

Dana Baláková

K VÝSKUMU SÚČASNEJ ŽIVEJ SLOVENSKEJ FRAZEOLÓGIE

Baláková, D.: To the Research of Contemporary Living Slovak Phraseology. *Slovenská reč*, 69, 2004, No. 4, pp. 193 – 202. (Bratislava)

The contribution deals with the question of the liveliness of the somatic idioms – especially those that are not lexicographically registered – the occurrence and functioning of these items of phraseology in the contemporary language as well as the phraseological competence of their users within exactly delimited spheres of communication with the aim to contribute to the knowledge of the actual phraseological situation in speech.

Frazémy patria k obľúbeným a často využívaným vyjadrovacím prostriedkom vo viacerých komunikačných sférach či už pre ich reprodukovanosť, pragmatický aspekt, alebo relevantný textotvorný potenciál. Frazémy, resp. frazeológia sú svojím interdisciplinárnym charakterom obrazom hľadania individuálnej či sociálnej identity, časťou mozaiky status quo národného spoločenstva. Početné výskumy rozsiahleho fondu nielen slovenských frazeologických jednotiek (FJ) ukazujú, že hyperaktívnym komponentom v ich štruktúre je slovo pomenúvajúce časť ľudského tela, ktoré je pre človeka výsostne dôležité – ako jeho mikrokozmos sa stáva zdrojom pocitov a vnemov, hodnotovou mierou vzťahov, posudzovania a chápania okolitého sveta (Smiešková, 1984; Krošláková, 1998). FJ so somatickým komponentom (z gr. sóma – telo) možno teda považovať za životné univerzálie. Keďže ide o frazémy patriace do centra frazeológie, z komparatívneho hľadiska sú vhodným materiálom aj na zisťovanie frazeologických univerzálií.

V súlade s antropocentrickým charakterom frazeológie sme sa preto zamerali na tento typ frazém patriaci k najstarším vrstvám slovenského frazeologického fondu s cieľom preskúmať ho najmä (ale nielen) z hľadiska živosti: zaznamenať výskyt a frekvenciu somatických FJ v textoch, konfrontovať lexikografické spracovanie frazém s ich uzuálnymi či neuzuálnymi modifikáciami, zaregistrovať prípadné novovznikajúce FJ, ako aj ich mieru známosti, analyzovať textotvorný potenciál

jednotlivých konštrukčných typov, t. j. popri prioritnej kvantitatívnej dimenzii sledovať i kvalitatívny rozmer tejto problematiky. Porovnávali sme živý frazeologický úzus v presne vymedzených komunikačných sférach – v komunikácii vysokoškolských (konkrétne slovenčinárov – budúcich pedagógov) a v súčasnej novinovej publicistike. Náš výber vychádzal z predpokladu, že obe komunikatívne spoločenstvá (pedagógovia i novinári) majú v súčasnosti i perspektívne výrazný vplyv na používateľov jazyka, významne sa podieľajú na formovaní ich frazeologickej kompetencie, a v konečnom dôsledku tak prinášajú istú výpovednú hodnotu týkajúcu sa frazeologickej situácie v reči, resp. aj jazykovej situácie v synchronickom priereze (Kačala, 1997, s. 101).

Parciálne výsledky takto koncipovaného zámeru priniesli zaujímavé poznatky (Baláková, 2003). 100 respondentov vo veku 19 – 21 rokov hodnotilo presne vymedzený korpus somatických FJ (vyexcerpovaných z 5 slovenských denníkov v októbri 1999 a v marci 2003) v rozpätí: aktívna znalosť (poznám a používam = 1), pasívna znalosť (poznám, ale nepoužívam = 2), neznalosť (nepoznám = 3). Priemerný index známosti všetkých frazém uplatnených v sledovaných denníkoch (október 1999, marec 2003) bol pomerne nízky – 1,38. Väčšinu somatických FJ – 366 z celkového počtu 466 – hodnotili študenti indexom v rozpätí 1,00 – 1,50, t. j. takmer 80 % FJ patrí k známym a často využívaným výrazovým prostriedkom, a len 16 FJ (približne 3 %) patrilo k frazémam s indexom vyšším ako 2. Možno konštatovať, že živosť frazém v oboch sledovaných komunikačných sférach bola porovnateľná.

Pri identifikovaní jednotlivých “tvarov” a najmä “tvári” – podôb konkrétneho stvárnenia FJ v texte, a teda hľadani invariantnej podoby FJ, variantov FJ, frazeologických inovácií či aktualizácií FJ (Mlacek, 2003, s. 14 – 15), porovnávaní funkčného či nefunkčného narušenia normy, sme sa opierali nielen o lexikografické, ale aj o ideografické spracovanie frazeologického fondu, keďže v slovenskej frazeológii ucelený slovníkový opis absentuje.

V tomto príspevku sa nebudeme detailne zaoberať všetkými realizačnými podobami jednotlivých somatických frazém, ktoré sa v sledovanom období (október 1999, marec 2003) v slovenských denníkoch (Nový čas, Národná obroda, Pravda, Sme, Šport – spolu 200 exemplárov novín) vyskytli. Pôjde nám skôr o tie “ustálené spojenia”, s ktorými sa – napriek ich frekvencii – nemožno stretnúť v lexikografických dielach, ale len na stránkach našich denníkov, hoci opakovaný výskyt (v niektorých prípadoch aj variantný) signalizuje ich dispozičný charakter.

Vychádzajúc z charakteristiky dispozičnosti FJ podľa J. Mlacka – FJ je súhrnom invariantnej obmeny a uzuálnych obmien (pri ktorých sa nemení, nemodifikuje alebo celkom nepretvára významová platnosť, resp. jej pragmatické hodnoty, teda ide o uchovanie významu jednotky a tým aj jej dispozičnosti (Mlacek, 2001,

s. 100, s. 140) – rovnako posudzujeme aj existenčné podoby našich 15 frazém. Uvádzame ich v poradí podľa frekvencie výskytu (minimálne trikrát) uvedenej v zátvorke za spojením: *mať nôž na krku* (17x); *hodiť niečo za hlavu* (11x); *zachovať si chladnú hlavu* (11x); *stáť oboma nohami na zemi* (10x); *dvíhať varovný prst* (9x); *ostali niekomu /len/ oči pre plač* (8x); *s odretými ušami* (8x); *žiadať hlavu niekoho* (8x); *mať niečo v nohách* (6x); *nepredať lacno /svoju/ kožu* (4x); *vymyť niekomu mozog, vymývanie mozgov* (4x); *byť predĺženou rukou niekoho* (3x); *kryť niekomu chrbát* (3x); *mať hlavu v smútku* (3x); *nechať si niečo prejsť hlavou* (3x).

Už spomínaný výskum – konfrontácia lexikograficky registrovaných somatických FJ s ich reálnym výskytom v publicistických textoch a mierou známosti – nás priviedol k myšlienke overiť známosť, resp. neznámosť lexikograficky nezaznamenaných 15 “frazém” na rozsahom i zložením identickej vzorke študentov. Jednotlivé spojenia však neboli posudzované len z hľadiska aktívneho (index 1) či pasívneho (index 2) využitia, prípadne neznalosti daného jazykového prostriedku (index 3); ďalšou úlohou respondentov bol tiež pokus o frazeosémantickú interpretáciu a nakoniec ako “dôkaz o správnosti” jeho použitie v kontexte. Snaha o výstižné vyjadrenie archisémy (Miko, 1989, s. 15) zo strany študentov bola evidentná a prekvapujúco úspešná v miere totožnosti. Medzi jednotlivými interpretáciami boli, pochopiteľne, aj isté kvalitatívne rozdiely, najmä z hľadiska komplexnosti vyjadrenia, prípadne výstižnosti či voľby jazykových prostriedkov. Pri každom spojení budeme teda uvádzať aj príklady, ktoré považujeme za reprezentatívne, resp. najfrekventovanejšie.

Najčastejšie sa opakujúcim ustáleným jazykovým prostriedkom, resp. FJ v denníkoch (17 x) bolo spojenie *mať nôž na krku* (s nožom na krku): *Mať nôž na krku, a pritom hrať basketbal, pravdu povediac, nie je bohviečo* (Sme 7. 10. 1999); *Z mládežníckeho trénera a trénera brankárov sa za pár hodín stal marssuperligový. Dodajme, že s nožom na krku* (Šport 27.10. 1999); *Trenčania majú nôž na krku, ale veria v obrat* (NO 10. 3. 2003); *V šlágrí C-skupiny mal Real Madrid nôž na krku* (Pravda 14. 3. 2003) atď.

Napriek tomu, že išlo o najfrekventovanejšie spojenie, index známosti – 1,73 – nebol najnižší, t. j. FJ nepatrí k najvyužívanejším a najznámejším frazémam v rámci frazeologických aktivít vysokoškolákov. Najčastejšie uplatnené archisémy: byť pod veľkým psychickým tlakom zo strany niekoho (napr. nadriadeného) pri vykonávaní nejakej úlohy, pričom zlyhanie by malo veľmi negatívne dôsledky; byť v nebezpečnej situácii, v nebezpečenstve, v /bezprostrednom/ ohrození /života/; byť v bezvýchodiskovej situácii; byť ohrozovaný niekým, niečím; byť pritlačený k múru; byť pod tlakom niekoho, niečoho (čas, termín); byť do/nútený niečo urobiť; robiť niečo pod nátlakom, v strese, pod hrozbou, na poslednú chvíľu; rozhodovať sa pod tlakom; mať ultimátum; nestíhať niečo robiť, mať málo času; treba

niečo súrne vykonať.

Spojenie *zachovať si chladnú hlavu* (s modifikáciami mať, udržať si chladnú hlavu, s chladnou hlavou, s vychladnutou hlavou a pod.) sa uplatnilo v denníkoch – a nielen výlučne v športovej komunikácii ako v prvom prípade – 11x: *Navyše, nie je plachá, má chladnú hlavu* (Prijanka Gándhiová), *nie je jej proti myslí ani šoukampaň...*(NČ 11. 10. 1999); *V početnej prevahe pred Bieglom horel ľad, ale obeť hostia si i v neprijemných situáciách zachovali chladnú hlavu* (Pravda 20. 10. 1999); *Nech vás to nevyvedie z miery, zachovajte si chladnú hlavu* (NO 14. 3. 2003, horoskop); *Ja som udržal chladnú hlavu, prežil som* (Truksa) *ťažké semifinále s Bardoňom, v ktorom som odvrátil 5 mečbalov...*(Pravda 3. 3. 2003) atď.

V prípade tohto spojenia frekvencia v tlači korešponduje s frazeologickou aktivitou vysokoškolákov – index známosti je 1,31. Študenti interpretovali spojenia takto: byť rozvážny a racionálne mysliaci aj v náročných alebo stresujúcich situáciách; nedať sa premôcť citmi (nepodľahnúť citom), rozmýšľať (uvažovať) triezvo, rozumne i v stresových situáciách; byť pokojný, rozumný, všetko si v pokoji zvážiť; nedať sa vyvieť z rovnováhy; neznervózniť, ale konať rozvážne; nedať sa premôcť emóciami, nenechať sa “vytočiť”; nerobiť paniku, nespanikáriť; rozumne reagovať v danej situácii.

Rovnaký výskyt (11x) v novinovej publicistike mala aj “frazéma” *hodiť niečo za hlavu*. Lexikálne premenlivým komponentom, ktorý obsahovala, bolo doslova *všeličo*, teda aj *prehra, starosti, klebety, opatrnosť a bojzlivosť, kritika, dieťa* a pod.: *V Ružomberku vládlo minulý týždeň sklamanie, pretože prehra v Come nepatrila medzi tie, ktoré sa dajú len tak ľahko hodiť za hlavu* (NČ 6. 10. 1999); *Hodili sme to* (klebety) *za hlavu a urobili novú platňu, ktorou sme dokázali, že sme to my* (NO 12. 10. 1999); *Rozpačitosť a ostýchavosť plánujete “hodiť za hlavu”* (Sme 20. 3. 2003, horoskop) atď.

Aj v tomto prípade vysoká frekvencia zodpovedala indexu známosti – 1,2 – a teda častému využitiu v komunikačných prejavoch respondentov. Z uvedených archisém sa najčastejšie opakovali tieto: nestarať sa viac o niečo, čo ma dlhšiu dobu zaťažovalo; netrápiť sa /viac/ pre niečo, s niečím /zbytočne/; nezaoberať sa /viac, ďalej/ niečím /neprijemným/; prestať sa niečím zaoberať; nerobiť si s niečím starosti; zámerne (úmyselne) /sa snažiť, chcieť/ zabudnúť na niečo; nemyslieť na niečo /čo trápi/, nevracať sa /v myšlienkach/ k niečomu, nezamýšľať sa viac nad niečím; považovať niečo za nepodstatné; nezaťažovať sa /s/ niečím; nezaujímať sa viac o niečo; nechať niečo tak; flegmaticky pristupovať k problémom; vykašľať sa na niečo; nebrať si niečo k srdcu; mávnuť rukou nad niečím; nechať niečo plávať; preniesť sa cez niečo; pustiť z mysle (z hlavy) niečo. V uvádzaných príkladoch bol lexikálne premenlivý komponent zastúpený najmä lexémami: *starosti, problémy, ťažkosti, trápenie či písomka* (aktuálny príklad

vzhľadom na termín posudzovania).

Nevedno, či názov albumu "Nohama na zemi" (Lunetic, 1999) a rozhovory s touto českou skupinou ovplyvnili frekvenciu (10 x) využitia spojenia *stát' (byť, zostať) /oboma/ nohami na zemi* v slovenských denníkoch, faktom však je, že len v marci r. 2003 sa tento výrazový prostriedok objavil v sledovaných periodikách 7x. Navyše s čoraz častejším fakultatívnym komponentom *pevne* namiesto komponentu *oboma*: *...pretože si myslíme, že sme stále nohami na zemi* (NO 12. 10. 1999); *Našťastie, je to veľmi kultivovaná, inteligentná a šarmantná dáma, ktorá zostáva nohami pevne na zemi...* (NO 21. 3. 2003); *Pravdou je, že mám radšej ľudí, stojacich nohami pevne na zemi* (Pravda 13. 3. 2003) atď.

Index známosti – 1,46 – naznačoval, že aj táto frazéma bude pravdepodobne študentmi aktívne využívaná, čo potvrdili i jednotlivé interpretácie: *nedať sa uniesť emóciami, rozmyšľať (myslieť, uvažovať) racionálne, rozumne, trpezlivo, prakticky; nesnívať; byť realista, hľadiť na vec realisticky, brať veci reálne, žiť v reálnom svete; vidieť niečo neprikráslene; vidieť veci také, aké sú; nebyť naivný; nelietat' v oblakoch; nepozerať sa na svet cez ružové okuliare.*

Pomerne často – 9x – sa na stránkach tlače v rozličných obmenách *dvíhal prst* či *varovný prst*: *Rozhorčujú sa aj iní politici vládnej koalície, znova dvíhajú varovný prst...* (NO 14. 10. 1999); *Prečo lord Robertson zdvihol prst...* (Pravda 11. 3. 2003); Napriek frekvencii však študenti toto spojenie posudzovali zdržanlivejšie. Index 1,93 svedčí skôr o zaradení do pasívneho pásma frazeologického spektra sociolektu. Zhodne uvádzali tieto archisémy: *upozorniť (upozornenie) na zlé konanie, na svoj nesúhlas, na niečo závažné; (po)hroziť niekomu; varovať niekoho; vystríhať niekoho; napomenúť niekoho; usmerniť niekoho.*

Takmer rovnako intenzívne (8x) v periodikách *bola žiadaná* (najmä v športe a politike) *niečia hlava*, takisto niečo prešlo alebo sa čosi stihlo, uhralo, získalo, vytancovalo či uratovalo *s odretými ušami*, a rovnako vo ôsmich prípadoch *ostali niekomu /iba, len/ oči pre plač*: *Na agentúrne informácie, že fanúšikovia žiadajú jeho hlavu, sa iba pousmial...* (NČ 21. 10. 1999); *Kvôli tomuto personálnemu kroku žiadalo KDĽ Mitrovu hlavu* (NO 26. 3. 2003); *...tento pozmenený vládny návrh rozpočtu prešiel iba s odretými ušami...* (NČ 20. 10. 1999); *Slovan uratoval víťazstvo s odretými nielen ušami, ale aj nosom a bradou* (Šport 13. 3. 2003); *Kým práve Prochotský si mohol mädlit' ruky za zisk dôležitých troch bodov, jeho kolego-vi ostali iba oči pre plač* (NČ 5. 10. 1999); *Zatiaľ čo producenti Chicaga sa radovali, režisérovi Gangov Martinovi Scorsesemu ostali len oči pre plač* (NO 25. 3. 2003).

Spomedzi týchto troch frekvenčne identicky uplatnených jazykových prostriedkov sa v komunikačných prejavoch respondentov využíva najviac spojenie *s odretými ušami*, ktoré je s indexom 1,13 zároveň zo všetkých pätnástich

skúmaných spojení najznámejšie. Frazeosémantická interpretácia bola až stereotypne jednoznačná v poradí: urobiť niečo len tak-tak, horko-ťažko; ledva-ledva, natesno, o chlp, na poslednú chvíľu, s námahou, s problémami.

O poznanie menej študentmi využívaná bola FJ *ostali niekomu /iba, len/ oči pre plač* – 1,93 – s archisémiami: byť citovo ranený po neúspechu; byť smutný, bezmocný, beznádejný, zúfalý, ale nemôcť nič robiť; plakať, smútiť a ľutovať; už sa z ničoho netešiť; stratiť všetko, prísť o všetko; zle dopadnúť; nemať už žiadne východisko, možnosť.

Spojenie *žiadať hlavu niekoho* malo napriek frekvencii v tlači index známosti až 2,17, hoci sémantická interpretácia študentom nerobila problémy: chcieť niekoho zničiť, ponížiť, poraziť; chcieť sa niekoho zbaviť; odrovnať niekoho; chcieť sa pomstiť niekomu; žiadať pomstu, zadosťučinenie, trest pre niekoho; potrestať niekoho kompetentného; brať niekoho na zodpovednosť; vyvodzovať dôsledky; zbaviť niekoho funkcie; žiadať odstúpenie, odvolanie, zosadenie z funkcie, rezignáciu niekoho.

Len v športovej komunikácii – hoci až 6x – sme sa v novinovej publicistike stretli so spojením *mať niečo v nohách*. Lexikálne premenlivou zložkou boli lexémy *zápas, duel, turnaj, kilometer*: *So štvrtfinálovým turnajom v nohách čaká Zvolenčanov nabitý program až do decembra* (Šport 26. 10. 1999); *Tých 50 km, ktoré mal v nohách, necítil* (Šport 3. 3. 2003).

Toto spojenie je v komunikačných prejavoch študentov najmenej využívané, resp. bez širšieho kontextu minimálne známe spomedzi všetkých skúmaných jednotiek – index 2,5. Dôkazom toho boli aj sporadické a nie vždy úspešné pokusy o archisémy, prípadne ich absencia: mať toho veľa nachodené, nabehané; mnoho prejsť; prejsť určitú vzdialenosť; mať kilometre v nohách; byť vyšportovaný, trénovaný; byť unavený, uťahaný.

Ďalšie ustálené spojenia, ktorým ešte venujeme pozornosť v rámci nášho výskumu, sú podmienené opakovaným výskytom (minimálne 3x). Ide o “frazémy”: *nepredať lacno /svoju/ kožu, vymyť niekomu mozog (vymývanie mozgov)* – obe 4x; ostatné 3x: *byť predĺženou rukou niekoho, kryť niekomu chrbát, mať hlavu v smútku, nechať si niečo prejsť hlavou*.

Uvádzame aspoň po jednom príklade z tlače: *Tešíme sa na finále so Slovanom, v ktorom kožu určite nepredáme lacno* (Sme 28. 3. 2003); *Pred desiatimi týždňami bolo z tejto skupiny pripravených hlasovať za republiku 53 % ľudí, zatiaľ čo po víkendovom kurze, ktorý monarchisti kritizovali ako “vymývanie mozgov”... (Sme 26. 10. 1999); Napriek tomu zostala im Deutsche Bank a jej predĺžená ruka na Slovensku Slávia Capital... (Sme 13. 10. 1999); Ak by Washington nemusel kryť Blairov chrbát, na rezolúcii by mu nezáležalo* (NO 12. 3. 2003); *Starostovia a primátori spolu s riaditeľmi škôl však už teraz majú hlavy v smútku* (NO 7. 3. 2003); *O pokutách je priskoro hovoriť. Treba si všetko nechať prejsť*

hlavou (NČ 4. 10. 1999).

Nízka frekvencia a tomu zodpovedajúci index známosti však nemusia byť vo všetkých prípadoch korelujúce veličiny, napr. FJ *nechat' si niečo prejsť hlavou* s indexom 1,15 patrí v rámci frazeologických aktivít vysokoškolákov k najexponovanejším. Jednoznačné boli aj uvedené archisémy: dobre si niečo rozmyslieť, premyslieť si /najprv/ niečo; pouvažovať, porozmýšľať nad niečím a neunáhliť sa; popremýšľať o niečom, nad niečím; premyslieť si niečo skôr ako reagovať; nechať si čas na rozmýšľanie; nerobiť hneď unáhlené závery; neriešiť problém hneď, zahorúca; zvážiť niečo.

K často využívaným spojeniam patrí aj *kryť niekomu chrbát* – index 1,38 – s interpretáciami: chrániť niekoho, kto sa púšťa do nebezpečenstva; pomáhať niekomu zatajujúc jeho činnosť pred ostatnými; neprezradiť niečo niekomu na niekoho; tajiť niečo (aj klamať), neudať niekoho; vziať niečo na seba namiesto niekoho; brániť, zastávať sa, obhajovať niekoho, hoci to nie je správne; držať s niekým; kryť niekoho pred niekým; zakrývať nedostatky (zlé činy) niekoho; dávať pozor, aby nás pri niečom nepristihli; podržať niekoho v zložitej situácii; robiť niekomu poistku; robiť niekomu alibi (v delikátnej záležitosti); stáť za niekým; pomôcť niekomu v problémoch.

Rovnaký index známosti – 1,66 – sme zaznamenali pri 2 spojeniach: *mať hlavu v smútku* (byť zamyslený a smutný, skleslý z niečoho; byť nešťastný; byť v depresii; smútiť /pre niečo/; trápiť sa, sužovať sa pre niečo; chodiť ako bez duše; nevedieť ako ďalej) a *vymyť niekomu mozog* (s modifikáciou vymývanie mozgov). Hoci sa v tlači viac uplatňovala modifikácia *vymývanie mozgov*, študenti dávali prednosť pri uvádzaní príkladov určitým slovesným tvarom. Ľavovalenčným participantom okrem neurčitého zámena *niekto* boli lexémy: *politici, fašisti, Hitler, komunisti* a pod.; z neosobných participantov sa uplatnili: *reklama, náboženské sekty, ideológie, správy, strany, totalitné režimy*, ale aj *počítačové hry, telenovely* či *drogy*. Uvádžame archisémy, ktoré boli pri tomto spojení najpočetnejšie a zároveň najkomplexnejšie: demagogickým spôsobom presviedčať, ovplyvniť niekoho /v negatívnom zmysle/ v konaní alebo myslení a podsunúť mu vlastný názor /tak, aby si to dotyčný neuvedomil/; vnútiť niekomu svoje myšlienky, alebo ho bezvýhradne presvedčiť o niečom, aby nemal svoj vlastný názor, aby prestal rozmýšľať, /racionálne, objektívne/ uvažovať; násilné vnucovanie názorov rôznymi prostriedkami; šírenie názorov (aj nesprávnych) s cieľom zmanipulovať ľudí pre svoj cieľ, ovládnuť ich, ovplyvniť natoľko, aby stratili svoju identitu, sfanatizovať; urobiť z niekoho submisívnu osobu, ľahko ovplyvniteľnú, vsugerovať a nanútiť niekomu niečo; totálne balamutiť; oblbovať niekoho; tlačiť niekomu kaleráby, bludy do hlavy; hučať do niekoho hlúposti s cieľom zbaviť ho vlastného názoru.

Posledné 2 spojenia s nižšou frekvenciou v slovenských denníkoch sa vy-

značujú aj nižšou frazeologickou aktivitou (a tým aj sporadickými, prípadne nie vždy úspešnými pokusmi o archisémy) v komunikačných prejavoch respondentov: *byť predĺženou rukou niekoho* – 2,09 (byť najbližším spolupracovníkom niekoho – šéfa, riaditeľa, bossa; pomáhať niekomu robiť niečo, prípadne robiť preňho aj zaňho podľa jeho nariadení; byť tým, na koho sa možno spoľahnúť; byť niečí pomocník, prostredník, dobrý a spoľahlivý zástupca; byť niekomu nápomocný, /vždy/ poruke); *nepredať lacno svoju kožu* – index 2,25 s interpretáciami: nepodceniť sa; poznať svoju cenu; byť si vedomý svojich kvalít, hodnoty; nedať sa ľahko získať, podplatiť; nevzdať sa, nepoddať sa /len tak/ ľahko, bojovať.

Zaujímavé výsledky priniesla konfrontácia oboch častí nášho výskumu. Napriek tomu, že neexistuje priama úmera medzi frekvenciou jednotlivých spojení a priemerným indexom známosti, väčšinu z nich (11 FJ) hodnotili študenti v rozpätí do 2,0. Uvádzame ich v poradí podľa indexu známosti (na porovnanie aj spolu s frekvenciou).

Pri porovnaní hodnotenia FJ (označenie indexom) a reálnej frazeologickej kompetencie (frazeosémantická interpretácia a príklad na použitie spojenia v kontexte) sme v rámci nášho experimentu zaznamenali isté odchýlky, t. j. precenenie vlastnej kompetencie – index nezodpovedal minimálne jednému z dvoch ďalších krokov. Keďže po korekcii indexu z našej strany v takýchto prípadoch v konečnom sumári išlo o rozdiel vyjadrený v stotinách (okrem jedinej výnimky: *mať niečo v nohách* – 2,5/2,69), nepovažovali sme za potrebné uvádzať obe hodnoty. Predpokladáme, že jedným z faktorom, ktorý ovplyvnil výsledok – teda aj vznik odchýlky – bol vymedzený čas na posúdenie spojení – v priemere približne 1,5 minúty na jednu jednotku.

Výsledky doterajšieho skúmania tvarovej stránky frazém signalizujú, že niektoré z nich možno považovať za základné, a preto najpočetnejšie v celom frazeologickom fonde a najfrekventovanejšie v rečovom uplatnení. Jadrom frazeológie (základným konštrukčným typom) sú – ako tvrdí J. Mlacek – frazémy so syntagmatickou stavbou, pretože práve tento typ najzreteľnejšie súvisí s “*pomenovacou platnosťou frazémy*”, kým ostatné konštrukcie (ako aj novšie vyčleňované nesyntagmatické spojenia) hodnotí z tohto hľadiska ako príznakové (Mlacek, 2001, s. 13, 21 – 22). V rámci nášho výskumu (Baláková, 2003) sme sa preto zaoberali aj touto dimenziou FJ. Konštrukčná analýza frazém uplatnených v publicistických textoch v sledovanom období (október 1999, marec 2003) potvrdila dominantné postavenie frazeolexém. Z celkového počtu 466 SFJ len 53 FJ (približne 11 %) patrilo k frazeotextémam, t. j. k frazémam so stavbou vety či súvetia. Podobná situácia sa opakuje aj v analyzovanom potenciálnom frazeologickom súbore – z 15 lexikograficky neregistrovaných, ale napriek tomu viac-menej známych spojení až 14 patrí k základnému konštrukčnému typu.

Hoci našim prvoradým zámerom nebolo skúmať textotvorné potencie frazém či "frazém", uvedomujeme si, že až detailná analýza neuzuálnych zásahov do dispozičného zloženia poskytne komplexný obraz o využití týchto jazykových prostriedkov v publicistike, a preto sa problematikou modifikácií FJ mienime perspektívne zaoberať v samostatnom príspevku.

Uvedené doklady svedčia o tom, že v novinovej publicistike využívané, aktualizované či inovované, a často práve tam aj vznikajúce frazémy sú zároveň súčasťou lexiky sledovaného okruhu používateľov – vysokoškolákov slovenčinárov, potenciálnych pedagógov. Publicistický štýl výrazne reflektuje dynamiku vývoja a doby, jeho systematický frazeologický výskum, prípadne ďalší výskum komunikačných sfér vymedzených v našom príspevku, môže výrazne prispieť k poznaniu reálneho výskytu a fungovania frazém – k poznaniu frazeologickej situácie v reči, resp. dynamických tendencií frazeologického fondu v globále. Zároveň tým poskytne relevantné informácie pre oblasť frazeodidaktiky najmä z hľadiska vyučovania cudzích jazykov.

Literatúra

- BALÁKOVÁ, D.: Somatické frazémy v slovníkoch a v texte. In: Frazeologické štúdie. III. Ed. J. Mlacek – P. Ďurčo. Bratislava, Stimul 2003, s. 12 – 25.
- ĎURČO, P.: Paremiografia a paremioidaktika. In: K aktuálnym otázkam frazeológie. Ed. E. Krošláková – L. Kralčák. Nitra, Filozofická fakulta UKF 2001, s. 29 – 48.
- ĎURČO, P.: Textotvorné využitie frazeologických jednotiek. In: Textika a štylistika. Red. J. Mistrík. Bratislava, Univerzita Komenského 1989, s. 101 – 104.
- FILIPEC, J. – ČERMÁK, F.: Česká lexikologie. Praha, Academia 1985. 281 s.
- HABOVŠTIAKOVÁ, K. – KROŠLÁKOVÁ, E.: Frazeologický slovník. Človek a príroda vo frazeológii. Bratislava, Veda 1996. 176 s.
- KAČALA, J.: Nová jazyková situácia v Slovenskej republike. In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 101 – 107.
- KOŠKOVÁ, M.: Z bulharsko-slovenskej frazeológie. Bratislava, Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku a Slavistický kabinet SAV 1998. 195 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. Bratislava, Veda 1987. 592 s.
- KROŠLÁKOVÁ, E.: Slovenské frazémy so somatickým komponentom v slovanskom kontexte. In: XII. Medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov. Red. J. Doruľa. Bratislava, Slovenský komitét slavistov/Slavistický kabinet SAV 1998, s. 119 – 132.
- MIKO, F. a kol.: Frazeológia v škole. Bratislava, SPN 1989. 232 s.
- MINÁŘOVÁ, E.: Frazeologizmy ve stylu publicistickém, jeho proměny a funkce. In: Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre. Ed. E. Krošláková. Nitra, Vysoká škola pedagogická 1993, s. 275 – 281.
- MLACEK, J.: Slovenská frazeológia. Bratislava, SPN 1984. 158 s.
- MLACEK, J.: Tvary a tváre frazém v slovenčine. Bratislava, Stimul 2001. 169 s.
- MLACEK, J. – ĎURČO, P. a kol.: 1995. Frazeologická terminológia. Bratislava, Stimul, 1995.

160 s.

ODALOŠ, P.: Frazeologizmy v komunikácii mládeže. In: Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre. Ed. E. Krošláková. Nitra, Vysoká škola pedagogická 1993, s. 300 – 307.

Slovenské príslovia a porekadlá. 1 – 2. Výber zo zbierky A. P. Zátureckého. Výber a zostavenie J. Mlacek – Z. Profantová. Bratislava, Nestor 1996.

Slovník slovenského jazyka. I. – VI. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959 – 1968.

SMIEŠKOVÁ, E.: Malý frazeologický slovník. Bratislava, SPN 1974. 296 s.

SMIEŠKOVÁ, E.: Názvy častí tela v lexikálnom zložení slovenských frazeologizmov. Kultúra slova, 18, 1984, s. 79 – 85.

Veľký slovensko-ruský slovník. I. – VI. 1. zv. Red. D. Kollár. 2. – 6. zv. Red. E. Sekaninová. Bratislava, Veda 1979 – 1995.

ZÁTURECKÝ, A. P.: Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. Bratislava, Tatran 1975. 760 s.

Pavol Žigo

JAZYK SLOVENSKÝCH VERŠOV OD PETRA BENICKÉHO (M. Majtánovi k životnému jubileu)

Žigo, P.: Language of *Slovenské verše* of Peter Benický. *Slovenská reč*, 69, 2004, No. 4, pp. 203 – 209. (Bratislava)

A collection of poems of Peter Benický *Slovenské verše* (1652) was written in the time of formation of the cultural pre-standard forms. Characteristic features of them were, in contradistinction to basic communicative function of dialects, their public character, appropriate stylistic differentiation and an attempt to fulfil criteria of the functionality and intelligibility. Formal (orthographic), phonological, word-formation and lexical elements from Czech language in *Slovenské verše* of P. Benický aren't any unusual phenomena in the middle of the 17th century and they are a consequence of the influence of the Czech biblical texts and profane genres patterns that were influencing the language and style of public contact genres in the region of today's Slovakia. Besides the typical "bohemisms" there is also a conscious effort to normalise the language in *Slovenské verše*, i.e. to reduce foreign non-systematic elements and to reinforce the Slovak character of its language. Considering signs of mannerism, development of genres, tradition and polarisation in themes the collection *Slovenské verše* evidences also the language polarisation: on one side there is a statement that the work of P. Benický in its language doesn't exceed the traditions of profane and sacred archival sources of the time, on the other side the verses acquire an important national identification character by their titles, themes, content, envoi and penetration of national language elements into the art creation. The language of *Slovenské verše* – may be just by chance – reflects also an artistic and aesthetic signs of mannerism.

Umelecká tvorba autorov z obdobia pred kodifikáciou slovenského jazyka je významným zdrojom poznatkov o formujúcich sa kultúrnych predpisovných útvaroch. Možnosti na hľadanie základných vývinových tendencií v jazyku a ich analógie s vývinom literárnych žánrov poskytuje aj básnická zbierka Petra Benického *Slovenské verše*, ktorej rukopisná podoba vznikla pred vyše tristo päťdesiatimi rokmi (1652) a žánrovo sa zaraďuje do didakticko-reflexívnej poézie. O autorstve rukopisu dodnes nie je zrejmé, či ide o Benického originál, alebo o jeho súdobý prepis. Po prvý raz vydal *Slovenské verše* tlačou až F. Sasínek v r. 1873.

Vplyv na jazykové vedomie P. Benického (1606? – 1664) malo západoslovenské kultúrne prostredie prvej polovice 17. storočia: žil v Klátovej Novej Vsi a v Lovčiciach, neskôr v Trnave, kde bol dvorným ceremoniarom ostrihomskeho prímasa Jura Lipaja. Z hľadiska dejín slovenského jazyka ide o obdobie, v ktorom sa formovali kultúrne predpisovné útvary. Ich znakmi boli, na rozdiel od základnej komunikatívnej funkcie, ktorú plnili nárečia, verejný charakter, primeraná stylistická diferenciacia a snaha spĺňať kritériá funkčnosti a zrozumiteľnosti. S ohľadom na nedostatočné domáce tradície sa však kultúrne predpisovné útvary v čase vzniku Benického zbierky vyznačovali množstvom nedomácich prvkov, ktoré plnili

dvojakú funkciu. Ich primárnou funkciou bolo vyjadrovanie významov, ktoré ešte nemali pendant v domácom jazyku, ale nemalý význam mala ich stimulačná funkcia: nabádali autorov a používateľov verejných žánrov hľadať – s ohľadom na adresáta – adekvátne významové a zrozumiteľné prvky v domácom jazyku. A okrem administratívno-právnych dokumentov takúto “verejnú funkciu” zohrávala aj umelecká literatúra.

Spoločným znakom doterajších charakteristík *Slovenských veršov* P. Benického a jeho ďalšej, po maďarsky napísanej, zbierky *Magyar rithmusok* je konštatovanie, že ide o okruh tých istých alebo príbuzných myšlienok a že významnejšia obsahová zhoda sa vyskytuje len asi v jednej tretine strof. Preto nemožno tvrdiť, že by pri porovnávaní *Slovenských veršov* a zbierky *Magyar rithmusok* “jeden text bol prepracovaním druhého, tým menej jeho prekladom; obidva sú písané samostatne, zrejme s ambíciou vyjadriť tie isté problémy v obidvoch jazykoch” (J. Mišianik, 1974, s. 182; pozri aj J. Minárik, 1984, s. 97). *Slovenské verše* sú slovenský pendant k *Magyar rithmusok*, nejde však o preklad ani o mechanickú jazykovú adaptáciu, ale o autorsky osobitne koncipovanú zbierku, ktorá má s maďarskou veľa obsahových a formálnych zhôd, no ktorá vykazuje aj rovnako veľa rozdielov (S. Šmatlák, 1997, s. 270). Básne sú napísané slovakizovanou češtinou a podľa J. Minárika (1984, s. 99) sú v nich silne zastúpené trnavské nárečia. Tieto jazykové charakteristiky Benického *Slovenských veršov* sú pravdivé. Na základe konštatovaní literárnych vedcov niet pochýb o tom, že východiskom jazykovej štruktúry Benického *Slovenských veršov* a ich formy sú české tradície.

Z formálneho, t. j. grafického hľadiska ide o zapisovanie českej dvojhlásky *ou* v podobe *au* (*saud* 53¹, *gsaudem*² 6, 89, *gsauditi* 25, *gsausedem* 90), z českej grafickej tradície vychádza aj označovanie fonémy *i* grafémou *j* (*skušenj* 7; *nenj* 9; *mluwenj* 10; *zrdjka* 12; *trhagj* 104; *czjluw* 136), resp. grafémou *y* po sykavkách (*prichazy* 8; *pracy* 9; *ginssy* 10; *zincycu* 205). Keďže ortografické pravidlá neboli ustálené, v ostatných prípadoch sa grafémy *i* – *í*, *y* – *ý* používajú bez osobitných zjednocujúcich snáh (*lydem* 6; *chcešlj* 9; *nebito* 7; *biwa* 10; *vmisl* 10; *s blazny* 18; *tolary* 73; *brynkagj* 73; *ritiry* 173; *chitrost* 6; *swobody* 31; *husy* 155) a v nadväznosti na tradíciu sa fonéma *v* označovala grafémou *w* (*newidj* 7; *welkeg* 21; *w lasce* 164; *zwire* 177; *manzelstwo* 208; *z wrsse* 216), fonéma *j* sa zapisovala grafémou *g* (*wistriheg* 47; *trhagj* 104; *zagjce* 129). Grafémou *g* sa však označuje aj fonéma *g* v slovách *cigánska* 55, 87; *taliga* 112.

Z tradičných formálnych znakov, ktoré neboli charakteristické len pre češtinu, ale sú svedectvom latinského vplyvu na širší kultúrny kontext, je *v-clausum* v

1 Číslom za dokladom sa označuje strofa podľa číslovania v rukopisnom origináli.

2 V nekodifikovaných útvaroch sa v jednom slove môže vyskytnúť viac znakov heterogénnej povahy (z oblasti pravopisu, hláskoslovia, tvaroslovia, lexiky a pod.).

slovách typu *vdj* (8), *vmisl* (11). V texte sa uplatňuje tradičný zložkový princíp označovania spoluhlások *c, č, s, š, z, ž, dz, dž* (*zradce* 87; – *czjluw* 136; *slunczy* 171; *sluneczko* 33; – *mlčet* 53 – *peczeneg* 155; *pugdess* 13; *wsseckot* 118; *zwire* 177; *zincycu* 205; *manzelstwo* 165, 208; *manželstwo* 50; *dokudz* 115; *dczbera* 75). Typickým hláskoslovným bohemizmom je vokál *ů* (*pugdess* 13) a protéza *j* v slovách typu *jinše* (1), *ginssy* (10). Typicky česká je zmena *u > i* po pôvodnom mäkkom konsonante (*lydem* 6; *slibuge* 24; *letagicz* 135; *trhagj* 104; *brichu* 147; *dostawaj* 164; *Jidášem* 192), zmena *uo > u* (*pugdess* 13; *swug* 28; aj *zustal* 92; *hnug* 168), zmena *'a > e* (*tesskosti* 5; *predsevzetj* 8; *mlčet* 53, *žertovat* 57, 62; *nezlechczuge* 90; *sedla* 168; *zwire* 177), ktorá sa prejavila aj v tvarosloví (gen. sg. *zradce* 87; *chotáre* 89; *zagjce* 129; *muže* 168; *towarysse* 213). Patrí sem aj zúženie *ie > í* (*panowanj* 4; *mluwenj* 10; *zrydka* 12; *stjlat* 84; *czjluw* 136) a neprítomnosť slabičnej sonóry typu *sluneczko* 33; *hluboko* 95; *dluho* 127. Charakteristickým prvkom hláskoslovnej roviny s dosahom na tvaroslovie je zachovávanie alternácií v tvarotvornom základe ako dôsledok palatalizácie velár (*krátce* 1, *prekážce* 1; *velcj* 31; *w obloze* 7; *od slunce* 73; *bitce* 120; *na ruce* 125; *w lasce* 158, 164; *nadluze* 165). Ďalšie typické prvky českého hláskoslovnia sa vyskytujú v tvaroch *skussenj* 3, 7; *nebito* 7; *pták* 31; *swobody* 31; slovesná prítomná tematická morféma *-e-* v type *poslucheg* 21; *wistriheg* 47 a tvary *l*-ových participií typu *mohl* 1. Typickými tvaroslovnými bohemizmami sú aj tvary prechodníkov (*nechtic* 1; *letagicz* 135) so spomenutými hláskoslovnými zmenami (*u > i*), tvary datívu singuláru životných maskulín (*ritiry*, *maliry* 173) a akuzatívu plurálu životných maskulín ako dôsledok zmien v hláskosloví (*hwezdare* 171) a tvary genitívu plurálu typu *uczinkuw* 16; *skutkuw* 16; *panuw potentatuw* 42; *daruw* 43; *statkuw*, *nabitkuw* 132; *cjluw* 136. Odlišné je aj začlenenie časti adjektív do deklinačných sústav (*letnjho* 185), v texte sa vyskytujú tvary s typickými tvarotvornými morfémmi (*gsaudem* 6, 89; *lydem* 6; *Jidášem*, 194; *mladenczum* 103).

Český jazykový základ sa prejavuje aj v podobách slovtvorných formantov, ktoré sú výsledkom typických vývinových zmien v hláskosloví (*panowanj* 4; *mluwenj* 10; *pochlebenstwi* 43; *lekarstwy* 174; *lotrstwy* 215; *blaznowstwy* 215; *kwitj* 222) a ktoré často ovplyvnil rytmický činiteľ (*lesowe* 3; *stromowe* 3; *molowe* 4; *weznowe* 159). Neslovenský, český je aj pôvod častíc a spojok *at* 37; *dokudz* 115, tvarov s enklitikami *radimt* 9; *muzet* 12; *wsseckot* 11; *swobodat* 157 a lexikálnych prvkov typu *wssudy* 33; *slepice* 65; *nynegssj* 150. Formálne (pravopisné), hláskoslovné, tvaroslovné a lexikálne bohemizmy v *Slovenských veršoch* P. Benického nie sú z hľadiska jazykovej situácie polovice 17. storočia ničím výnimočným. Sú dôsledkom vplyvu českých predlôh biblických textov a svetských žánrov, ktoré na našom území už v predchádzajúcich storočiach ovplyvňovali jazyk a štýl žánrov verejného styku. Popri týchto typických bohemizmoch sa v *Slovenských veršoch*

prejavuje aj ďalšia tendencia – vedomá snaha o normalizovanie jazyka, t. j. o odstraňovanie nedomácich, nesystémových prvkov, a to spočiatku v hláskosloví. V prvom rade ide o vedomé vynechávanie spoluhlásky ř (typu *prekážce* 1; *prichazy* 8; *neprijimej* 19; *strjlat*). O tom, že nejde o jazykovo homogénny útvar, svedčí výskyt dvojakej, t. j. českej aj slovenskej hláskovej podoby toho istého slova (*gsauditi* 25; *saud* 53; *gsaudem* 6, 89 – *suditi* 26).

Okrem typických bohemizmov a paralelného výskytu českých a slovenských podôb toho istého slova sa však v *Slovenských veršoch* vyskytuje veľké množstvo hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálnych slovakizmov. Typickými hláskoslovnými slovakizmami sú tvary *mudry* 4; *rozsudil* 10; *poslucheg* 21; *suditi* 26; *susedstvo* 50; *sukno* 56; *manzelsku* 158 (t. j. neprítomnosť českého diftongu), podoby *hnog* 156 (bez vývinovej zmeny $\bar{o} > \bar{u}$), ďalej podoby *gu* 12; *towaristwu* 12; *priletugu* 88; *kuchynu* 127; *poznagu* 156 (t. j. bez zmeny $'u > i$), nekontrahované zámenné tvary typu *swogu* 8; *twogu* 11; *w swogeg* 21, prítomnosť slovenských dvojhlások *hribiatko* 133; *kliatby* 145, hláskoslovným slovakizmom je aj tematická morféma *-a-* v tvaroch typu *strjlat* 84. V súvislosti s odlišným vývinom fonologickej štruktúry v slovenčine a češtine treba uviesť aj zmeny v hláskosloví, prejavujúce sa v tvarosloví. Ide o tvary *kožami* 15; *zanechag* 200 (porov. s českou zmenou $'a > e$); *konom* 68, 206; *zubom* 206; *winiczam* 220; *sstepniczam* 220; *gatach* 221, datív plurálu životných maskulín v podobe *krczmarom* 141, typicky domáce sú adjektívne tvary typu *milostiweg* 69; *kananegskeg*, *uherskeg* 78; *dobreg*, 146, 169; *stareg* 147, *maleg* 170; *zadneg* 185. Za dištingtívny znak nemožno pokladať tvary datívu a lokálu zámen *tobe*, *sobe* 28, 109 / *sebe* 28, pretože obidve podoby boli v starej slovenčine rozšírenejšie, ako by sme predpokladali z dnešného stavu (porov. E. Pauliny, 1990, s. 151). O lexike Benického *Slovenských veršov* J. Mišianik (1958, s. 177) uvádza, že “majú konkrétnejšie vyjadrovanie, ľudovejší jazyk, ba sú i “vulgárnejšie” a čo do spoločenskej kritiky obsahujú ostrejšie miesta, ktorých v *Magyar rithmusok* niet”. O štýle Benického *Slovenských veršov* J. Minárik (pozri Pišút a kol., 1984, s. 112) zasa uvádza, že ho “formujú drobné slovesné žánre vytvorené v jednoduchom knižnom alebo hovorovom jazyku: umelé ľudové sentencie (v rozmanitej miere štylizované a parafrázované povrávky, príslovia a porekadlá), ktoré v podstate reprezentujú základné stavebné kamene básní. Štylistické prostriedky ľudového jazyka, najmä preštylizované povrávky, príslovia a porekadlá, redukujú patetickosť barokových štylistických prostriedkov na expresívnosť”. Na druhej strane J. Minárik (1984, s. 99) uvádza, že charakter Benického vzdelania dokumentujú lexikálne barbarizmy. S ohľadom na jazykovú situáciu polovice 17. storočia si treba uvedomiť, že tejto vrstve slovnej zásoby by sa v stredovekej uhorskej latinčine mali v porovnaní s klasickou latinčinou pripísať iné štylistické kvalifikátory, pretože táto lexika plnila v konkrétnom čase a na konkrét-

nom území odlišné funkcie (o podobe stredovekej uhorskej latinčiny na našom území, žiaľ, nemáme vyčerpávajúce jazykovedné práce). V uhorskom prostredí sa v tejto časti latinskej slovnej zásoby jej expresívnosť nepociťuje v klasickej podobe, ale na pozadí štýlov verejného styku. Napriek tomu je táto polarizácia nedomáciach jazykových prostriedkov s domácou lexikou výrazná, najmä v okruhu slov vzťahujúcich sa na život jednoduchého človeka (*slepice* 65; *konom hwjzdat* 68; *dczbera* 75; *chotáre* 89; *taliga* 112; *daremnj rozprawku* 134; *peczeneg husy* 155; *hnog* 156; *towaristwo* 164).

Niekoľkými poznámkami by sme sa chceli dotknúť aj starších tvrdení J. Mišianika (1958, s. 179) o tom, že jazyk *Benického veršov* je ľudový a veľmi konkrétny a že P. Benický so záľubou používa príslovia a názorné spôsoby vyjadrovania, aké stretávame v ústnej hovorovej reči. Toto tvrdenie dokazujú príklady *po srstj* 14; *biršáku* 31; *teskliwost* 32; *snadniczko* 36; *dczbera* 75; *taliga* 112; *denglawe* 170. S ohľadom na novšie výskumy slovenčiny v predspisovnom období si vyžadujú upresnenie aj konštatovania o tom, že v Benického tvorbe sú “silne zastúpené trnavské nárečia” (J. Minárik, 1984, s. 99) a že “slovenské verše sú napísané slovakizovanou češtinou, resp. západoslovenským nárečím s množstvom českých jazykových prvkov” (M. Eliáš, 1994, s. 129, pozri Benický, 1994). Podrobnejší rozbor Benického *Slovenských veršov* dokazuje, že naozaj ide o slovakizovanú češtinu, v ktorej je pomer formálnych, hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálnych bohemizmov k slovakizmom približne 1,23 : 1 v prospech bohemizmov. Vplyv západoslovenského jazykového makroareálu možno dokumentovať príkladmi typu *hribiatko* 133; *zaczpag* 174; *kiselicu* 205. Niektoré z týchto slovakizmov, a to hláskoslovné – prítomnosť dvojhlások (*hribiatko* 133; *kliatby* 145), však v trnavských nárečiach nie sú (pozri Atlas slovenského jazyka, zv. 1, s. 88 – 89, resp. R. Krajčovič, 1988, s. 213), preto v *Slovenských veršoch* nejde o trnavské nárečia, ale o širší jazykový aj kultúrny kontext. Väčšina lexikálnych prvkov typu *dczbera* 75; *taliga* 112; *hribiatko* 133; *denglawe* 170; *zincycu* 205; presahuje areál trnavských, v niektorých prípadoch aj západoslovenských nárečí, a tak jazyk Benického *Slovenských veršov* okrem spomenutých bohemizmov obsahuje prvky jazykového útvaru, ktorý označujeme pojmom kultúrna západoslovenčina. Tento jazykový útvar vznikol a ďalej sa zdokonaľoval na západnom Slovensku na základe ľudovej, vzdelaneckej a neskôr mestskej reči, v mestskom prostredí. Slúžil na verejnú komunikáciu strednej a nižšej honorácie domáceho pôvodu, v 17. a 18. stor. sa v písanej podobe zdokonaľoval, no aj napriek tomu, že jeho jazyková stavba nebola jednotná, prenikal za hranice západoslovenskej jazykovej oblasti.

Napokon by bolo žiaduce spomenúť aj problematiku štýlu *Slovenských veršov*. Z pohľadu literárnej vedy je “štýl básní manieristický – málo obrazný, väčšmi

reflexívny a explikatívny, ale pritom primerane expresívny” (S. Šmatlák, 1997, s. 239 v odkaze na tvrdenia J. Minárika, 1984, s. 224). J. Minárik (In. Pišút a kol., 1984, s. 112) uvádza, že “štylistické prostriedky ľudového jazyka, najmä preštylizované povrávky, príslovia a porekadlá, redukujú patetickosť barokových štylistických prostriedkov na expresívnosť”. A napokon J. Minárik (1984, s. 93) tvrdí, že “manieristické myšlienkové napätie prehlbovalo sa o barokovú myšlienkovú dramatickosť v didakticko-reflexívnych básňach, ktoré sa opierali o náboženské myslenie a etiku, ale kvalitatívne boli skromne zastúpené”. Manieristické myšlienkové napätie z posledného citátu akoby kopíroval aj jazyk *Slovenských veršov*: český jazykový základ sa dostával do napätia s domácimi jazykovými prvkami a pôvodné prvky českého hláskoslovnia, tvaroslovnia, ktoré sa v západoslovenskom kultúrnom kontexte pociťovali ako nesystémové, im ustupovali. Na ich miesto prenikala širšia vrstva domácich hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálnych prvkov, ktoré sa už nepociťovali ako regionálne obmedzené a s ohľadom na žáner a jeho prijímateľa nadobúdali nadnárečovú povahu. Ako stimulačný činiteľ prenikania týchto znakov do spomínaných žánrov pôsobila práve čeština takými svojimi prvkami, ktorým bolo treba – s ohľadom na zrozumiteľnosť a funkčnosť – hľadať adekvátne pendanty v domácom jazyku. Mali to byť prvky zrozumiteľné na širšom území. A tak sú Benického *Slovenské verše* a ich jazyk svedectvom formujúceho sa kultúrneho predpisovného útvaru, ktorý v polovici 17. storočia ešte obsahoval množstvo bohemizmov.

S ohľadom na znaky manierizmu, vývin žánrov, tradície a tematickú polarizáciu prejavuje sa v zbierke *Slovenské verše* aj jazyková polarizácia. Na jednej strane pôlu je konštatovanie, že tvorba P. Benického jazykom nepresahuje svetské a duchovné archívne pramene tej doby, na druhej strane verše názvom, tematikou, obsahom, poslaním a aj prienikom domácich jazykových znakov do umeleckej tvorby nadobúdajú významný identifikačný charakter. O P. Benickom sa tvrdí, že bol bilingvista. O vysokom stupni ovládania kultúrnej západoslovenčiny a maďarčiny svedčí jeho básnická tvorba, do ktorej zásluhou dobrého vzdelania preniklo aj množstvo prvkov z klasických jazykov. Osobitný národnoidentifikačný význam má aj názov zbierky – *Slovenské verše*. Literárna veda o nich tvrdí, že ich rukopis údajne poznal aj H. Gavlovič a že ich využil pri písaní svojej známej *Valaskej školy* (1755; pozri M. Eliáš, 1994). Podrobný rozbor frazeológie *Slovenských veršov* a jej porovnanie s Gavlovičovou *Valaskou školou*, ktoré boli prezentované na vedeckej konferencii *Slovenský literárny barok. Venované 340. výročiu smrti Petra Benického* (Bratislava 24. marca 2004), však bezprostrednú súvislosť medzi nimi presvedčivo spochybňujú (J. Skladaná, 2004, v tlači). *Slovenské verše* od P. Benického sú svedectvom vývinu kultúrnych predpisovných útvarov v období manierizmu. Snaha po kultivácii jazyka prostredia, v ktorom Benický žil, je prostriedkom úvah

a praktických rád, chvály vedy a vzdelania. A umelecké a estetické znaky manierizmu, prechodu od renesancie k baroku – možno zhodou šťastných okolností – odráža aj jazyk Benického *Slovenských veršov*.

Literatúra

Atlas slovenského jazyka. Zv. 1. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť 1. Mapy. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968. 314 s.

BENICKÝ, P.: Slovenské verše. Trnava, Západoslovenské múzeum 1994. 136 s.

DORULA, J.: Jazyková situácia na Slovensku v čase vzniku kamaldulského prekladu Biblie. In: Zborník O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov. Bratislava, Slavistický kabinet SAV 1997, s. 10 – 18.

KRAJČOVIČ, R.: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava, SPN 1988. 344 s.

KRASNOVSKÁ, E.: O jazyku žalmov v Blasiovom preklade Biblie a v kamaldulskom preklade Biblie. In: O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov. Bratislava, Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 19 – 32.

MINÁRIK, J.: Baroková literatúra. Svetová, česká, slovenská. Bratislava, SPN 1984. 392 s.

MIŠIANIK, J.: Pohľady do staršej slovenskej literatúry. Bratislava, Veda 1974. 416 s.

MIŠIANIK, J., MINÁRIK, J., MICHALCOVÁ, M., MELICHERČÍK, J.: Dejiny slovenskej literatúry. I. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1958. 320 s.

PAULINY, E.: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava, Veda 1990. 270 s.

PIŠŮT, M. a kol.: Dejiny slovenskej literatúry. Bratislava, Obzor 1984. 904 s.

Slovenský biografický slovník. Zv. 1. Martin, Matica slovenská 1986, s. 215.

SKLADANÁ, J.: Frazeeológia v Slovenských veršoch Petra Benického. In: Slovenský literárny barok. Venované 340. výročiu smrti Petra Benického. Zborník referátov z vedeckej konferencie 24. marca 2004. Red. Z. Kákošová. Bratislava, Univerzita Komenského. V tlači.

ŠMATLÁK, S.: Dejiny slovenskej literatúry. Zv. 1. 9. – 18. storočie. Bratislava, Národné literárne centrum 1997. 360 s.

Ľubomír Ďurovič

EŠTE K SLOVESÁM *KECAŤ* A *KAJAŤ SA**

ĎUROVIČ, Ľ.: More about the verbs *kecať* 'to babble' and *kajať sa* 'to repent'. Slovenská reč, 69, 2004, No. 4, pp 210 – 216. (Bratislava)

The uncommon forms with a long *á* (*kecá ...*) after a “soft” consonant belong not necessarily to the Slovak substandard or to loanwords. Such forms did exist also in the texts of the Štúr period after “medium” consonants *s, z, c, dz*. They (e.g. *obracá*) could persist until last times also as remnants of an older Central Slovak intelligencia norm. – In connection with the present forms of the verb *kajať sa* the paper discusses the old question whether a long *á* after *j* is possible in Slovak or not. It turns out that the opposition of a monophthongal long *á* vs. a short *a* after *j* is not neutralized (as does the opposition of the phonemic diphthong *ia* vs. *a* after *j*) and, consequently, both *já* and *ja* are possible. Since the verb *kajať sa* belongs to the *a*-verbs as *voláť, volám* with the long endings *-ám, -áš ...*, forms *ka-jám sa, kajáš sa ...* are the only ones motivated by the system.

Článok – zrejme posledný – môjho priateľa Laca Dvonča o slovese *kecať* (O časovaní slovesa *kecať*, SR 68, 2003, s. 26 – 29) vyvoláva rad historických i systémových asociácií.

Ide v prvom rade o možnosť spojenia (samozrejme v realizácii, v povrchovej štruktúre) “mäkkých” spoluhlások s dlhým *-á-*, čo sa v rôznych slovenských normatívnych zdrojoch pokladá za znak subštandardu, expresivity či cudzieho pôvodu, za bohemizmus či západoslovenský dialektizmus. Vec je však komplikovanejšia.

V Nauke reči slovenskej má Ľudovít Štúr v systematike spoluhlások oproti mäkkým a tvrdým aj skupinu stredné, ku ktorým patria *s, c, z, dz* (NRS, s. 19). Pozdám pre to mu bola veľmi pravdepodobne polemika okolo Dobrovského analogického pravopisu, keď jeho bývalý predstaviteľ v lýceu profesor Jur Palkovič vášnivo bránil kralické podoby ako *sýla, cýl*. Faktickú motiváciu na vydelenie tejto skupiny spoluhlások vidno v Štúrovej paradigmatickej rôznych slovných druhov. Tak majú v NRS neutrá s kmeňom na *-c* koncovky s dlhým *-á-*: *plecá, srdcá, vrecá*, čo zname-

---

* Zásady (morfo)fonematickej interpretácie, použitej v tomto článku, som vyložil v štúdiu Ďurovič, Ľ., 1973, alebo predtým v knihe Paradigmatika spisovnej ruštiny, SPN, Bratislava 1964, 2. vyd. 1970. Transkripcia foném verzálami zodpovedá v inej literatúre transkripcii v zložených zátvorkách {}. V zásade tie isté princípy interpretácie s trochu inou argumentáciou a inými procedurami používa J. Sabol v tu citovaných i v iných svojich štúdiách.

ná aj *plecám, na plecách, vrecám, vo vrecách...*; len pre *vajce* má NRS koncovky s diftongom *vajcja, vajcjam* a až podľa toho “aj inšje na *ce* sa končjace”, ako *plecja, vrecja* (NRS, s. 148). Podobne má adjektívum *cudzi* tvary podľa vzoru *pekni*, čo sa dokladá medziiným tvarom N. sg. f. *cudzá* (NRS, s. 121). – Aj Hattala vo svojej latinskej gramatike *Grammatica linguae slovenicae...* (1850, s. 57) oddeľuje pri definovaní mäkkých maskulín stredné (“medium”) *c* od mäkkých spoluhlások, zatiaľ čo o pár strán ďalej (ib., s. 60) k mäkkým femininám patria bez výhrad aj slová zakončené na *ja, ca, dza*. A podľa vzoru *kost'* sa skloňujú feminína zakončené aj “... mediis *c, s, z; durisque r et dz*” (ib., s. 63). – Počínajúc Krátkou mluvniceou slovenskou sa však v osobitnom upozornení (1852, s. 3) *c* a *dz* v celom skloňovaní “za mäkké považujú”. Samo Czambel (1890, s. 116nn.) potom toto “mäkké” znova vzťahuje aj na *s* a *z* (dôkazmi sú *husia, kozia koža*), ale hneď na nasledujúcich riadkoch sú *s, z* znova tvrdé (*kosám, kozám*). A tak isto vraj spisovne má byť *dlaňám, kostám*.

Našej témy sa špeciálne týka časovanie slovies v NRS. Štúr fakticky pochopil, že v tvaroch ako *volá* a *vešia* koncové *á* a *ia* sú rovnaká hodnota, t. j. že je medzi nimi to, čo dnes voláme neutralizácia, resp. komplementárna distribúcia a čo pokladáme za dve povrchové (fonetické) realizácie tej istej fonémy. Formuloval to neobyčajne výstižne: “dlhuo ‚a‘ na ‚ja‘ sa rozpúšť'a abi mekká dobre obstáť mohla. *Vracám* je pre ucho slovenskuo urážlivuo” (ib., s. 64). Ale napriek tomu vo vlastnom texte v NRS píše: “...pri vislovuvaňi zavadzá” (110), “... a sa naspet... vracá”, “keď sa nazad obracá...” (s. 127). Až v korektúrach sa zbadal a v errátach to opravuje na *vracja, zavadzja* (s. 215). Rovnako v štúrovských publikáciách možno nájsť tvary ako *o vrecách* (Nitra II), *stolicám, v pokladnicách* (SNN) a pod. Ja sám poznám zo spisovného úzu generácie mojich stredoslovenských rodičov a starých rodičov bežné používanie tvarov ako *prevracá, socá* (Čo ma socáš?!), *zavadzá*. A v G. pl. existuje stále popri *vreciek* aj tvar *vrecák* s dlhým *á* po *c*. Takže formy s *á* v koncovkách majú oporu nielen v štylisticky príznakových slovesách ako *bacat'* či *hačat'*, ale aj v bezprostrednej, možno ešte stále potenciálne doznievajúcej minulosti spisovnej normy. L. Dvonč veľmi správne zdôrazňuje, že tvary ako *keciam, keciaš* sú umelé, nikde nedoložené (s. 29); autori KSSJ si ich vymysleli.

Je teda zrejmé, že neutralizácia opozície (mor)foném A: ~ Â (t. j. dlhého *á* oproti diftongu *ia*) po C a DZ, v dnešnej spisovnej norme veľmi bezpečná (*chytá ~ obracia, zavadzja*), je relatívne nedávnym vývojovým krokom spisovnej slovenčiny k jednoznačnej polarizácii “mäkkých” a “tvrdých” konsonantov, ktoré túto neutralizáciu vyvolávajú. Tri či štyri slová s diftongom po “tvrdých” konsonantoch – *večeria, meria, stavia* a periférne *bozia* – sú konvenčnou kodifikáciou petrifikované, neproduktívne tvary (Botto má napr. verše “merá nám on merá, dukáty z klobúka”) a nemožno ich zadávať pravidlom, ako “po pôvodne mäkkých spoluhlásokach” (MSJ, s. 436). A teda prijateľnosť českého *kecáš, kecá* sa opiera aj o mecha-

nizmus ešte donedávna živý aj v stredoslovenskej spisovnej praxi: že ide o fonológiu a nie o lexikon, vidno na N. pl. substantíva s tým istým kmeňom *kec*: *to sú kecy* (či *keci*?) podľa “tvrdého” vzoru “dub”, hoci by mali byť podľa vzoru “stroj” *kece*.

* * *

Celkom iná vec je otázka koncoviek slovesa *kajat' sa*. Tie MSJ (s. 437) komentuje spolu s ďalšími slovesami vzoru *volat' ako bacá, hačá...*, ktoré majú v koncovkách prézentu dlhé *á* po mäkkej kmeňovej spoluhláske. L. Dvonč (2003, s. 27) konštatuje, že MSJ tu uvádza aj sloveso *kajat' sa* s dvoma “podobami” prézentu *kajam sa* aj *kajám sa* (tak je to aj v Pravidlách z r. 2000) a zrejme toto riešenie prijíma, pretože navrhuje, aby sa medzi mäkkými spoluhláskami z MSJ doplnilo aj *j*.

V tradičnej gramatike slovenčiny existujúca predstava, že v slovenčine po J nemôže byť dlhé *á*, začína sa v Štúrovej recenzii (1851, s. 215 – 220) Hattalovej latinkej gramatiky slovenčiny (Hattala, 1850). Štúr je uveličený, že aj “sami naši bratja katolíci /.../ ku Slovenčine sa prirazili” (s. 215), že lingvisticky vysoko kompetentný bernolákovec Hattala v tejto svojej knihe tatrínsku slovenčinu, t. j. slovenskú gramatiku a pravopis “na základi Slovanskje” položil (s. 216) a tak umožnil “ujednotajnejša” na slovenskej spisovnej reči. Pretože základné črty tohto “ujednotajnenia” majú v najbližšom čase byť uverejnené, pokladá Štúr za svoju povinnosť vyložiť, v čom sa on s týmto Hattalovým opisom slovenčiny nestotožňuje (do KMS 1852 boli tieto pripomienky spravidla vtelené). Dá sa povedať, že v tejto recenzii Štúr z Hattalovho výkladu odstraňuje západoslovenské črty, ktoré mu tam z bernolákovskej normy ostali. Tak odmieta Hattalove vokativy (*dube, dare, meču, rybo, vôňo...*), jeho tvary I. pl. m. a n. (*so susedy, židy, slovy...*), jeho tvary N. pl. m. ako *Slovani, susedi...*, N. pl. n. s krátkym *a* v koncovke ako *slova, pol'a* či nepriame pády *pol'ám, pol'ách...*, “kďebi v pravďe dvojhlaska stát' mala vedľa všeobecne bežneho zákona v Slovenčine”, teda “*polia, poliami* (sic!), *poliach*”. Aj inak má Štúr rad námietok proti Hattalovmu ponímaniu pomeru dvojhlasok a dlhých vokálov: vyčíta mu G. pl. f. *strél, košél*, ktoré “sú len Trnavskje a jej okolja a ňje bežnje a krajšje Slovenskje: *strjel, košjel* atď.” (s. 219). Hattala vraj “píše vždi to rozložituo a plnuo nárokou českuo *já...*” “dĺži v ženskom jed. p[očte]: *téj*, v gen. dat. i lok. proti zviku reči a potrebe” (ib). A bezprostredne za tým pokračuje: “Mimochodom rečenuo, Slovák silabu *ja* tak práve ako osobnuo všemeno *ja* ňikďe ňedľži, trebas ju p. puovodca i v slovách predľžuje, pišuc *stojá, bojá sa* miesto pravďivjeho Slovenskjeho *stoja, boja sa* atď.” Táto marginálna poznámka, korekcia bernolákovských tvarov v Hattalovej slovenčine, je začiatkom predstavy, že v slovenčine po *j* nemôže nasledovať dlhé *á*.

S. Czambel (1890, s. 117) sa postavil plne na Štúrovo stanovisko, hoci ten pre svoje tvrdenie nepodal, vlastne ani nemohol podať, žiadne (napr. systémové alebo historické) argumenty. Czambel rozhodne odmieta dlhé *á* po *j* nielen v slovách ako *jarok, jasot, vojak, zabijak*, ale aj v G. pl. slova *jama* vyžaduje krátke *jam*. Toto tvrdenie však je, a zrejme aj v čase jeho vyslovenia bolo, v rozpore s úzom aspoň nejakej časti vtedy nepočtených používateľov spisovnej slovenčiny. Tak Czambel vyčítal niektorým popredným spisovateľom (“Kalinčák (sic), Botto”), že tento princíp nedodržiavajú. – Zo svojej radikálnosti potom ustúpil v Rukoväti (1902, s. 15), kde krátke *ja* vyžaduje len v slovách, ktoré spisovný jazyk prijal zo strednej slovenčiny (*vojak, stojak, zabijak*, v abecednom ukazovateli *pijak*), zatiaľ čo v “umelých slovách, tedy v takých, ktoré z ľudu nepochodia, spisovný jazyk znesie dlhé *á* po *j*, napr.: *vejár; strojár; strojáreň, lejáreň* atď.” Pre kodifikáciu je táto formulácia ambivalentná, ťažko bežnému používateľovi vedieť, čo je “z ľudu” a čo “umelé”. Pri praktických konzekvenciách by bolo možné vychádzať z toho, ako ten istý Czambel v r. 1890 (s. 131) pre 3. os. pl. *i*-slovies odmietol rytmický zákon, krátenie koncoviek (štúrovské *vráta, súďa*), pretože “to deje sa však v jazyku ľudu (riedenie S. Cz.), obmedzenom na malú zásobu slov a na obkaličenú kostru slovenskej gramatiky. Rečený zákon treba považovať za prežitú stanovisko v terajšom spisovnom jazyku, ktorý túžiac po dokonalosti musí prijať podmienky svojho rozvítia i na úkor stredoslovenskému hláskosloviu”. Odvtedy sa prijali tvary 3. os. pl. *i*-slovies s dvoma dĺžkami za sebou (*súďia, vráta...*), hoci je to ďalšia výnimka z rytmického zákona (Ďurovič). Lenže ambivalentná formulácia v Rukoväti o *ja/já* – a taktiež ďalší vývoj nášho poznania – ponechali a dosiaľ ponechávajú otvorené pole pre výskum a diskusiu, ale tiež pre svojvôľu kodifikátorov.

Štúrovo *ja/já* a *stojá/stoja* sú systémovo celkom rôzne prípady. Krátke *ja* osobného zámena, staršie než *já*, s kvantitou bez zreteľnej etymológie, je vec individuálneho historického vývoja tohto slova. Ale v tvare 3. os. pl. *stojá, boja sa, taja* je koncovka fonematically priesračná; je to tá istá koncovka ako v *robia, súďia* či *chvália* (štúrovské *súďa, chvála*), t. j. fonematically diftong *Â* (v Sabolovej transkripcii *iA*; Sabol, 1989). *Â* je fonéma, ktorá sa v silnom postavení realizuje ako diftong [ia], v neutralizačných postaveniach ako krátke [a].

Neutralizačné postavenia pre všetky slovenské diftongy sú dve: po dlhej slabike a po *J*. V oboch postaveniach sa neutralizuje opozícia diftongu voči jeho krátkemu náprotivku.

Po dlhej slabike v kmeni je diftong *Â* napr. v koncovkách datívu a lokálu feminín typu “kost” a “dlaň”; tu je v neutralizačnej pozícii aj po nemäkkej spoluhláske krátke *-am, -ach*, napr. *tváram, tvárach*, ako nevyhnutná realizácia tej istej koncovky v neneutralizovaných *zemiam* (ZEM-ÂM), *reťaziam, zemiach, reťaziach*,

teda TVA:R-ÂM, TVA:R-ÂCH. Pre Štúra v takýchto postaveniach *-a* “je len skrátenuo *-ja*” (NRS, s. 134). Tak sú pre N. pl. typu *susedia, bratia* (BRAT-Â) v NRS ako príklad *oráča, krčmára* (t. j. KRČMA:R-Â) a Botto rýmuje v Smrti Jánošíkovej “Bo kohos’ Jánošík na paloš načiara, tomu nespomôžu ani tria cisára” (CISA:R-Â); tú istú koncovku N. pl. *-a* majú “i slová na *j* vichádzajúce” ako *zlod’eja, šuhaja* (ŠUHAI-Â – Kalinčiak píše *šuhajia*), avšak Štúr používanie tohto tvaru neodporúča, aby sa vyhlo homonymii s A. sg.

Neutralizácia po J je v koncovke 3. os. pl. *i*-slovies *stoja, boja sa, doja, taja*. Táto koncovka, ako sme videli, od Czambla (1902, s. 8) je kodifikovaná ako rezistentná voči neutralizácii kvantity, takže *súdia, chvália* znie dnes rovnako ako *robia, sedia*, kde je diftong Â v silnom postavení. Je to teda fonematically tá istá koncovka ako v STOJ-Â, ROB-Â, SU:Ď-Â. – Tak je to aj v paradigmách *chvoje, chvoja, chvoju* (CHVOJ-Ê, CHVOJ-Â, CHVOJ-Û...), ako napr. v *zdravie, zdravia, zdraviu* (ZDRAV-Ê...), či v posesívnom N. m. *papagájí*, N. f. *papagája*, A. f. *papagáju*, N. n. *papagáje* pri neneutralizovanom *vľčí* či *tigrí*, *tigria, tigriu, tigrie* (*tiger* TIG#R-0, G. TIG#R-A, posesíva TIG#R-I, TIG#R-Â, TIG#R-Û, TIG#R-Ê), porov. Dvonč 1964a a 1964b. Rovnako je to i v G. pl. parisylabických feminín a neutier, kde tento pád je signalizovaný nulovou koncovkou, na ktorú je tu viazaná obligátna dĺžka posledného vokálu flektívneho kmeňa. Tak sa vsuvné Ê (napr. *debién, brdiec...*) musí po J realizovať ako krátke [e] (*vojen, vajec, ojec*). Pretože v G. pl. dĺžka posledného vokálu v kmeni je morfológicky obligátna, musíme aj v tvaroch ako *spojok, fajok, ojok* fonetické krátke vsuvné [o], pretože pred ním je J, identifikovať ako fonematically dĺžku – diftong Ô (SPOJ-Ô-K-0), rovnako ako napr. *obhajob* s krátkym *o*, hoci mu nepredchádza dlhá slabika, je fonematically OBHA-JÔB-0 (porov. so silným postavením *podoba – podôb*).

Situácia s fungovaním radu *a – á* je komplikovaná tým, že tu stoja oproti sebe tri fonémy *A ~ Â ~ A:* (*rad ~ riad ~ rád*) na rozdiel od binárnych opozícií pri všetkých ostatných vokáloch (dlhé fonetické i fonematically *é E:*, ktoré hodžovsko-hatalovská reforma vniesla do adjektívnych koncoviek Štúrovho systému so symetrickými opozíciami *E ~ Ê* a *O ~ Ô*, do morfológických automatizmov nepreniklo). Takže *A:* sa okrem [a:] v rôznych neutralizačných postaveniach realizuje aj ako [ia] a [a], Â okrem [ia] aj ako [a]. A tu sa ukazuje, že hoci kmeňové *A* v G. pl. alternuje (predlžuje sa) po mäkkej spoluhláske s *ia* (*žaba – žiab, čata – čiat, šaty – šiat, ľava – ľiav*), po J je jeho alternantou dlhé *á* (*jama – jám, fujara – fujár*, ba aj pre cudzie *najada* je kodifikovaný G. pl. *najád*), to isté *á* ako v silnom postavení, po nemäkkých (*baba – báb, hláv*). Takže J pre neutralizáciu opozície *A: ~ A* nie je “mäkkou” spoluhláskou. – Pretože fonetický diftong [ia] po mäkkej spoluhláske je realizáciou dlhého vokálu *A:*, je vo všetkých týchto prípadoch tá istá alternácia *A – A:* (ŽAB-A – ŽA:B-0, JAM-A – JA:M-0, BAB-A – BA:B-0 a samozrejme tiež PI:ŠTAL-A –

PI:ŠŤA:L-0). Záver z toho musí byť, že po fonéme J je pre opozíciu A ~ A: (krátke *a* ~ dlhé *á*) silné postavenie, zatiaľ čo slabé (neutralizačné) postavenie je len pre opozíciu A ~ Â (krátka ~ diftong). Inými slovami: po *j* nemôže stáť diftong *ia*, ale bez ohľadu na doterajšiu pravopisnú tradíciu dlhé *á* po *j* stáť môže (porov. aj podobný výklad v Sabolovi 1989, s. 149 – 150).

Je fakt, že pre opozíciu (krátke) A ~ (dlhé) A: po J máme jediný minimálny pár *Jána* ~ *Jana* a všetky ostatné pády lexém JA:N-0 ~ JAN-O resp. N. sg. ženského mena *Jana* JAN-A (hoci len z onymického lexika, významový rozdiel designátov je dostatočne výrazný). Ale množstvo domácich i prevzatých slov so skupinou *já* (*Jánošík*, /*sväto/jánsky*, *jáger*, *vejár*, *maják*, *pajác*...) ukazuje, že niet dôvodu tvrdiť, že by po J nemohlo stáť či fonetické, či fonematické dlhé *á*. Takže keď v slovesnom vzore *volat'* koncovky prítomnosti sú -A:M, -A:Š, -A: ... nie je dôvod – keďže nepredchádza dlhá slabika – aby sa toto A: aj po kmeni KAJ- realizovalo inak, než dlhým [a:] či grafémou *á*. Jediný systémovo oprávnený tvar je *kajám sa*, *kajáš sa*, *kajá sa*...

To isté musí však platiť aj pre iné slovné druhy, konkrétne pre koncovky D. a L. pl. ženských parisyláb (vzory “žena” a “ulica”), kde koncovky *-iam* a *-iach* môžu stáť len po mäkkých spoluhláskach (*uliciam*, *košeliám*...), t. j. v neutralizačných postaveniach pre opozíciu A: ~ Â (aj tu sú dve slová s “mäkkými” koncovkami po nemäkkých konsonantoch *o večeriach*, *konopiach* len petrifikované zvyšky staršieho stavu). Takže v oboch týchto vzoroch je fonematically len po jednej koncovke D. a L. pl. -A:M, -A:CH (ŽEN-A:M, ULIC-A:M). Fonematické A: sa tu, ako sme videli, po J nemôže automaticky realizovať ako krátke [a]. Platná kodifikácia tu však po kmeňoch na -J paušálne predpisuje krátke koncovky *alejám*, *alejach*, *zmijám*, *zmijach*..., ako to zodpovedá tradícii o nevyhnutne krátkom *ja*. A tá je teda v rozpore nielen so systémom, ale aj s bežným úzom inteligencie: mám bezpečne v textoch mnohokrát doložené, keď *na galejách*, *v alejách* sa vyslovuje presne rovnako ako v *ideách* – o iných slovách treba doklady z neapretovanej (!) literatúry preveriť podľa národného korpusu, ku ktorému mne v tejto chvíli je ďaleko. Avšak tieto isté tvary v slovách zakončených na *-ia*, *-ya* majú obligátne dlhé koncovky (*reakciám*, *harpyám* MSJ, s. 108), čo rozhodne nie je podľa vzoru “ulica”. Odkiaľ sa tu teda to dlhé *á* berie? Koncové *-ia* je latinská grafika a tá nezodpovedá tomu, ako sa tieto slová adaptovali v slovenčine. Keď v slove ako *penzi-a* oddelíme koncovku *-a*, dostaneme segment *penzi-*. Ten ani nezodpovedá definícii vzoru “ulica” v MSJ (“... ktorých kmeň sa končí na mäkkú spoluhlásku...”), pretože *-i-* nie je mäkká spoluhláska, ale tak isto nezodpovedá základnému poznatku o slovanskom mennom kmeni, ktorý sa musí končiť na spoluhlásku, aby mohol prijať či odvodzovací sufix, či flektívnu koncovku. A tou spoluhláskou je vo všetkých týchto slovách spoluhláska (glajda) J. Síce ju podľa našej “klasickej” tradície nepíšeme, ale prejavuje sa tam – napr. dlhým *á*, ktoré na konci kmeňa predpokladá nemäkkú

spoluhlásku. Fonematically je teda AKCIJ-A:M, PENZIJ-A:M. Skutočný kmeň vidno opticky napr. na odvodenom adjektíve *penzij-n-ý* od *penzia*, zakončenom na -J rovnako ako v *tvrdošij-n-ý* odvodenom od *šij-a*, kde o tom J pochybovať nebude nikto. Vidno ho napr. na odvodeninách ako *ázij-sk-ý*, *Ázij-čan* od *Ázi-a* (A:ZIJ-A), na deminutívach ako *penzij-k-a* a pod. V iných prípadoch kmeň týchto slov alternuje inými spôsobmi, aby sa stal schopným prijať derivačný sufix (*akc-i-a* – *akč-n-ý* ako *ulic-a* – *uličný*).

V každom prípade slová typu *akcia*, *penzia* majú v slovenčine kmeň fonematically zakončený na J (AKCIJ-A). Ich obligátne dlhé koncovky v D. a L. pl. po J (*akciám*, *akciách*) presne zodpovedajú dlhej výslovnosti tvarov ako *na galejách*, *v alejách* s dlhým *á* po *j*.

Literatúra

- CZAMBEL, S.: Slovenský pravopis. Budapešť 1890.
CZAMBEL, S.: Rukoväť spisovnej reči slovenskej. Turčiansky Svätý Martin 1902.
ĎUROVIČ, L.: Vokalický systém slovenčiny. International Journal of Slavic Linguistics and Poetics, XVI, 1973, s. 22 – 42. Reprint in: Vybrané štúdie I, O slovenčine a Slovensku, Bratislava 2004, s. 35 – 51.
ĎUROVIČ, L.: K dejinám kodifikácie rytmického zákona, v tlači.
DVONČ, L.: Zo štúdia slovenského tvaroslovía: Dlhé *á* po spoluhláske *j* v spisovnej slovenčine. In: Bulletin Vysoké školy ruského jazyka a literatury, II, 1958, s. 65 – 76.
DVONČ, L.: Chvoje, -a str. Slovenská reč, 29, 1964 (a), s. 118 – 119.
DVONČ, L.: Ku skloňovaniu prídavných mien typu *papagáji*. Slovenská reč, 29, 1964 (b), s. 59 – 60.
DVONČ, L.: O časovaní slovesa *kecar'*. Slovenská reč, 68, 2003, s. 26 – 29.
HATTALA, M.: Grammatica linguae Slovenicae, collatae cum proxime cognata Bohemica. Schemnicii 1850.
Krátka mluvnica slovenská. V Prešporke 1852.
Morfológia slovenského jazyka. Bratislava. Vydavateľstvo SAV 1966.
SABOL, J.: Formálne vymedzenie skloňovacieho typu. In: Jazykovedný zborník venovaný VI. slavistickému kongresu (=Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafárikanae Prešoviensis). Bratislava, 1968, s. 43 – 52.
SABOL, J.: Syntetická fonologická teória. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1989.
ŠTÚR, L.: Nauka reči slovenskej. V Prešporke 1846.
ŠTÚR, L.: Grammatica linguae Slovenicae, collatae cum proxime cognata Bohemica, auctore Martino Hattala, Archidioecesis Strigoniensis Presbyt. Schemnicii 1850, typis Fr. Lorber. In: Slovenskje Pohladi na vedi, umeňja a literatúru. Djel II, Svязok 6., 1851, s. 215 – 220 (recenzia).

Skratky

KMS – Krátka mluvnica slovenská.

MSJ – Morfológia slovenského jazyka.

SPRÁVY A RECENZIE

O rituáli v jazyku a texte

Medzinárodná vedecká konferencia v Lodži 17. – 19. mája 2004

V povedomí väčšiny používateľov jazyka sa pod pojmom rituál vybaví slovné spojenie náboženský rituál. V slovníkoch nájdeme nasledovné vysvetlenia:

- a) 1. obrad, rítus 2. obradové predpisy 3. kniha obradových predpisov, (KSSJ 2003);
- b) kultúrny obrad, slávnostný ceremoniál; rítus / predpísané ceremónie, najmä pri bohoslužbách (Österreichisches Wörterbuch 1992);
- c) kultový rituál, zvyk, obyčaj, ceremónia (Deutsch-slowakisches Wörterbuch 1986).

Môže sa prejavovať obradnosť a ceremoniálnosť aj v jazyku?

Katedra historického jazyka na Univerzite v Lodži usporiadala v dňoch 17. – 19. mája 2004 vedeckú konferenciu na tému *Rytual. Język – sztuka – religia* (Rituál. Jazyk – umenie – náboženstvo). Na slávnostnom otvorení sa zúčastnili najvyšší hodnostári cirkevnej diecézy v Lodži, predstavenstvo univerzity, prítomní boli aj poslucháči Wyższego Seminarium Duchownego. Prvý deň sa uskutočnilo rokovanie v aule, na plenárnom zasadnutí odzneli príspevky čestných hostí, popredných predstaviteľov jazykovedy, profesorov a duchovných, (Jerzy Chmiel: *Čítanie Biblie – rituál alebo potreba ducha*; O. B. Sawicki: *Rituál ako prejav oslavy života*); udali smer nasledujúcim príspevkom. Rozsiahlu vedeckú rozpravu *Nad sémantikou slova rituál* z hľadiska histórie a poľských výkladových slovníkov vypracovala A. Cieslikova. Odzneli interdisciplinárne príspevky o rituáloch predovšetkým z hľadiska religiózneho a duchovného, ale aj z hľadiska literárneho a lingvistického.

Nasledujúce dni prebiehali zasadnutia v sekciách v Univerzitnom školskom centre. Okrem sakrálnych tém sa príspevky zameriavali na rituál v jazyku ľudovom, napr. v piesni, v rozprávke, v prísloviach, ktoré dotvárajú sugestivnosť textu. Odzneli príspevky významných osobností poľskej jazykovedy; prof. Maria Kaminská referovala o štruktúre a forme regule sv. Benedikta z Nursji. Prejavom ceremoniálnosti v neverbálnej komunikácii sa venoval prof. M. Cybulski. V zaujímavom príspevku analyzoval spojenie slova s gestom v starých poľských tovarišských formulách, pričom vlastnými kresbami vystihol gestiku a posturiku poníženej (*rúčky vám wrúcnie bozkávam, hlboko sa klaniam, k vašim nôžkam skladám...*).

Ceremoniálnosť jazyka sa však prejavuje aj v útvaroch, ktoré nie sú duchov-

ného charakteru, ba naopak, cirkev ich odsudzuje ako hriešne. Zaujímavý príspevok o štýloch kľatby vypracovala A. Pakula *Autokľatba v polštine 16. stor.* Uvádzame niekoľko príkladov: *Boh preklial celé pokolenie. Keďže zle urobil, ľudia ho preklínali. Ale bodaj by som bol mal zlú smrť. Nech ma parom trafi, ak to nie je pravda. Bodaj by som sa prepadol.*

Zo zahraničných účastníkov zaujal najmä príspevok o rituálnom jazyku v prekladoch kajúcnych žalmov (*Rituelles Sprechen am Beispiel Bußpsalmübersetzungen im Umkreis des Florianen Psalters*) od R. Hanamanna z Univerzity v Regensburgu.

V sekciách sa predstavili aj pracovníci FiF UMB z Banskej Bystrice. Člen Katedry anglicistiky V. Biloveský poukázal na ne/dodržiavanie ustálených konvencií v textoch umeleckej a neumeleckej povahy, prejavujúce sa v súčasnej vedeckopopulárnej próze. Mladá literátka, anglicistka L. Čechová, predniesla príspevok s názvom *Tradícia a rituál všednosti v tvorbe írskoho autora J. McGahema*, kriticky sa zamerala hlavne na rozpor medzi veľkosťou ducha a skutočnou vierou v protiklade k neúprimnosti a povrchnosti pri dodržiavaní obradového ceremonálu. H. Kubišová z Katedry slovakistiky UMB analyzovala epištolárny štýl v cirkevnej korešpondencii 18. – 20. storočia, pričom sa sústredila najmä na používanie honoratívu a vokatívu v epištylémach oslovenia a v záverečných formulách. V triedení písomnej dokumentácie postupovala podľa J. Ruščáka (2002) a využila excerpčný materiál zo zbierok korešpondencie: Bernolákovské polemiky (J. Kotvan), Listy M. Hamuljaka (A. Maťovčík), Strieborný vek II (I. Sedlák). Na konfrontáciu získala aj ukážky z aktuálnych písomností Diecézneho archívu Rímskokatolíckeho biskupského úradu v Banskej Bystrici. V kontaktovej frázach sa prejavuje vzťah k adresátovi. V 20. stor. sú štýly oslovenia strohejšie a menej formálne ako v 18. stor., keď v dobových normách prevládala ozdobnosť štýlu a konvencionalizovaná ornamentálnosť oslovení.

Slávnostný otvárací ceremoniál, príjemná atmosféra a pracovné rokovania potvrdili nielen známu pravdu o povestnej pohostinnosti slovanských národov, o srdečnosti a priateľstve, ale aj tézu o komplexnosti vedeckého bádania v oblasti histórie jazyka slovanských národov.

Hedviga Kubišová

TUGUŠEVA, R. Ch.: Očerki sopostavitel'noj leksikologii češkogo i slovackogo jazykov. S. Peterburg, Izdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta 2003. 229 s.

Počas dlhších pracovných a študijných pobytov v Čechách a na Slovensku R. Ch. Tuguševová spoznala nielen jazyk, ale aj históriu a kultúrno-spoločenské ovzdušie týchto dvoch blízkych etník. Sústavnú pozornosť porovnávaniam lexiky slovenčiny a češtiny (v širších slovanských súvislostiach) venovala i v nasledujúcich desaťročiach a zbierala bohatú odbornú literatúru k téme, ktorú napokon synteticky spracovala v predloženej monografii.

Monografia zaujme už svojou materiálou základňou (od lexikografických a lexikologických prác cez drobnejšie príspevky po korešpondenciu a tlač), ktorá sa vzťahuje na celé vývinové obdobie skúmaných jazykov. Pre danú problematiku by bolo bývalo užitočné využiť aspoň na základe jestvujúcej literatúry Ribayov *Idioticon Slovacicum* (1808). Cenné metodologické a metodické podnety získala autorka z ruskej jazykovednej a filozofickej literatúry. Pre vnútornú koncepciu monografie boli v istom zmysle určujúce príspevky o kognitívno-pragmatických aspektoch lexiky.

Hoci sa Tuguševovej práca zameriava na porovnávací výskum českej a slovenskej lexiky od najstarších čias po súčasnosť, základnú a najprehľadnejšiu časť diela tvoria lexikálno-sémantické výklady a analýzy slovnej zásoby v období národného obrodzenia a v novej dobe. Autorka dobre postrehla, že zhody a charakteristické rozdiely možno zisťovať a dôkladne analyzovať jednak v prevzatej a cudzej lexike, jednak – a to predovšetkým – v štylisticky príznakovej súdobej slovnej zásobe. V časti o prevzatej lexike si R. Ch. Tuguševová všíma výskyt a procesy adaptácie latinizmov, germanizmov a maďarizmov. Ich nerovnaký výskyt a špecifické rozdiely v procese zdomáčovania (pokiaľ ide o stránku formálnu i významovú) úzko súvisia s historicky odlišnými podmienkami, za ktorých sa dostávali do češtiny, resp. do slovenčiny. Pri svojich výkladoch autorka využíva rozsiahlu literatúru o týchto prevzatiach v oboch jazykoch. Zisťuje zhody i rozdiely v tematických okruhoch prevzatých lexikálnych prvkov. Dôkladné a jemné pozorovania ukázali, že neraz boli odlišné cesty zdomáčovania (najmä rozvíjanie východiskového významu sémantickou deriváciou a zapájanie prevzatého slova do paradigmatických vzťahov v domácej slovnej zásobe). V zásade ide o nerovnaký postoj k preberaným latinizmom, germanizmom a maďarizmom, ktorý vyplýval z nerovnakých historicko-spoločenských podmienok nositeľov týchto jazykov, ako aj z vnútrojazykových potrieb. Pri lexikálnych prvkoch, ktoré nepatrili do oblasti termínov a nomenklatúr, by bolo zaujímavé upriamiť pozornosť aj na významovú stavbu preberaných slov vo východiskových jazykoch: či sa prebrali základné semémy a či druhotné semémy. Veľmi podnetne sa v týchto výkladoch uplatnil kognitívny prístup. Vďaka tomuto metodologickému aspektu sa ukázalo, že špecifiká

v českej lexike v porovnaní so slovenskou lexikou predstavujú predovšetkým významy utvorené analogickou nomináciou. Kognitívny prístup autorka plodne uplatnila v časti o štylisticky príznakovej lexike. Táto kapitola tvorí podstatnú časť monografie. R. Tuguševová tu analyzuje a porovnáva rozsah a spôsoby adaptácie lexiky archaickej, knižnej, expresívnej a adaptácie neologizmov v češtine a slovenčine. Pozornosť zasluhujú jej výklady o historizmoch a archaizmoch. Autorka používa termíny diachronizmy. Diachronizmami nazýva slová, ktoré sa vyznačujú druhotnou časovou konotáciou; sú spojené s historickou pamäťou a s historickým národným uvedomením. "Historická pamäť predstavuje špecifický kultúrny potenciál národa, tvoriaci časť kultúry, ktorý stabilizuje etnos a národné uvedomenie" (s. 49). Od historizmov autorka odlišuje historické encyklopedizmy, v ktorých sa už neodráža cudzia skutočnosť, ale reálny život Čechov a Slovákov v priebehu ich vlastných dejín (s. 77). Jazykový obraz sveta vytvárajú najmä slová v ich prenesených významoch, ktoré formujú v dôsledku metaforického prenášania pomenovania z jedného denotátu na druhý. Analogická nominácia predstavuje jeden zo základných spôsobov vyjadrenia aspektov duchovného videnia sveta. Preto sa tu venuje osobitná pozornosť aj knižnej vrstve slovnej zásoby.

Porovnávací analýza českej a slovenskej lexiky priviedla autorku k záveru, že česká lexika je funkčne, sémanticky a štylisticky diferencovanejšia ako slovenská. Vo výraznejšej českej polysémii badáme širšie využitie zmyslových potencií slov v procese komunikácie a bohatšie sú štylisticky príznakové neologizmy. Slovenčina je prístupnejšia inojazyčným vplyvom.

K niektorým jednotlivostiam by sme mohli vyjadriť pochybnosti alebo výhrady, napr. k používaniu termínu *vtoričnaja nominacija* (skôr *analogická, druhotná n.*), hodnoteniu prekladu kamaldulskej Biblie (s. 149), otázke postoja slovenčiny ku germanizmom (s. 33); prevzatiam z nemčiny venoval rozsiahlu monografiu R. Rudolf: *Die deutschen Lehn- und Fremdwörter in der slowakischen Sprache*, 1991 (porov. kritické pripomienky V. Blanára a Ľ. Králiku v *Slavica Slovaca*, 1994). Slovanskému kultúrnemu jazyku pred cyrilo-metodovským obdobím venoval znamenitú štúdiu A. V. Isačenko (*Začiatky vzdelanosti vo Veľkomoravskej ríši*, 1948). – Nedopatrenia ako: *Jazykovedný časopis (Praha) (!)* – s. 215 – sú v monografii ojedinelé.

Monografia R. Ch. Tuguševovej podáva doteraz najucelenejší pohľad na zhody a špecifické rozdiely v slovnej zásobe češtiny a slovenčiny v historickej a porovnávacjej perspektíve. Takáto prehĺbená a systematická porovnávací analýza doteraz v našej jazykovede nejestvuje. Práca je bohato dokumentovaná a výklady sú uvážené. Vďaka jemnej jazykovednej analýze, prehĺbenej uplatnením kognitívneho aspektu, monografia výrazne prehĺbuje poznanie osobitných črt týchto dvoch lexik z konfrontačného a vývinového hľadiska.

Vincent Blanár

Nová monografia Jána Horeckého

HORECKÝ, J.: Onomaziologická štruktúra slovenčiny. In: Spisy slovenskej jazykovednej spoločnosti. 5. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra 2003. 60 s.

V roku 2003 sa do rúk lingvistickej verejnosti na Slovensku dostala útlá publikácia Jána Horeckého *Onomaziologická štruktúra slovenčiny*, ktorá vyšla ako piaty zväzok Spisov Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV (mimochodom, je to už druhý autorský počin J. Horeckého v tejto edícii).

Bohužiaľ, na Slovensku nie je mnoho derivatológov, preto každá monografia so slovotvornou tematikou je hodná osobitnej (a teda aj recenznej) pozornosti. Táto skutočnosť platí o to viac, keď publikuje vedec a derivatológ formátu profesora Horeckého.

Ján Horecký je “oporným pilierom” slovenskej derivatológie (dovolili sme si parafrázovať obrazné vyjadrenie J. Furdíka, ktorý k *opornému pilieru slovenskej jazykovedy* prirovnal E. Paulinyho).³ J. Horecký položil základný kameň modernej slovenskej derivatológie prácou *Slovotvorná sústava slovenčiny* (1959), ktorá neskôr vyšla v dvoch prepracovaných verziách, najprv ako prvý zväzok učebnice *Slovenská lexikológia (Slovenská lexikológia I. Tvorenie slov, 1971)*, neskôr ako súčasť ďalšej učebnice lexikológie (Ondrus, P. – Horecký, J. – Furdík, J.: *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia*, 1980; autorská časť J. Horeckého o slovotvornej štruktúre slova: s. 85 – 136). Na tomto základnom kameni postupne vyrastala celá slovotvorná stavba v podobe množstva štúdií a článkov, ktoré J. Horecký na túto tému publikoval; jeho snaha vyústila aj do ďalšej monografie *Semantics of derived words* (Prešov, 1994).

Ostatným autorským počinom J. Horeckého v oblasti slovotvorby je recenzovaná publikácia *Onomaziologická štruktúra slovenčiny*. Hneď na začiatku treba zdôrazniť, že táto knižka svojím zameraním oblasť slovotvorby prerastá, pretože podľa autora onomaziologickou štruktúrou sa vyznačujú nielen slovotvorne motivované jednotky a viacslovné pomenovania, ale aj slovotvorne nemotivované slová (v ďalších častiach knihy sa však systematicky analyzujú len odvodené slová, pomerne malý priestor sa ponecháva kompozitám a viacslovným pomenovaniám).

J. Horecký vo svojej novej knihe ponúka nové chápanie onomaziologickej teórie, založené na dôslednom zachovávaní princípu binárnosti. V tejto súvislosti je autor nútený vyrovnat' sa aj s pokusmi o rozšírenie binárnosti slovotvornej štruktúry, ktorých náznaky nájdeme už v priekopníckom diele M. Dokulila *Tvoření slov v češtině 1*

---

3 Furdík, J.: Oporný pilier slovenskej jazykovedy. (O nedožitej osemdesiatke prof. Eugena Paulinyho.) *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 321 – 324.

(1962): pravdaže, ide o pojem onomaziologického spoja. J. Horecký situáciu rieši tak, že onomaziologický spoj včleňuje do onomaziologickej bázy, čím posilňuje postavenie bazového prvku v celej onomaziologickej štruktúre: “Potom bude táto báza odkazovať nielenže na vonkajší, pojmový obsah, ale bude zahrňovať aj možné sémantické odtiene (významy), ba aj rozličné onomatologické pravidlá, resp. poukazy na rozličné fonologické alternácie.” (s. 10). Tento novátorský prístup J. Horeckého predstavený v úvodnej kapitole Teoretické východiská (s. 9 – 19) vyvoláva niekoľko otázok.

Po prvé. Je na zamyslenie, či báze neprípisujeme príliš veľa heterogénnych funkcií, keď sa do jej rámca zahrňujú rozmanité sémantické (a formálne) prvky. Napríklad J. Furdík sa znovu vracia k termínu onomaziologický spoj a pri slove *pisár* predpokladá takúto onomaziologickú štruktúru (Furdík, 2002, s. 120 – 121):⁴

SZ		SF
PIS-		-ÁR
	[doklady, písomnosti]	
	[ako zamestnanie]	
“píše”		“človek”
OP	OS	OB

Podľa koncepcie J. Horeckého by sme do OB slova *pisár* museli okrem sémy [*človek*] zaradiť aj “spojové” sémy [*doklady, písomnosti*] a [*ako zamestnanie*]. Nazdávame sa, že tieto sémy nie sú na rovnakej úrovni a rozdeľujú bázu na dve pomyselné časti: vlastnú bázu a akúsi doplnkovú bazovú časť. Vlastnú bázu vytvára dominantná séma [*človek*], prostredníctvom ktorej sa pomenovanie zaraďuje do príslušnej triedy ľudských bytostí. Séma [*ako zamestnanie*] by ešte v zmysle J. Horeckého do bazovej časti mohla patriť. Išlo by o špecifikačný bazový prvok (s. 10) a dané pomenovanie by sme mohli zaradiť medzi mená zamestnania (porov. s. 41 n.). Ďalšiu sému [*doklady, písomnosti*] však do bázy zaradíme len ťažko, pretože sa užšie viaže na onomaziologický príznak “písať”. Práve tu sa ukazuje, že koncepcia ternárnosti, v ktorej sa počítá aj s onomaziologickým spojom, dokáže bez vnútorného protirečenia “uchopiť” aj tieto zdanlivo neuchopiteľné sémantické prvky, nachádzajúce sa “kdesi” medzi bazou a príznakom. Prostredníctvom termínu onomaziologický spoj možno podľa nášho názoru primeranejšie postihnúť aj dynamický charakter slovotvornej motivácie, konkrétne demotivačný cyklus.⁵

4 Furdík, J.: K onomaziologickej štruktúre slovotvorne motivovaného slova. In: Slawische Wortbildung. Semantik und Kombinatorik. (Materialien der 5. Konferenz der Kommission für slawische Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee. Lutherstadt, Wittenberg 20. – 25. september 2001). Ed. Swetlana Mengel(ová). Münster – Hamburg – London, LIT Verlag 2002, s. 113 – 123. Vysvetlenie skratiek: SZ – slovotvorný základ, SF – slovotvorný formant, OB – onomaziologická báza, OS – onomaziologický spoj, OP – onomaziologický príznak.

5 Furdík, J.: Slovenská slovotvorba (teória, opis, cvičenia). Ed. M. Ološtiak. Prešov, Náuka 2004.

Po druhé. Do OB v Horeckého poňatí patria aj rôzne alternačné zmeny. Domnievame sa, že alternácie nie sú primárne záležitosťou onomaziologickej bázy. Slovtvorné alternácie sú zapríčinené synergickou interakciou slovtvorného základu a formantu, týkajú sa teda oboch zložiek *formálnej* slovtvornej štruktúry, nielen formantu (onomaziologickej bázy). Ved' väčšina alternačných zmien sa realizuje v slovtvornom základe, teda v rámci onomaziologického príznaku. V súvislosti s tézou o tom, že OB zahrnuje aj alternačné zmeny, sa núka ešte jedna otázka: Aj keď pripustíme objektívne jestvujúcu spätosť výrazu a významu, ako môže OB ako čisto obsahová entita podmieňovať alternačné fonologické pravidlá? Vychádzame tu z tradičného názoru, že alternácie ako nekombinačné fónické zmeny sú zo synchronného pohľadu nevysvetliteľné. Ako dôležitý sa ukazuje aj poznatok, že v analogických prípadoch (v slovách s identickou bázou) raz k alternácii dochádza (*porodiť* → *pôrod*), inokedy nie (*posypať* → *posyp*).

Vzhľadom na takéto široké chápanie onomaziologickej bázy J. Horecký rozlišuje tri typy onomaziologickej bázy "podľa toho, ako sa táto báza formálne formuje, ale najmä podľa toho, či sa v pripájanom onomaziologickom príznaku vyjadruje motivačný vzťah" (s. 10). *Gramatická onomaziologická báza* (GOB) je tvorená súborom gramatických kategórií. Podľa autora GOB sa vyznačujú slovtvorne nemotivované slová (*dom*, *nový*, *chodiť*), slovtvorne motivované slová so slovtvorne relevantným súborom gramatických morféme (*vrava*, *háďa*, *prútie*), tzv. posesívne zloženiny typu *horenos*, *krutichvosť*, ale aj metonymicky a metaforicky utvorené pomenovania typu *orech*, *strecha* (s. 11). *Derivačná onomaziologická báza* (DOB) "je reprezentovaná súborom gramatických kategórií a naň viazaným derivačným významom" (s. 12), teda DOB sa viaže na sufixy. *Lexikálnu onomaziologickú bázu* (LOB) reprezentuje hotové a gramaticky ucelené slovo. Patria sem zložené slová, viacslovné lexikálne jednotky (v autorovej terminológii *rozvité pomenovania*), ale aj predponové slovesá a všeobecnejšie lexémy tvorené predponovým slovtvorným postupom (*nevojak*, *neplatič*). J. Horecký týmto spôsobom okrem iného stavia do nového svetla striktne odmietané teórie, ktoré považujú prefixáciu za typ kompozície.

V súvislosti s vymedzením troch druhov OB za problematické pokladáme niektoré skutočnosti. Do skupiny pomenovaní s GOB autor zaraďuje aj slovtvorne motivované slová, v ktorých derivačnú úlohu plní súbor gramatických morféme (*východ-0*, *vtáč-a*, *skon-0*). Z derivačného hľadiska však súbor gramatických morféme (*žieň-a*) stojí funkčne na rovnakej úrovni ako napr. derivačná morféma v slove *žien-ka*. V oboch prípadoch totiž vznikajú nové lexikálne jednotky a samotný pojem GOB v type *žieň-a* nevystihuje dvojakú (gramatickú aj slovtvornú) úlohu súboru gramatických morféme. Podľa nášho názoru by bolo adekvátnejšie aj v takýchto prípadoch hovoriť skôr o DOB, ktorá – citujeme ešte raz – "je reprezento-

vaná súborom gramatických kategórií a naň viazaným *derivačným významom*” (s. 12, zvýraznil M. O.). Výklad J. Horeckého (porov. uvedený citát zo s. 10) by sme na vymedzenie rozdielu medzi GOB a DOB mohli využiť takto: v GOB sa v pripájanom OP nevyjadruje motivačný vzťah (*nový, dom, žena*), v DOB áno (*novota, domček, žieňa, žienka*).

Podľa formulácie na s. 12 s LOB sa počíta pri všetkých kompozitách, pričom sa nerozlišuje medzi vlastnými kompozitami, kompozitami utvorenými derivačno-kompozičným postupom a derivátmi utvorenými z kompozít (svedčia o tom početné príklady, ktoré autor uvádza na rôznych miestach práce: *prvovolič, prvoročiak, dvojstovkár, desaťbojár, ľahkomyselník, astrofyzik, gulometník* a i. (s. 21, 24). Typológia kompozít (a slov s dvoma koreňovými morfémmi vôbec) podľa slovotvorných postupov má podľa nášho názoru zásadný význam aj pre ich onomaziologickú charakteristiku. O LOB možno uvažovať len pri juxtaPONOVANÝCH a vlastných kompozitách, v ktorých je v zmysle J. Horeckého onomaziologická báza reprezentovaná hotovým slovom. Z tohto dôvodu môžeme bez problémov uskutočniť “skúšku správnosti” v podobe transformácie napr. pri kompozitách *malomesto* (malomesto je mesto), *veľkovýroba* (veľkovýroba je výroba), *vždyzelený* (vždyzelený je zelený). V uvedených kompozitách je onomaziologická báza hyperonymom celého pomenovania. Pri kompozično-derivačných kompozitách je situácia zložitejšia. Pri niektorých zložených slovách spomínaná skúška správnosti nie je možná (*prvoročiak nie je *ročiak*), pretože druhý komponent nie je hotovým slovom, ale “odvodeným” len v rámci celého kompozita. V týchto prípadoch by sme navrhovali uvažovať nie o LOB, ale o DOB, ktorú na úrovni formy zastupujú jednotlivé derivačné morfémy (*prv-o-roč-iaK, drev-o-rub-ač*). LOB nemožno predpokladať ani pri lexéme *prvovolič*, pretože nejde o pomenovanie “prvého **voliča**”, ale “toho, kto **volí** prvý(krát)”. Slovtvorná aj onomaziologická štruktúra je teda *prv-o-voli-č* (zložené slovo utvorené kompozično-derivačným postupom). V nadväznosti na túto poznámku pri slovách *horolezec, skalolezec* (s. 22) ako alternatívu možno pripustiť nielen interpretáciu s LOB, ale aj štruktúru s DOB: *hor-o-lez-ec, skal-o-lez-ec* (kto lezie po horách/po skalách). Naostatok, medzi príkladmi J. Horeckého na LOB treba spomenúť deriváty utvorené od kompozít: *gulomet* → *gulomet-nik* (kto obsluhuje *gulomet*), *astrofyzika* → *astrofyzik-0* (odborník v *astrofyzike*), *dvojstovka* → *dvojstovk-ár* (kto behá *dvojstovku*), *desaťboj* → *desaťboj-ár* (kto preteká v *desaťboji*), *ľahkomyselný* → *ľahkomysel'n-ík* (kto je *ľahkomyselný*). V uvedených slovách na prvý pohľad možno nájsť LOB (porov. teoretickú možnosť parafráz: *dvojstovkár je stovkár, astrofyzik je fyzik*, ale aj *prvovolič je volič*). Z hľadiska motivačného vzťahu však ide “len” o DOB. Nazdávame sa, že je potrebné vo väčšej miere brať do úvahy konkrétne motivačné dvojice, teda uvažovať o bezprostrednom motivante danej jednotky predovšetkým na sémantickej úrovni.

V rámci teoretických východísk sa v prvej časti knižky nachádza aj podkapitola o paradigmatike v tvorení slov (s. 14 – 19). Autor oprávnene poukazuje na nejednotnosť pri doterajšom vymedzovaní paradigmatických zoskupení slovotvorne motivovaných slov, ktorá sa okrem iného prejavuje aj v používanej terminológii. Túto nejednotnosť možno pripísať aj čiastkovosti jednotlivých výskumov (relatívne ucelený prehľad slovotvornej paradigmatiky sa načrtol v *Dynamike slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* (1989); komplexný pohľad na túto otázku ponúka aj J. Furdík v posmrtno vydanom diele *Slovenská slovotvorba*, pozri pozn. 3). J. Horecký ďalej polemizuje o oprávnenosti pojmu slovotvorná kategória a typ slovotvornej kategórie (s. 14).

Autor postuluje dva prístupy k slovotvornej paradigmatike a vlastne k teórii tvorenia slov ako takej. Podľa prvého prístupu, ktorý nazýva *derivatologickou hypotézou*, “nová kategória sa odvodzuje (derivuje) pripojením istého slovotvorného formantu” (s. 16). Podľa druhého prístupu (*onomaziologická hypotéza*) “východiskom je zovšeobecnená vlastnosť – onomaziologická báza, dopĺňovaná príslušným onomaziologickým príznakom” (ibid.).

V nadväznosti na spomínané prístupy k slovotvornej paradigmatike J. Horecký ponúka vlastný prístup v podobe definovania onomaziologickej paradigmy: “Onomaziologickú paradigmu by potom bolo možné vymedziť ako usporiadaný súbor kategoriálnych významov charakterizovaných onomaziologickým príznakom rovnakého druhu. Namiesto kategoriálny význam by bolo vhodnejšie takéto útvary označiť ako sémantéma” (s. 16). Autor vymedzuje sémantému ako systém sém, resp. onomaziologických báz a svoju tézu dokladá na príklade deverbatívnych substantív, ktorých jednotlivé bázy možno charakterizovať vlastnosťami ±procesuálnosť (PROC), ±rezultatívnosť (REZ). Napr. substantívum *orba* sa charakterizuje príznakmi +PROC, –REZ, *prošba*: –PROC, –REZ, *zbierka*: +PROC, +REZ (s. 17).⁶ Takým istým spôsobom sa načrtáva systém deverbatívnych adjektív (s. 18).

V druhej kapitole (Štruktúrne útvary, s. 20 – 48) sa pozornosť venuje činiteľským menám, desubstantívnym názvom osôb, menám nástrojov a strojov, názvom výsledku deja, pomenovaniu prostriedkov, slovesám odvodeným od podstatných mien, bázevej sieti deverbatívnych sloves, pomenovaniu vlastností, modifikačnej paradigme, menám zamestnania, názvom krajín a ich obyvateľov.

Do tretej, záverečnej kapitoly (Neštruktúrne útvary, s. 49 – 57) zaradil autor charakteristiku prísloviak, čísloviak, neohybných slovných druhov a interjekcií.

Je prekvapujúce, že v knihe sa nachádza až príliš veľký počet nepresností, ktoré narúšajú metodologickú čistotu výkladu.

---

6 Na tej istej strane sa však slovo *zbierka* vymedzuje prostredníctvom príznakov +PROC, –REZ, zrejme sa tu zohľadňuje (explicitne sa však nevysvetľuje) fakt, že toto substantívum môže mať nielen čisto dejový význam (+PROC, –REZ), ale aj význam výsledku činnosti (+PROC, +REZ).

Medzi príkladmi desubstantív s príponou *-ik* sa uvádzajú aj slová *politik*, *fyzik* (s. 23, 24), ktoré sú však utvorené transflexne (termín M. Dokulila, ktorý v poslednom čase dôsledne používal najmä J. Furdík), teda derivačnú funkciu plní súbor gramatických morférov: *fyzika* → *fyzik-0*, *politika* → *politik-0* (na rozdiel od motivačnej dvojice *chém-i-a* → *chem-ik*, kde ide o sufixáciu príponou *-ik*).

V slovách *kaviarnik*, *továrnik*, *kasárnik*, *straník* nejde o príponu *-nik/-ník*, ale o príponu *-ik/-ik* (*kaviareň* → *kaviarn-ik*, *továreň* → *továrn-ik*, *kasáreň* → *kasárn-ik*; alternácia *e/0* v slovotvornom základe; *strana* → *stran-ik*).

Slová *zápasník*, *bojovník*, *potápnik* sa uvádzajú v kapitole o desubstantívnych názvoch osôb (s. 22 – 24), hoci ide o deverbátiva; navyše lexéma *potápnik* (a takisto *rozchodník*, *lastovičník*, *nátržník*, *brehár*, *muchár*, s. 23) sú zoologické názvy, nie názvy osôb. Slová *tretiak*, *piatak* sú odvodené od čísloviek, nie od substantív (s. 24).

Nedôslednosti možno nájsť aj v súhrnných prehľadoch skúmaných sémantém. Napríklad na s. 24 medzi názvami podľa príslušnosti s príponou *-ník* (v autorovej notácii NÍK ADH; mimochodom, skratky nie sú nikde vysvetlené) sa uvádzajú lexémy *mládežník*, *straník*, *hriešník*, *tridsiatnik*, *škriepnik*. Úplne korektne sem patrí len slovo *mládežník* (“príslušník mládeže”); *stran-ik* je utvorené príponou *-ik*; *tridsiatnik* je denumerálum (*tridsať* → *tridsiat-nik*). Slovo *hriešník* síce možno chápať desubstantívne (*hriech* → *hrieš-nik*), ako rovnocenné ekvivalenty však pripomíname možnú deadjektívnu (*hriešny* → *hriešn-ik*) alebo deverbatívnu odvodenosť (*hriešiť* → *hrieš-nik*). Dočinenia tu máme s typickým prípadom polymotivácie, ktorá vznikla pôsobením sprostredkovanej motivácie. Navyše, desubstantívum *hriešník* podľa nášho názoru nepatrí do sémantémy názvov podľa príslušnosti (*štúrovec* je “ten, kto patrí k Štúrovi”, *farník* je “ten, kto patrí k fare”, *hriešník* je “ten, kto patrí k hriechu”?). Posledné slovo *škriepnik* určite nie je desubstantívum, lež deadjektívum (*škriepny* → *škriepn-ik*), resp. deverbatívum (*škriepiť sa* → *škriepnik*).

Na s. 29 sa medzi pomenovaniami prostriedkov s bázou *-ie* nachádzajú aj slová *súkolesie*, *sútyčie*, *ozubie*, hoci tu celkom jasne ide o konfixálne utvorené pomenovania (v tradičnom zmysle), resp. pomenovania s rámcovou OB (v zmysle J. Horeckého). Na inom mieste – podľa nášho názoru vhodnejšie – sa dané slová uvádzajú medzi kolektívami s komentárom: “rámcový onomaziologický typ reprezentujú slová *sútyčie*, *súkolie*...” (s. 40).

Autor si protirečí aj pri výklade obyvateľského názvu Maďar. Na s. 44 uvádza, že v pomenovaniach typu Maďarsko býva motivujúcim prvkom jednoduché (nemotivované), jednoslabičné alebo dvojslabičné pomenovanie, napr. *Srb* – *Srb-sko*, *Maďar* – *Maďarsko*. Na s. 45 sa však píše, že “derivačné onomaziologické bázy ... sú v názvoch zakončených na *-ár/-iar*; *-ák/-iak*, *-an*, *-čan*” a na prvom mieste sa nachádza príklad *Maďar*. V prvom prípade sa teda lexéma *Maďar* po-

kladá za slovotvorne nemotivovanú, v druhom prípade za motivovanú (*Mad'-ar*).

Nazdávame sa, že prípona *-anec* neexistuje (ako sa to tvrdí na s. 23 s príkladom *Topolčanec*). Segment *-an-* je súčasťou slovotvorného základu (onomaziologického príznaku), ide o príponu *-ec*: *Topolčany* → *Topolčan-ec*.

Podstatné mená *brucháč, nosál'* (s. 23) možno chápať nielen desubstantívne, ale aj deadjektívne, keďže patria do kategórie nositeľa vlastnosti (*bruchatý* → *brucháč, nosatý* → *nosál'* so sprievodnou trunkáciou). Slovo *lagan* pokladáme za slovotvorne nemotivované, teda nemožno hovoriť o prípone *-an* (s. 23), za nemotivované považujeme aj lexémy *gavalier* (s. 24) a *akost'* (s. 35). V slovách *lagan, gavalier, akost'* by sa synchronne v zmysle koncepcie J. Horeckého dalo uvažovať nie o DOB, ale len o GOB.

Medzi názvami mláďat tvorenými príponou *-a/-ä* nájdeme na s. 38 aj motivačné dvojice *pes – psiča, lev – leviča*, hoci je zrejme, že motiváty sú v týchto prípadoch tvorené príponou *-iča*. Lexémy *vnúča, chlápä* (porov. *vnuk – vnúča, chlapec – chlápä*; tamže) by sme skôr zaradili medzi deminutíva.

V slovách *mliečko, mydielko* nejde o príponu *-ečko* (ako sa to uvádza na s. 38), ale o príponu *-ko* (*mlieko – mlieč-ko, mydlo – mydiel-ko*, alternácia k/č, resp. 0/ie v slovotvornom základe).

V slovách *vzorec, stĺpec, klinec, dielec, obrazec, reťazec* (s. 39) pravdepodobne nejde o gradačnú modifikáciu (teda o deminutíva), čo si uvedomuje aj J. Horecký: “Veľmi často ju možno interpretovať ako derivačnú OB na pomenovanie vecí či nástrojov” (s. 38). Nazdávame sa však, že tieto slová sú skôr pomenovaniami podľa podobnosti (porov. Furdík, 2004).

Na ploche dvoch susedných odsekov je zbytočné uvádzať dvakrát jednu a tú istú informáciu (porov. s. 38 – 39 o zriedkavosti prípony *-ce* aj s opakujúcim sa príkladom *slovo – slovce*). Na dvoch miestach sa v knihe opakuje aj výklad o typoch onomaziologickej bázy (s. 11, s. 42).

V knihe možno nájsť aj pomerne dosť príkladov na nedôsledné citovanie. Viaceré práce, ktoré sa spomínajú v texte, v zozname literatúry nenájdeme: Horecký (1983, 1986, 1995, 2000), Krupa – Genzor (1996), Hamžík a kol. (1997), Revzin (1972), Buzássyová (1972, 1982). Niektoré bibliografické údaje sa uvádzajú nepresne: Horecký – Buzássyová – Bosák a kol. (1987) [s. 14, má byť 1989], Čechová a kol. (1990) [s. 10, v literatúre sa uvádza správne rok 1996], Šikra (1981) [má byť 1991]. Práce J. Horeckého v literatúre (s. 58 – 59) nie sú usporiadané chronologicky; asi preto sa stalo, že monografia *Slovotvorná sústava slovenčiny* (1959) sa uvádza dvakrát. Kompendium M. Dokulila a kol. *Tvoření slov v češtině 2* vyšlo v roku 1967, nie 1965. Monografia J. Furdíka sa nevolá *Slovotvorná motivácia a jej jazyková funkcia*, ale *Slovotvorná motivácia a jej jazykové funkcie*. V publikácii chýba zoznam použitých skratiek. Ako vyplýva aj z tohto stručného pre-

hľadu, niektoré informácie sa v publikácii prezentujú v mierne neusporiadanej a miestami rozháranej podobe (textu by určite prospela dôkladnejšia záverečná korekcia). Všetky uvedené nedôslednosti sťažujú čítanie a porozumenie textu.

Obmedzený priestor nevyhnutne núti recenzenta vyjadriť sa len k niektorým otázkam, ktoré autor vo svojej monografii rieši. Na záver možno konštatovať, že kniha J. Horeckého *Onomaziologická štruktúra slovenčiny* prináša viaceré nové a hodnotné poznatky, čím sa logicky vytvárajú dobré predpoklady na ďalšiu diskusiu. Aj preto sme si dovoľili ponúknuť viacero vlastných pohľadov na skúmanú problematiku (najmä pod vplyvom teórie J. Furdíka).

Martin Ološtiak

BOHUŠOVÁ, Z.: Nárečie Lupoče. O dialekte severozápadného Novohradu. Banská Bystrica, Filologická fakulta UMB 2003. 71 s.

Lan nedávno – ako spomína autorka: “keď kvitli *hruštičke* (konvalinky)” – dokončila Zuzana Bohušová krátku monografiu o nárečí rodnej obce Lupoče. Podľa rozsahu i zamerania by sme mohli predkladanú prácu zaradiť ku krajovým monografiám, ktoré dotvárajú slovenskú dialektológiu, pretože sa detailne zameriavajú na konkrétny región či obec. Regionálne monografie sa tak stávajú dôležitým prameňom dialektológie, folkloristiky i onomastiky, pravda, za predpokladu, že zodpovedajú určitej odbornej a vedeckej úrovni. Monografia z pera Z. Bohušovej *Nárečie Lupoče. O dialekte severozápadného Novohradu* tieto podmienky spĺňa.

Autorka rozdelila prácu do šiestich základných kapitol, ktoré ďalej člení na niekoľko podkapitol. V prvých teoretických podkapitolách Z. Bohušová začlenila lupočské nárečie do sústavy slovenských nárečí, pričom konfrontuje názory R. Krajčoviča a J. Štolca. Začlenenie nárečia a lokalizáciu skúmanej obce ilustrovala aj priloženou mapou. Žiaľ, táto mapa je pôvodne určená pre turistov, čo mierne znižuje kvalitu dialektologickej práce. Ak sa autorka opierala aj o vecný slovník J. Matejčíka *Lexika Novohradu* (1975), mohla využiť niektorú s priložených máp (napr. mapu č. 10).

V druhej kapitole autorka približuje fonetiku, mennú flexiu a slovtvorbu lupočského nárečia. Pri správnom etymologickom rozbere *Vini vrx* poukazuje na asimilačnú zmenu $dn > nn > n$ v slovách typu *stuňa*, *panút'*, *poľa*, *zaňí*. Ale túto zmenu nemožno stotožňovať so skupinou slov *motovilo*, *vil'ičke*, pretože v tejto skupine

ide o nezápadoslovanskú praslovanskú zmenu *dl, tl > l* v substantívach. Tento omyl vznikol spojením časti, ktorú autorka citovala z Paulinyho Fonologického vývinu slovenčiny (1963, s. 202). V citovanej pasáži však E. Pauliny ďalej nič nehovorí o nezápadoslovanskej praslovanskej zmene *dl, tl > l*.

V ďalšom etymologickom rozbere (s. 18) však s autorkou nemožno súhlasiť. Podľa toho totiž "lákavému" ľudovému výkladu priezviska *Svorad*, o ktorom hovorí: "Svorad je najpôvodnejšie priezvisko Lupočanov, keďže prví usadlíci si pri potoku, ktorý tečie z polichna cez Lupoč, postavili „svoj rad“ domov." Priezvisko *Svorad* vzniklo zo starého slovanského osobného mena *Svorad* a nie zo spojenia "svoj rad".

V tretej kapitole dokladá Z. Bohušová lupočské nárečie niekoľkými nárečovými textami. Veľmi cenné sú rozbery textov, ktoré nasledujú po každom z nich. Pri analýze prvého textu (s. 15) hovorí autorka aj o výskume "diftongoidu" *io* v slove *pol'jouka*. Vzhľadom na to, že ide o prácu z dialektológie, bolo by vhodnejšie hovoriť o dispalatalizácii vokálov v strednej slovenčine (pozri Krajčovič: Vývin slovenského jazyka a dialektológia, 1988, s. 48).

Najrozsiahlejšia je piata a šiesta kapitola monografie, v ktorých autorka zozbierala lupočské príslovia, porekadlá, povrávky, nadávky a vyhrážky, prirovnania a lexiku "typickú" pre jej rodnú obec. Úvodzovky pri slove *typická* naznačujú, že tieto lexikalizmy sa neviažu výsostne na Lupoč, ale nájdeme ich aj v spomínanej Matejčíkovej Lexike Novohradu. Cenné je však to, že Z. Bohušová získala uvedenú lexiku vlastným heuristickým výskumom. Jedna z recenzentov knihy (G. Múcsková) vo svojom posudku vysoko ocenila zozbieranie 145 frazeologických jednotiek. Treba len súhlasiť, pretože to predstavuje cenný vklad do slovenskej frazeológie i dialektológie.

Napriek výhradám, ktoré sme tu uviedli, si monografia Z. Bohušovej *Nárečie Lupoče* zasluhuje uznanie. Táto práca predstavuje cenný vklad do radu publikácií venovaných regionálnej problematike. Zároveň sa však stáva dôležitým zdrojom pre dialektológiu celého národného jazyka.

Jaromír Krško

VAŇKO, J.: Slovaško-slovenska homonimija. Slovar slovaško-slovenskih medjezikovnih homonimov. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 2003. 239 s.

Vaňkov Slovník slovensko-slovinských medzijazykových homoným ako prvá publikácia tohto druhu je cenným príspevkom v oblasti jazykových a kultúrnych

vzťahov dvoch slovanských národov. Zatiaľ čo napr. vo vzťahu slovenčiny a poľštiny je už problematika medzijazykových falziiekvivalentov, či tzv. zradných slov, pomerne známa, v oblasti slovensko-slovinskej homonymie doteraz vyšli iba dve štúdie, a to od J. Vaňka a R. Horákovéj (2001). Z našich jazykovedcov sa problematike medzijazykových homoným venovala M. Pančíková (Zradné slová v slovenčine a v poľštine, 1993) a teoretické otázky medzijazykovej homonymie rozpracoval D. Kollár (1982). Slovinčinu vo vzťahu k poľštine si všima poľský jazykovedec E. Tokarz, ktorý vydal v r. 1999 *Słownik aproksymatów polsko-słowiańskich*. V slovanskom kontexte sú medzijazykovej homonymii venované i ďalšie práce, známe sú problémy rusko-ukrajinskej homonymie, ďalej môžeme spomenúť napríklad štúdie V. A. Karpova: (Javlenie meždudzazykovej omonimii v uslovijach rusko-bolgarskogo bilingvizma, 1983) a M. Bednaža (Poľsko-ukrajinska mižmovna omonimija, 1999).

Slovník slovensko-slovinských medzijazykových homoným je určený predovšetkým slovinským používateľom, najmä študentom slovenčiny na vysokých školách v Slovinsku, no rovnako dobre môže poslúžiť aj poslucháčom filologických fakúlt na Slovensku, a to nielen pri štúdiu slovinčiny, ale aj ako zaujímavá pomôcka pri konfrontačnom štúdiu slavistiky.

Zo slavistického hľadiska je zaujímavá aj úvodná štúdia, v ktorej autor na ilustráciu analyzuje vznik niektorých homogénnych homoným, teda tých, ktoré vznikli zo spoločného praslovanského základu. Najpodrobnejšie si všima mechanizmus vzniku homonymnej dvojice slk. *otrok* (“bezprávnny človek”) – sln. *otrok* (“dieťa”), pričom venuje priestor výkladu lexém používaných pre denotát “dieťa” vo všetkých slovanských jazykoch. Mechanizmus postupného odklonu významu v jednom jazyku oproti spoločnému praslovanskému základu vysvetľuje autor na slove sln. *blago* – “majetok”. V slovenčine ostal význam takmer nezmenený: “dobro”.

Pri analýze problematiky J. Vaňko vychádza z vlastných skúseností v oblasti slovinsko-slovenskej komunikácie, ktoré získal počas štvorročného pôsobenia na Katedre slavistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Ľubľane. Podáva rôzne stupne “obtiažnosti” interlingválnych homoným na príkladoch slovenčiny a slovinčiny, kde predstavuje kontextovo odhaliteľné homonymá aj také homonymá, ktoré vďaka veľmi podobnej spájateľnosti bývajú častým zdrojom neporozumenia v komunikácii (autor používa pojem kontextovo rezistentné interlingválne homonymá).

Cieľom autora bolo vytvoriť praktickú pomôcku, preto tiež koncepcia slovníka vychádza z praktických komunikačných situácií. Do súpisu homonymných výrazov sa teda nedostávajú len homonymá v prísnom chápaní tohto pojmu, ale rôzne kategórie slov, ktoré môžu spôsobiť komunikačný šum pri rozhovore Slovinca s partnerom ovládajúcim slovenčinu. Z tohto hľadiska autor za homonymné nepo-

važuje len slová s úplne rovnakou formálnou štruktúrou, ale aj lexémy s niektorými odlišnými fonetickými či morfológickými črtami, ktoré sú spôsobené najmä odlišným historickým vývinom daných jazykov. Autor uvádza príklady ako *doska* – *deska*, *hojit'* – *gojiti*, *zadlžit'* – *zadolžiti*. Zaujímavý je tu prvok slovanského jazykovo-historického vedomia používateľov jazyka, vďaka ktorému automaticky vnímajú slová *hojit'* – *gojiti* ako ekvivalenty, i keď sú už formálne odlišné. Samozrejme, toto vedomie sa mení v závislosti od vzdelania, znalosti slovanských jazykov, nárečí a pod. Takéto vzdelanie môže byť užitočné, no môže spôsobovať aj ťažkosti, keď v komunikácii narazíme na prípady, kde sa prejavuje nerovnováha medzi formálnou a obsahovou stránkou znaku v rámci dvoch jazykov.

Autor si všíma i dvojice s rozdielnym štylistickým chápaním, keď má slovo len v jednom z jazykov expresívny príznak, osobitnú skupinu tvoria homonymá s protichodným významom. Veľmi obsiahla je problematika homonym vyplývajúcich z odlišného významu slovtvorných predpôň. Pri jednotlivých prefixoch vznikajú celé homonymné rady predponových slovíčok. Nakoniec autor uvádza niekoľko reprezentatívnych príkladov na jednotlivé druhy heterogénnej homonymie, pri ktorej ide o deriváty od rozličných základov (napr. sln. *pevnost'* – “melodickosť” oproti *peti* – “spievať” oproti slk. *pevnost'* – “odolnosť, tuhosť”).

V obmedzenom rozsahu slovníka nebolo možné zohľadniť všetky vzťahy pri niektorých lexémach ani zaradiť na porovnanie staršie, zanikajúce významy slov či novšie významy obmedzujúce sa na jednu štýlovú vrstvu. Autor sa pridrižiava výkladov slov, ako ich podáva Krátky slovník slovenského jazyka. Napr. v slovenčine slovo *chvála* nemá len význam “uznanie, pochvala” (KSSJ, 2003), ale aj “ďakovanie, vzdávanie vďaky”, no na rozdiel od slovinčiny už len v náboženskom kontexte: *chválit' Boha*, *vzdávat' mu chvály*. Ako uvádza autor, v slovníku sa kladie dôraz na jadro slovnej zásoby, čo sa však nedá vždy dodržať, pretože niektoré slová, ktoré sú v jednom jazyku neutrálne, v druhom môžu mať expresívny charakter alebo môžu patriť medzi archaizmy. Preto by bola vítaná publikácia väčšieho rozsahu, ktorá by zachytávala slovnú zásobu komplexne a zahŕňala by aj územné a štylistické variety. No slovník i napriek tomu poskytuje bohatý materiál na lexikálnu konfrontáciu i na záujmové štúdium všeslovanskej lexiky.

Slovník slovensko-slovinských medzijazykových homonym spracúva vyše 1100 slovných dvojíc, a to v prehľadnej modernej grafickej úprave. Je prínosom nielen ako praktická príručka pre študentov a prekladateľov, ale svojou klasifikáciou homonym ako lexikálneho mikrosystému je obohatením výskumu v rámci slovanskej lexikológie.

Tomáš Bánik

KRONIKA

Storočnica Antona Prídavka

Anton Prídavok sa narodil v Kežmarku 28. mája 1904. v mnohodetnej rodine. Bol synom železničného strážnika, jeho rodičia pochádzali z dolného Liptova. Základnú školu vychodil v Chrasti nad Hornádom, potom navštevoval gymnázium v Spišskej Novej Vsi a v Prešove, v rokoch 1918 – 1922 absolvoval tamojší učiteľský ústav.

Už ako študent sa Anton Prídavok venoval kultúrnoosvetovej a publicistickej práci. Spolupracoval s Novým životom, v roku 1921 patril k zakladateľom Slovenského sveta. V roku 1922 učil tri mesiace v Nových Zámkoch, potom prešiel do Košíc. Od roku 1928 sa stal tamojším oblastným tajomníkom Slovenskej ligy, v roku 1932 tajomníkom, redaktorom a neskôr vedúcim literárno-dramatického oddelenia košického Radiojournalu (teda rozhlasu). Bol zakladateľom literárneho odboru v rámci Miestneho odboru Matice slovenskej v Košiciach, v roku 1927 – 1928 vydával literárny časopis Strom, v roku 1932 v Košiciach spoluzaložil a spoluvydával časopis Slovenská reč. Po okupácii Košíc Maďarskom v roku 1938 vybudoval nové rozhlasové štúdio v Prešove a do roku 1944 bol jeho riaditeľom. Tu založil prvú rozhlasovú dramatickú družinu, ktorú koncom roku 1940 pretvoril na stály ochotnícky dramatický súbor Záborský. Bol to základ profesionálneho Slovenského divadla, ktoré vzniklo v roku 1943.

Anton Prídavok sa zapojil aj do protifašistického odboja. Spolupracoval s partizánmi a ako riaditeľ prešovského rozhlasu dal previezť vysielačiu aparatúru a bohatý literárny a hudobný archív do Banskej Bystrice, kde ho poskytol Slobodnému slovenskému vysielaču. Za povstania odišiel aj sám do Banskej Bystrice, ale zatkló ho gestapo a 12. mája 1945 zomrel na následky mučenia.

Tlačou vydal Anton Prídavok šesť básnických zbierok, šesť prozaických kníh a dve drámy (z toho jednu ako spoluautor s Emilom Ruskom), knižne mu vyšli aj dve príručky Slovenskej ligy a štyri preklady (z toho jeden robil spolu s manželkou Máriou). Množstvo vlastných prác i prekladov uverejnil v periodikách.

Anton Prídavok bol neúnavným propagátorom čistoty spisovnej slovenčiny, ale uvedomoval si i hodnotu nárečí. Pamätníci pozitívne hodnotili jeho schopnosť účelne využívať východoslovenský dialekt v rozhlasových scénkach o gazdovi Baďurovi, pri ktorých preukázal dôvernú znalosť prostredia východoslovenskej dediny a života tamojšieho ľudu. V tomto prípade nebol iba autorom textu, ale i predstaviteľom hlavnej postavy. Môžeme konštatovať, že spisovnú slovenčinu

a šarišské nárečie ovládal Anton Prídavok rovnocenne. V prvom prípade mu bola pevným základom reč rodičov, ktorí si aj v novom prostredí zachovávali liptovský úzus, po spišsky a šarišsky sa zasa naučil v prostredí, v ktorom vyrastal (Chrast nad Hornádom, Spišská Nová Ves, Prešov, Orkucany).

Prístup Antona Prídavka k jazyku najlepšie dokumentujú jeho krátke úvahy vo vlastnom životopise, v korešpondencii i v článkoch a dva väčšie príspevky uverejnené v Slovenskej reči. Okrem týchto prameňov sa pomerne veľa dozvieme zo spomienok Prídavkových súčasníkov a kolegov.

Anton Bolek tvrdí: “Prídavok hovoril a písal správne, ba kultivovane po slovensky. Vžil sa úplne do východoslovenských nárečí, z ktorých oblasti pochádzal [...]” (Bolek, s. 253). Vo Vlastnom životopise Antona Prídavka sa dočítame, že východoslovenské nárečia si cenil ako “nesmierne bohatý prameň pre slovenskú, ale i pre slovanskú filológiu”. Osobitne sa zaoberal aj východoslovenskými prameňmi k dejinám spisovnej slovenčiny – spomína Spišské modlitby z 2. polovice 15. storočia, Malý katechizmus Martina Luthera, ktorý vyšiel v Bardejove v roku 1581, preklad Biblie od Romualda Hadbavného z polovice 18. storočia, Tranovského Citaru sanctorum, ktorá vyšla v Levoči v roku 1636, ďalej Cantus catholici, ktoré Benedikt Szólósi-Rybnický zostavil v Spišskom Podhradí a ktoré vyšli v Trnave v roku 1655, kalvínske náboženské knihy písané od polovice 18. storočia v zemplínskom nárečí. Z novších prameňov to bolo zasa udomácnovanie Bernolákovej spisovnej slovenčiny prostredníctvom pobočných stánkov Slovenského učeného tovaríšstva v Solivare, Rožňave a v Jágri a ďalších bernolákovských stredísk v Košiciach a v Spišskom Podhradí a napokon i vďaka jednotlivým bernolákovcom (M. Madanský, E. Korponay, M. Chlebák a i.).

O Prídavkovom systéme práce s jazykom sa dozvedáme zo spomienok jeho rozhlasového spolupracovníka Jána Skalku. Prídavok si dával mimoriadne záležať na jazykovej správnosti textov, ktoré sa mali dostať do vysielania. Striehol na hungarizmy, germanizmy a bohemizmy, ktoré v tých časoch ľahko vkĺzli do slovenského textu, odstraňoval cudzorodé lexikálne, ale i syntaktické prvky a frazeologizmy. Ako základnú príručku používal Slovenský frazeologický slovník Petra Tvrdého (Spolok svätého Vojtecha, Trnava 1931), mnohé problémy riešil v konzultácii s Emilom Ruskom. Ale Prídavkova práca s jazykom v rozhlase nebola iba redaktorská, bola aj režisérska. S interpretmi nacvičoval správnu výslovnosť, odstraňoval vplyvy východoslovenských nárečí, dbal na spisovný prízvuk, rozlišovanie hlások *h* a *ch*, zachovávanie dlhých samohlások – čo boli časté problémy východoslovenských interpretov.

Práve spomínaná rozhlasová práca priviedla Antona Prídavka na myšlienku vydávať odborný jazykovedný časopis sústredený na prax – teda na *kultúru reči*. Zároveň mu išlo o pokračovanie myšlienky, ktorá ho viedla pri aktivitách v Sloven-

skej lige – prispieť k očisteniu jazyka predovšetkým na východnom Slovensku, na etnickej hranici a v národnostne zmiešaných oblastiach. Tak začal Anton Prídavok s finančnou podporou Miestneho odboru Matice slovenskej v Košiciach a aj vďaka daru predsedu tohto odboru, Dr. Jána Petrikovicha, v roku 1932 spolu s H. Bartkom vydávať časopis *Slovenská reč*. Periodika sa v roku 1933 ujala Matica slovenská v Martine a od roku 1950 Slovenská akadémia vied. Anton Prídavok bol však už pri zrode Spoločnosti milovníkov slovenčiny v Košiciach (19. júla 1932). Predsedom spoločnosti sa stal Petrikovich a Anton Prídavok tajomníkom. Slovenská reč vznikla práve na pôde tejto spoločnosti a Prídavok bol popri Henrichovi Bartkovi aj redaktorom jej 1. ročníka. V tom čase na diaľku spolupracoval s Antonom Jánošíkom z učiteľského ústavu v Prešove, ktorý sa za vojny stal redaktorom Slovenskej reči.

Ako redaktor pripravoval Anton Prídavok v Slovenskej reči rubriku Slovenčina vo verejnom živote. Uverejnil v nej príspevky Jozefa Škultétyho, Jozefa Cígera Hronského, Henricha Bartka a ďalších osobností tých čias. Sám do nej prispel dvoma článkami: *Slovenčina v domácnosti* a *Slovenčina v úradoch*. Prídavok sa zamýšľal nad nízkou úrovňou jazykového prejavu v úradoch na Slovensku. Uvedomoval si, že nejde o slovenské špecifikum, že podobná situácia je charakteristická pre úradnú reč aj v iných krajinách. Stav na Slovensku pokladal však za mimoriadne nepriaznivý. Zastával názor, že od prevratu do roku 1932 uplynulo už dosť dlhé obdobie, aby sa vtedajšie bežné nedostatky stali už neospravedliteľnými – najmä preto, že používatelia jazyka už majú k dispozícii Pravidlá. Bezchybnú znalosť slovenčiny očakával Prídavok aj od Čechov pôsobiacich na Slovensku a upozorňoval, že pri dôraze kladenom na vyučovanie cudzích jazykov sa zabúda na kultúru materinského jazyka. (Na tomto mieste pripomeňme, že Prídavok sám vedel po rusky i po ukrajinsky, pasívne ovládal i ďalšie slovanské jazyky, ďalej hovoril po maďarsky, po nemecky, po latinsky a čiastočne i po francúzsky – znalosť cudzích jazykov teda rozhodne nepodceňoval.) Veľké nedostatky v tejto oblasti videl v práci škôl, v ktorých by sa mala používať vzorná slovenčina pri vyučovaní všetkých predmetov – a nie iba pri vyučovaní samotného slovenského jazyka. Anton Prídavok odstupňoval úroveň používania slovenčiny podľa typu úradov – najlepšia je vraj v administratíve, kde je najviac úradníkov Slovákov. V daňovej správe a na železničiach “nachodíme aspoň slovenské koncovky”, v ostatných štátnych úradoch je “dosť rečovej gebuziny” a v armáde sa používa len čeština.

Popri štúdiu gramatiky považoval Anton Prídavok za najlepší prostriedok na kultivovanie vlastného jazykového prejavu čítanie dobrých slovenských autorov. (Tu azda treba poznamenať, že na inom mieste ako svojich najobľúbenejších autorov uviedol Kukučina, Kraska a Hviezdoslava.) Na čítanie kníh však nemá každý dosť času, tým väčšími by sa mala uplatňovať vzorná slovenčina aj v dennej tlači,

ktorá by takisto mala kultivovať reč. Prídavok vystúpil aj proti neopodstatnenému používaniu dialektizmov v spisovnom prejave. Podľa jeho presvedčenia by si mal každý používateľ jazyka uvedomiť zodpovednosť, akú má za svoj nástroj dorozumievania: “nech každý posedí nad každou vetou predtým, ako ju napíše na papier”.

Štefan Bednár raz nakreslil karikatúru Antona Prídavka, ako jednou rukou píše báseň, druhou román, jednou nohou článok do novín, druhou rozhlasovú hru, a pritom ešte hovorí do mikrofónu. Vystihol tak základnú črtu Prídavkovej osobnosti – neobyčajnú všestrannosť, ktorou chcel nahradiť všetkých chýbajúcich kultúrnych pracovníkov a dohnať roky, ktoré jeho predchodcovia zameškali. V niektorých oblastiach, najmä pri vlastnej literárnej tvorbe, sa táto všestrannosť v určitej miere podpísala na kvalite. Ale pri práci s jazykom, nie pri teoretizovaní, pri jeho praktickom používaní, bol Anton Prídavok neobyčajne dôsledný a kultivovaný. Bol tým povestný rovnako ako jeho podobne verejne činní bratia Peter, Marián, Jozef a Ján. Poslanie Antona Prídavka bolo učiteľské, lenže rozmery školskej triedy mu boli pritesné. Preto vymenil triedu za Slovenskú ligu, za rozhlas i tlač. Svojmu poslaniu sa však nespreneveril. Kultúrnoosvetová myšlienka ho viedla i pri vlastnej literárnej tvorbe, je teda prirodzené, že prevládala i pri jeho práci s jazykom. Antonovi Prídavkovi vždy išlo o kultúrne i hospodárske povznesenie slovenského národa. Podľa svedectva Antona Boleka “bol to horlivý slovenský národovec, zaniatený láskou k správnej a irečitej rodnej reči a kultúre a vôbec svojetí, zároveň však odporca každého druhu šovinizmu a fašizmu, vyznavač československej štátnosti a, pravda, aj celoslovenskej vzájomnosti a súdržnosti” (Bolek, s. 252).

Storočnica Antona Prídavka, prirodzene, nie je výročím jazykovedca. Je však jubileom neúnavného propagátora jazykovej kultúry Slovákov, obhajcu slovenského jazyka a národa. A práve v tom je jeho odkaz pre dnešok. Pravdepodobne oveľa významnejší a aktuálnejší, ako sme ochotní si priznať. Veď “podaktorí už nevedia, či sú ryba a či rak. Potrebujeme povzbudiť, zobudiť ich slovenské sebavedomie [...]” (Anton Prídavok v liste Ondřišovi Jariabkovi, 1939).

Marián Minárik

Literatúra

Anton Prídavok. In: Encyklopédia slovenských spisovateľov. Obzor, Bratislava 1984, s. 54 – 55.
BARTKO, L.: Anton Prídavok a jazyková kultúra na Slovensku. In: Kultúra slova, 29, 1995, s. 205 – 211.

BOLEK, A.: Rozpomienky na Antona Prídavka. Nové obzory 9. Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach, Múzeum Slovenskej republiky rád, Prešov 1967, s. 249 – 262.

DRAXLER, V.: Od divadelnej hry pred mikrofónom k rozhlasovej hre. In: Slovenské divadlo,

25, 1977, s. 10 – 29.

JARIABEK, O.: Z pastierčaťa herec. *Život*, 36, 1986, č. 33, s. 55.

KASÁČ, Z.: Básnická tvorba Antona Prídavka z rokov 1938 – 1945. In: Anton Prídavok. *Život a dielo*. Osvetový ústav, Bratislava 1974, s. 33 – 56.

PRÍDAVOK, A.: Vlastný životopis. In: Anton Prídavok. *Život a dielo*. Osvetový ústav, Bratislava 1974, s. 7 – 32.

Prídavok, Anton. In: *Slovenský biografický slovník*, 4. zv., Matica slovenská, Martin 1990, s. 539 – 540.

RAPOŠ, G.: O Antonovi Prídavkovi. Fakty a spomienky. In: *Javisko*, 6, 1974, s. 118.

SEDLÁK, I.: Z literárneho života východného Slovenska. Krajské nakladateľstvo všeobecnej literatúry, Košice 1960, s. 82 – 87.

Spomienka na Antona Prídavka a tých druhých (Prídavkovcov)

Pre časopis *Slovenská reč* má meno Antona Prídavka vysokú hodnotu. Všeobecne sa vie a uznáva, že bol jedným zo spoluzakladateľov nášho časopisu. Narodil sa 28. mája 1904, čiže práve pred 100 rokmi, no bolo mu súdené dožiť sa len mladého roku. Zomrel v r. 1945 vo veku 41 rokov. Zaslúži si našu spomienku, ale v tejto súvislosti je vhodné pripomenúť si celú prídavkovskú rodinu.

Začnime rodičmi. Otec Jozef Prídavok, železničný strážnik, sa sťahoval po celom východnom Slovensku podľa toho, ako to vyžadovala železničiarstva služba. Preto sa takmer každé z detí narodilo v inom meste alebo obci. Rodina, v ktorej bolo päť bratov a šesť sestier, sa napokon usadila v Sabinove. Literárne a umelecky boli činné aj sestry, ktoré ovládali viacero jazykov.

Najstarší z bratov bol Peter Prídavok (Stankovany 1902 – Liptovský Mikuláš 1966), spisovateľ, prekladateľ, novinár i významný exilový politik. Bol spoluzakladateľom a prvým tajomníkom Slovenskej národnej rady, predsedom Klubu stredoeurópskej federácie v Londýne a takisto spoluzakladateľom slovenského vysielania BBC, neskôr aj vedúcim slovenskej sekcie. Povestná bola jeho vehemencia, s akou presadzoval neutralitu Slovenska. Z nášho pohľadu je pozoruhodné, že na Karlovej univerzite študoval aj klasické jazyky, čo mu neraz pomohlo na rôznych postoch v jeho kariére.

Marián Prídavok (Chrasť Nad Hornádom, okr. Spišská Nová Ves 1905 – Bratislava 1955) pôsobil v Bratislave ako riaditeľ Slovenského pedagogického nakladateľstva a (po premenovaní) Štátneho nakladateľstva. V priebehu rokov 1932 – 1953 napísal a vydal spolu s ďalšími autormi až 28 učebníc a príručiek slovenského jazyka pre ľudové a meštianske školy. Okrem toho prekladal z ruštiny, češtiny a maďarčiny, a to predovšetkým divadelné hry, ale redigoval aj viaceré noviny

a časopisy, napríklad vlastivednú revue Devín, Učiteľské noviny a pod.

V poradí ďalší brat, Jozef Prídavok (Chrast' nad Hornádom 1909 – Madrid 1975), vyštudoval český a francúzsky jazyk na Karlovej univerzite v Prahe, kde neskôr pôsobil ako redaktor Slovenských hlasov, ale i ďalších pražských časopisov. Pre nás je to však predovšetkým autor prvého slovenského slovníka cudzích slov, ktorý vyšiel v roku 1939 v Prahe pod názvom Slovník cudzích slov a výrazov v slovenčine nákladom Česko-slovenskej grafickej únie. Na cestu tento rozsiahly slovník (viac ako 700 strán) vprevádžal predslovom sám H. Bartek

Napokon spomeňme aj najmladšieho spomedzi bratov, Jána Prídavka (Sabinov 1918 – Bratislava 1983), ktorý dlhé roky pracoval ako redaktor Slovenského vydavateľstva technickej literatúry v Bratislave, no i ako (jazykový) redaktor časopisov Život, Svet socializmu, Slovensko a ďalších. Aj on mal teda do činenia s jazykom.

Pri všetkých týchto aktivitách, ktoré sme tu iba naznačili, sa zdá epiteton “štúrovci východu”, ktorý sa týmto súrodencom dostal, celkom výstižný a zaslúžený. Pôsobivú výstavu Život a dielo bratov Prídavkovcov usporiadal v čase od 13. júna do 8. septembra 2003 v priestoroch Slovenského národného literárneho múzea Slovenskej národnej knižnice v Martine PaedDr. Jozef Miko (“syn Štefánie Mikovej, rod. Prídavkovej”).

Pozrime sa napokon trochu podrobnejšie na príspevky A. Prídavka, ktoré publikoval v našom časopise. Prvým bol referát Literatúra pre deti (2, 1933/34, s. 80 – 81), v ktorom upozorňoval na dôležitosť jazykovej dokonalosti rukopisov autorov detskej literatúry vrátane scenárov bábkových divadiel. Kritizuje pri tejto príležitosti aj prekladateľov, ktorí málokedy ovládajú oba jazyky na požadovanej úrovni. V článku Slovenské diapásy (SR, 1932/33, s. 46 – 46) upozorňuje zasa na časté chyby vo filmoch a žiada, aby bol ustanovený odborník, ktorý by bol zodpovedný za obsah filmu, ale aj za rečovú správnosť. V ďalšom príspevku Korektori v tlačiarňach (SR, 1932/33, s. 47) trvá na tom, aby spisovnú slovenčinu ovládali na dobrej úrovni aj korektori. Článok Slovenčina v úradoch (SR, 1932/33, s. 69 – 70) zisťuje veľmi zlý stav v používaní slovenčiny v úradoch, za čo úradníkov rôznych stupňov veľmi prísne karhá.

Pozoruhodný je Prídavkov článok Slovenčina v domácnosti (SR, 1932/33, s. 161 – 163), v ktorom autor upozorňuje na “neutešené pomery”, ktoré vládnu na Slovensku. Nazýva tak situácie, “keď sa manželia vezmú z rozličných krajov a obidvaja v rodine ostanú pri svojom nárečí”. Podľa neho by navyše slovenské rodiny mali prijímať do služby “len také slúžky, ktoré hovoria spisovne”. Horlí za to, aby sa spisovne hovorilo nielen na verejnosti, ale aj v rodine. Za príklad dáva mesto Martin, ktorého obyvatelia sa podľa jeho pozorovania vzdávajú svojskostí turčianskej slovenčiny a takmer všetci sa usilujú hovoriť spisovnou slovenčinou.

A. Prídavok bol predovšetkým, ako je známe, literárnym autorom, básnikom,

spisovateľom, dramatikom, dramaturgom i hercom, rozhlasovým a osvetovým pracovníkom. Z jazykovedy publikoval len niekoľko menších príspevkov s mierne puristickým ladením. Jeho najvýznamnejším činom ostáva spoluúčasť pri založení časopisu Slovenská reč. Sté výročie od jeho narodenia je dobrou príležitosťou pripomenúť si túto osobnosť slovenskej kultúry a vzdať jej za to vďaku. Uznanie si zaslúži aj celá prídavkovská rodina.

Slavomír Ondrejovič

Jubilantka Mária Myjavcová

Priekopníčka sociolingvistického myslenia v slovakistickom diskurze mimo Slovenskej republiky, docentka Mária Myjavcová, sa dožila svojho významného životného jubilea. Ešte predtým než sa začala zaoberať touto jazykovednou disciplínou, stala sa vedúcou osobnosťou vojvodinskej slovakistiky v oblasti jazykovej kultúry. Neodškriepiteľne jej patrí i čestné miesto v utváraní duchovnej a intelektuálnej histórie Katedry slovenského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte v Novom Sade. Neraz to bola práve ona, kto v zložitosti a márnivosti trvania svietil ľudským a kolegiálnym svetielkom až do odchodu do dôchodku.

Mária Myjavcová sa narodila v Petrovci 1. júna 1934. Svoju intelektuálnu biografiu otvorila kratšími, prevažne preskriptívnymi článkami, ktoré uverejňovala v rokoch 1961 – 1965 v Hlase ľudu a napokon zahrnula do vzácnej a praktickej knihy *Jazykové poznámky* (1966). Pri nedostatku normatívnych jazykových príručiek zo Slovenska tieto jej jazykové glosy zohrali funkciu normatívnej jazykovednej inštitúcie, ktorá bola stelesnená v poctivej žiačke Michala Filipa. Po založení Spolku vojvodinských slovakistov (1969) a Slovakistického ústavu (1976), najmä po založení Zborníka Spolku vojvodinských slovakistov (1979), M. Myjavcová začala pestovať aj väčšie jazykovedné žánre a orientovala sa hlavne na slovensko--srbský bilingvizmus a iné sociolingvistické výskumy, prevažne typu kvantitatívnej sociolingvistiky. Z tohto jej tvorivého obdobia sú doteraz najcitovanejšími štúdiami hlavne štúdie z oblasti slovnej zásoby vojvodinských Slovákov, alebo juhoslovanských Slovákov, ako ich autorka rada videla, a konfrontačnej, slovensko-srbskej syntaxe. Dve také štúdie hodno odcitovať aj po rokoch pre ich materiálové bohatstvo a pre antologickú jazykovednú hodnotu v kontexte vojvodinských slovenských jazykovedcov: *Súčasná vývinová tendencia v spisovnej slovenčine v Južoslávii* (Zborník Spolku vojvodinských slovakistov, 6 – 7, 1984 – 1985, s. 5 – 70) a *Sloveso b y t' v slovenčine a srbochorvátčine a vplyv srbochorvátčiny*

na používanie tohto slovesa v reči Slovákov vo Vojvodine (Zborník SVS, 1, 1979, s. 63 – 85).

Napriek tomu, že niektoré doklady autorkinho deskriptívneho a interpretačného ostria neprežili previerku času alebo boli zachytené ako potenciálne doklady slovensko-srbského jazykového kontaktu, či náhodné jazykové prešľapy a okazionalizmy, práve týmto prácam Márie Myjavcovej aj dnes vďačíme za cenné svedectvo návratnosti a opakovania výrazov pri používaní slovenčiny v podmienkach slovensko-srbského jazykového regiolektu. Preto sa tieto štúdie a im podobné z jej najplodnejšieho tvorivého obdobia osemdesiatych rokov stali jadrom knižnej práce *Slovenčina v jazykovej enkláve* (2001). Autorka touto knihou akoby post festum inaugurovala vlastné sociolingvistické výskumy. To preto, že táto kniha mala vyjsť dávno, keď Mária Myjavcová časopisecky uverejňovala štúdie zahrnuté do knihy (najstarší text v knihe je pôvodne publikovaný v zborníku prác bývalých členov krúžku Sládkovič *Odkaz* roku 1975) a keď tak zakladala moderné sociolingvistické myslenie medzi vojvodinskými Slovákami mimo dobových módných trendov, lebo sa pri svojich jazykovedných observáciách menej opierala o vtedy málopočetnú odbornú literatúru zo Slovenska, ktorá sa ešte ani neidentifikovala so sociolingvistickým vedomím, a iná zahraničná literatúra jej tiež bola dostupná iba v sprostredkovanej podobe. Preto bude vzácnym vkladom do vojvodinskej slovakistickej klenotnice hodnotiaci analytický príspevok, ktorý by určil to skutočné, žiaľ, v čase a priestore prchavé miesto vedeckého pracovníka vo vývine kultúry. Podobne ako sama neraz pochybovala o význame vlastnej lingvistickej mravčej roboty, hoci vonkoncom nemala o čom pochybovať, taký rozkývaný systém hodnôt často znemožňoval ustálenie pevného miesta Márie Myjavcovej v slovenskej kultúre a vede. Niektoré veci už asi nikdy nedotiahne do konca, hoci boli na vojvodinské pomery vynikajúco pripravené a koncipované, napríklad Srbochorvátsko-slovenský slovník, lebo, ako hovorí miestna múdrosť, príležitosti sa nevracajú. Ale veľká časť jazykovedných prác M. Myjavcovej zostane pevným a neodmysliteľným kameňom kultúrnej a intelektuálnej svojbytnosti.

Intelektuálny potenciál Márie Myjavcovej sa nevyčerpával iba v jednom žánri. Popri vedecko-výskumnej slovakistickej činnosti, ktorú plodne rozvíjala až do odchodu do dôchodku (roku 1991) z postu docentky súčasného slovenského jazyka na Katedre slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty v Novom Sade (doktorskú dizertáciu *Vývin spisovnej slovenčiny v podmienkach kontaktu so srbochorvátskym jazykom* obhájila roku 1987), venovala sa aj lingvodidaktike a zostavovaniu učebníc slovenského jazyka, prekladaniu do slovenčiny a esejistike. A to všetko popri oddanosti svojim študentom a rodine. Mnohé stránky svojho talentu však nemohla pre pracovnú vyťaženosť v úplnosti využiť, napríklad maľovanie. Ale ako sama neraz vravela: “ja som nevyšivala, ako druhé ženy v Petrovci, ale

som písala”. Všetko, čo robila, robila s plným odovzdaním.

K prednášaniam sa vrátila, keď sa v Petrovci otvorilo detašované oddelenie Učiteľskej fakulty v Sombore. To však už boli trúchlivejšie roky a z prísnej vysokoškolskej učiteľky sa stávala ústretová zhovievavá pedagogička. Pramenilo to aj z jej dávnej lásky k školám učiteľského typu. V publikačnej činnosti tiež zmenila paradigmu: začala publikovať eseje, ktoré nenapĺňala odbornou faktografickosťou, ale ľudomilskou frazeológiou, ktorou sa chcela priblížiť vlastnému detstvu a prevoreným trvalým hodnotám ukrytým v rodnom jazyku. Nevie, v akej miere táto jej nová mäkkosť pohľadu na jazyk pomohla prežiť ťažké časy v deväťdesiatych rokoch čitateľom jej úvah, jej zaiste áno. Z pohľadu mladšieho kolegu však doterajšiu odbornú aktivitu môžem komplexne hodnotiť ako nanajvýš zásluhnú: Mária Myjavcová práve preto, že vyšla zo školy života (istý čas pôsobila aj ako jazyková redaktorka v slovenskom týždenníku Hlas ľudu, ktorý vtedy vychádzal v Petrovci) a prešla celým tým dlhým vývinovým spektrom od stredoškolskej profesorky slovenského jazyka (vyštudovala slovenčinu a češtinu na belehradskej univerzite) po doktorku filologických vied a univerzitnú pracovníčku, zapísala sa do slovenskej vojvodinskej kultúry ako neopakovateľná a významná osobnosť.

Pri jej životnom jubileu jej želim pevné zdravie, dlhé roky v postave matky a starkej, manželky i starostlivej dcéry na radosť svojich najbližších a ešte veľa-veľa tej jej príslovečnej intelektuálnej sviežosti, hoci neraz okorenenej pochybovačným skepticizmom, a úsmevnej reči na radosť všetkých jej početných študentov a kolegov.

Vážená pani profesorka, dvíham pomyselný pohár vďaka na Vaše zdravie a trvalý úsmev na tvári!

Miroslav Dudok

Odišiel Anton Habovštiak

14. apríla 2004 náhle a nečakane skončil popredný slovenský jazykovedec, dialektológ a slavista, významný kultúrny dejateľ a spisovateľ PhDr. Anton Habovštiak, CSc., nositeľ Zlatej plakety Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách. Neúprosná smrť vyrvala pero z rúk človeka, ktorý do posledných chvíľ neustával v mnohoaspektových tvorivých a kultúrno-spoločenských aktivitách, rozdával pri svojich početných vystúpeniach a stretnutiach s mládežou i staršími čitateľmi optimizmus prameniacy z viery v silu slova a z lásky k materinskému jazyku

i rodnému nárečiu. Odbornej societe spontánne odovzdával všetko, čo počas dlhých rokov bádateľskej činnosti v jazykovede i spisovateľskej práce v literatúre vyskúmal a vytvoril. Ešte začiatkom marca tohto roku sa plný tvorivých plánov prihovárал širokému okruhu svojich kolegov, priateľov a známych v Klube spisovateľov pri príležitosti prezentácie svojich dvoch najnovších knižných publikácií, z ktorých najmä spomienkovo či bibliograficky ladená *Túžba po poznaní* približuje jeho životné osudy i rozsiahle dielo.

Na počiatku fyzického a neskôr i bádateľského a tvorivého života Antona Habovštiaka stála jeho nevyčerateľne inšpirujúca Orava. Rodák z Krivej v okrese Dolný Kubín (narodil sa 22. septembra 1924) začal zapisovať nárečové texty z tejto oblasti ešte ako poslucháč Filozofickej fakulty UK v Bratislave (v r. 1946 – 1951 tu študoval slovenský a francúzsky jazyk). Svoju prvú štúdiu z r. 1948 (*Stredoslovenské ä, ǎ na rozhraní dolnej a strednej Oravy*), ktorá predznamenalala či predurčila centrum jeho bádateľského i tvorivého autorského záujmu a stála na počiatku bohatej, viac ako polstoročnej publikačnej aktivity, venoval, prirodzene, svojmu rodnému kraju. Bytostná spätosť A. Habovštiaka s Oravou bola signifikantná pre celú jeho ďalšiu – a to nielen jazykovednú, ale aj umeleckú – tvorbu. Na základe ľudových motívov napísal viacero zbierok rozprávok a povestí, bohato a funkčne využívajúcich hlbokú studnicu nárečovej lexiky, frazeológie a syntaxe i pozitívne etické posolstvo ústne tradovaných príbehov. Pri slovakistických i slavistických výskumoch stále zohráva významnú úlohu jeho publikácia *Oravci o svojej minulosti* (1983). Toto nezvyčajne kultúrne a kultivované vlastivedné čítanie priamo vyrastá z reči a slovesnosti oravského ľudu. K nárečovým textom pripojil autor aj krátky slovníček. Všetky v ňom zaregistrované nárečové slová sú nepochybne spracované aj v komplexnom *Oravskom nárečovom slovníku*, ktorý sa, žiaľ, napriek viacerým úsiliam nepodarilo vydať do autorovej smrti.

Pre slovenskú i slovanskú lingvistickú obec i pre širšiu kultúrnu verejnosť reprezentovali Anton Habovštiak a dialektológia dva ťažko oddeliteľné pojmy. Bez A. Habovštiaka si nebolo možné predstaviť slovenskú dialektológiu; bez celoživotného koncentrovaného záujmu o slovenské nárečia by Anton Habovštiak nebol býval sebou samým. Tento záujem sa v priebehu jeho dlhodobej bádateľskej činnosti reflektoval v širokom výskumnom zábere. Tvoril v žičlivom prostredí, podmieňujúcim a umožňujúcim jeho dlhodobý širokospektrálny tvorivý rozlet a mnohostrannú angažovanosť. Po celý život sa mohol opierať o pevné rodinné zázemie stimujúce životné hodnoty a istoty, vyrovnané etické kritériá.

V súvislosti s prípravou a realizáciou veľkého a originálneho projektu *Atlasu slovenského jazyka* sa prirodzene dostávalo do popredia štúdiu územného rozšírenia jednotlivých jazykových javov. Na tvorbe I. zväzku tohto diela, ktorý predstavil zemepisne diferencované hláskové javy, participoval A. Habovštiak ako spoluau-

tor; IV. zväzok *ASJ* (1984), venovaný zobrazeniu a komentovaniu lexikálno-sémantických územných diferenciácií, pripravil autorsky už sám. Dôkladná analýza spracúvaného materiálu (z významovej stránky sú to pomenovania najzákladnejších reálií súvisiacich s človekom a jeho ekotopom) našla svoj odraz aj vo viacerých samostatných štúdiách, interpretujúcich dichotomickú a trichotomickú lexikálnu diferenciaciu slovenských nárečí vo svetle jazykového zemepisu.

Poznanky a skúsenosti získané pri tvorbe národného atlasu A. Habovštiak predstavil a zúročil aj vo veľkom medzinárodnom kolektíve, pripravujúcom *Slovenský jazykový atlas*. Dlhé roky aktívne pracoval v lexikálnej sekcii tohto makroprojektu; v súvislosti so svojou autorskou účasťou riešil teoretické i praktické problémy lexikálnej a sémantickej diferenciacie jazykov skúmaného areálu (i jej plastického zobrazenia na mapách) zo širšieho slavistického hľadiska. Využil materiál získaný pomocou atlasového dotazníka na rozsiahlom slovanskom (i neslovanskom) území a pripravil sériu príspevkov publikovaných v domácich i zahraničných periodikách i v príležitostných zborníkoch. V poslednom období svojho aktívneho členstva v komisii publikoval z tohto okruhu napr. štúdie *Názvy pohanky (Fragopyrum) v slovenčine a v slovanských jazykoch* (1984), *Lexémy cap a kozol v slovanských jazykoch* (1985), *Slová rataj a pachar v slovenčine a v slovanských jazykoch* (1987), *Borievka obyčajná (Juniperus communis) v západoslovanských jazykoch* (1988), *Názvy borovica a sosna zo slovakistického a slavistického aspektu* (1990), *Slovenské názvy dobytky v slovanskom kontexte* (1991) a iné.

K XI. medzinárodnému (bratislavskému) zjazdu slavistov vyšla r. 1993 monografia A. Habovštiaka nazvaná *Zo slovensko-slovanských lexikálnych vzťahov (so zreteľom na lingvistickú geografiu)*. V dvanástich kapitolách tejto knihy zhrnul výsledky svojich výskumov z oblasti areálovej lingvistiky. Na vybraných príkladoch dokumentoval špecifické a pozoruhodné, akoby centrálné, postavenie slovenčiny medzi slovanskými jazykmi a jej svojský osobitný kontinuálny vývin.

Obdivuhodná pracovná aktivita A. Habovštiaka nijako nepoľavila ani po istej vonkajšej "zmene štatútu", po jeho odchode z materského (a jediného) pracoviska v Jazykovednom ústave E. Štúra SAV. Skôr naopak; získala nové dimenzie i realizačné možnosti. Ako člen autorského kolektívu *Slovníka slovenských nárečí I* (1994) mal možnosť samostatne rozvinúť svoju lexikografickú prax; zúročil ju najmä pri príprave troch dielov edície krátkych slovníkov slovenských nárečí. Okrem *Krátkeho slovníka nárečia slovenského oravského* (1995) pripravil aj podobný *Slovník Pivnice vo Vojvodine* (1997) a *Slovník Slovákov v Gornej Mitropoli v Bulharsku* (1998). Naďalej neúnavne referoval, besedoval, oponoval, popularizoval, písal do dennej tlače. Ani v tomto období nezabúdal na svoje oravské dominanty; pomáhal pri tvorbe monografií o jednotlivých oravských obciach (Zázrivá, Oravská Lesná, Námestovo, Krušetnica, Oravská Polhora, Hruštín, Novot', Oravská

Jasenica, Vavrečka, Nižná), do ktorých pripravil kapitoly o nárečiach (s príslušnými textami). V poslednom období rozšíril aj svoju umeleckú paletu. Okrem ďalších zbierok rozprávok a povestí (*Povesti o Oravskom zámku, 1994; Povesti oravskej doliny, 2000; Slovenské povesti II, 2003*) obohatil slovenskú literatúru o tituly s náboženskou kresťanskou tematikou (*Sestra Zdenka, 2003*).

Anton Habovštiak preniesol svoju duchovnú postać na iné miesta; nasledujúcim generáciám však zanechal výrazný a nenahraditeľný odkaz vo svojom mnohoaspektovom a rozkošatenom diele. Slovenskej i slovanskej dialektológii v ňom patrí popredné a nezastupiteľné miesto. Jeho prekvapujúci a nečakaný odchod je bolestnou stratou; bude chýbať nielen svojej rodine, najbližším kolegom, priateľom, ale aj celej slovenskej i slavistickej jazykovednej komunite vrátane čitateľov *Slovenskej reči*.

Češť jeho vzácnej pamiatke.

Ivor Ripka

Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1994 – 2004

Táto bibliografia nadväzuje na Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1984 – 1993 od L. Dvonča, ktorý vyšiel v *Slovenskej reči*, 59, 1994 na s. 288 – 298. Z bohatej publikačnej činnosti Antona Habovštiaka sme sa sústredili na články a príspevky z oblastí jazykovedy. Širšie koncipovaná bibliografia tohto plodného autora vyšla v publikácii *Túžba po poznaní* (Martin, Vydavateľstvo Matice slovenskej 2003).

1994

Slovník slovenských nárečí. 1. A – K. Red. I. Ripka et al. 1. vyd. Bratislava, Veda 1994. 936 s. (spoluautori F. Buffa, A. Ferenčíková, Š. Lipták, O. Malíková, J. Nižnanský, I. Ripka, J. Šikrová).

Ref.: 1. Ondruš, Š.: Slovník slovenských nárečí I. Vyšla klenotnica ľudovej reči. – Slovenská Republika, 17. 7. 1995, s. 5. – 2. Majtán, M.: Studnica vedy živej. – Slovenské národné noviny, 7 (11), 1996, č. 41, s. 12. – 3. Panajotov, V.: Săpostavitelno ezikoznanie, 21, 1996, č. 4, s. 102 – 106. – 4. Považaj, M.: Prvý zväzok Slovníka slovenských nárečí. – Kultúra slova, 30, 1996, s. 227 – 231. – 5. Tuguševová, R.: Vestnik Sankt-peterburgskogo universiteta. Serija 2. Istorija, jazykoznanije, literaturovedeniije. Vypusk 2. 1996, s. 124 – 127. – 6. Žigo, P.: Slovenská reč, 61, 1996, s. 111 – 118.

Slovenčina vo východoslovanskom kontexte. – In: Problemy súčasnoji arealohiji.

Red. P. J. Hričenko. Kyjiv, Naukova dumka 1994, s. 167 – 173.

Spisovný jazyk a nárečia. – In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Budmerice

27. – 29. októbra 1994 (konferenčné materiály). Red. J. Doruľa. Bratislava – Martin, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Matica slovenská 1994, s. 19 – 21. – Znovu publikované pod rovnakým názvom: In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27. – 29. októbra 1994. Red. J. Doruľa. Bratislava, Veda 1995, s. 53 – 57.

Nárečie. – In: Vavrečka. Vlastivedná monografia. Zost. I. Holub – P. Huba. Martin, P. Huba 1994, s. 94 – 99.

Chotárne názvy. – In: Vavrečka. Vlastivedná monografia. Zost. I. Holub – P. Huba. Martin, P. Huba 1994, s. 99 – 100.

Nárečie Gornej Mitropolie s osobitným zreteľom na slovnú zásobu. – In: Spolok Slovákov z Bulharska. Ročenka. Zost. Š. Zelenák. Bratislava, Spolok Slovákov z Bulharska 1994, s. 24 – 33.

Nárečové ukážky. – In: Vavrečka. Vlastivedná monografia. Zost. I. Holub – P. Huba. Martin, P. Huba 1994, s. 100 – 106.

List poddaných z Vavrečky Oravskému panstvu z roku 1795. – In: Vavrečka. Vlastivedná monografia. Zost. I. Holub – P. Huba. Martin, P. Huba 1994, s. 106 – 107 (nárečový text).

O hrade na Ostrážici. – Nižná slovom i obrazom. Martin. Zost. E. Kollárová. Martin, P. Huba 1994, s. 41 – 42 (nárečový text).

Cenná práca z dejín slovenčiny. [Doruľa, J.: Tri kapitoly zo života slov. Bratislava 1993.] – In: Slovenské národné noviny, 5 (9), 1994, č. 20, s. 8 (ref.). – Ďalší autorov ref. pod rovnakým názvom: Slovenské pohľady, 4 + 110, 1994, č. 5, s. 146 – 149.

Vyšla Malá slovenská encyklopédia. [Malá slovenská encyklopédia. Zost. a sprac. kolektív pracovníkov Encyklopedického ústavu SAV. Bratislava 1993.] – In: Knižná revue, 3, 1994, č. 1, s. 5 (ref.).

Oravčina. – Kultúra slova, 28, 1994, s. 227 – 228. – Tamže: Oravizmy v slovnej zásobe spisovného jazyka (s. 228 – 29). – Osobitosti v rovine tvorenia slov (s. 229). – Frazémy oravskej doliny (s. 29 – 230).

Jazyk našich predkov. 10. Ot šesnásteho roku som chodila do Pešti. – Biela Orava, 4, 1994, č. 3, s. 6. – Tamže: 11. V dvacátom treťom som prestal bubnovať (č. 5, s. 6). – 12. Zahnuľi tie roboti (č. 7, s. 6). – 13. Ako zme bofi na jarmaki (č. 8, s. 6). – 14. Ej, ženo, tvrdie sa tie kutľe! (č. 9, s. 6). – 15. V Amerike som robiu v majňe (č. 10, s. 6).

Životné jubileum Konštantína Palkoviča. – Slavica Slovaca, 29, 1994, s. 168 – 169 (k 75. narodeninám J. Palkoviča).

Dni sviatočné i všedné. Hovoríme so spisovateľom Antonom Habovštiakom. – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 43, s. 1, 10 – 11 (rozhovor F. Muchu s A. Habovštiakom).

Vzácný duchovný odkaz. Životné jubileum Antona Habovštiaka. – Práca, 22. 9. 1994, s. 5 (rozhovor Š. Baláka s A. Habovštiakom pri príležitosti jeho 70. narodenín).

1995

Nárečie. – In: Nižná 600. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dolný Kubín, P. Huba 1995, s. 146 – 155.

Chotárne názvy. – In: Nižná 600. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dolný Kubín, P. Huba 1995, s. 155 – 157.

Nárečové ukážky. – In: Nižná 600. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dolný Kubín, P. Huba 1995,

s. 157 – 164.

Z našich dolín. Ako má rodiča vidávali. – *Smena*, 48, 1995, č. 99, s. 7 (nářečový text).

Slovenčina – košatý strom. – *Večerník*, 10. 2. 1995, s. 11 (rozhovor A. Smolkovej s A. Habovštiakom).

Ekológia jazyka. – *Extra S*, 4, 1995, č. 4, s. 1.

Jazyk a etika. – *Katolícke noviny*, 110, 1995, č. 39, s. 1.

Moja alma mater. – *Slovenský sever*, 4, 1995, č. 3, s. 10 (spomienky na štúdium na strednej škole, aj spomienky na dobrú jazykovú výchovu).

Jazyk našich predkov. 16. Jako ma prebral strach. – *Biela Orava*, 5, 1995, č. 1, s. 6.

1996

Lexika nitrianskeho regiónu z hľadiska slovenskej a slovanskej lingvistickej geografie. – In: *Slovenčina v historickom kontexte. Materiály z konferencie konanej v Nitre 16. – 17. mája 1996*. Red. Ľ. Kralčák. Nitra, Vysoká škola pedagogická 1996, s. 86 – 93.

Nárečie. – In: *Istebné. Vlastivedná monografia*. Red. P. Huba. Istebné, P. Huba pre Obecný úrad v Istebnom 1996, s. 143 – 148.

Nárečie. – In: *Klin. Vlastivedná monografia*. Red. P. Huba. Dolný Kubín 1996, s. 113 – 126.

Slang a frazeológia oravských plátenníkov. – In: *Klin. Vlastivedná monografia*. Red. P. Huba. Dolný Kubín 1996, s. 127 – 134.

Chotárne názvy. – In: *Istebné. Vlastivedná monografia*. Red. P. Huba. Istebné, P. Huba pre Obecný úrad v Istebnom 1996, s. 148 – 150.

Nářečové ukážky. – In: *Istebné. Vlastivedná monografia*. Red. P. Huba. Istebné, P. Huba pre Obecný úrad v Istebnom 1996, s. 181 – 183.

Aktuální problémy slovanské filologie. – *Slavia*, 65, 1996, s. 20 – 22.

Čas bahniatok. Predveľkonočné a veľkonočné dni. – *Slovenský sever*, 6, 1996, č. 1, s. 17 (aj o názvoch bahniatok).

Jazyk je náš zázračný organizmus. Hovoríme s jazykovedcom a riaditeľom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV Ivorom Ripkom. – *Literárny týždenník*, 9, 1996, č. 22, s. 1, 10 (rozhovor A. Habovštiaka s I. Ripkom).

V službách lásky k Bohu a človeku. – *Práca*, 4. 4. 1996, s. 19 (rozhovor s A. Habovštiakom aj o jazykových otázkach).

1997

Krátky slovník nářečia slovenského pivnického. 1. vyd. Bratislava, Print-servis 1997. 232 s.

Ref.: Dudok, M.: *Lexika pivnického nářečia*. – *Slovenská reč*, 63, 1998, s. 307 – 309.

Osobitosti gemerských nářečí. – In: *Zborník Spolku vojvodinských slovakistov. 14 (1992)*. Red. E. Horák. Nový Sad (Juhoslávia), Spolok vojvodinských slovakistov 1997, s. 9 – 14, chorv. res. s. 15, angl. res. s. 16.

Veličnianske nářečie. – In: *Veličná. Vlastivedná monografia. 725 rokov*. Red. P. Huba. Veličná, P. Huba pre Obecný úrad vo Veličnej 1997, s. 120 – 128.

Charakteristika nářečia. – In: *Oravská Lesná. Vlastivedná monografia*. Red. P. Hu-

ba. Dolný Kubín 1977, s. 115 – 121.

- Chotárne názvy. – In: Oravská Lesná. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dolný Kubín 1977, s. 121 – 123.
- Veličnianske chotárne názvy. – In: Veličná. Vlastivedná monografia. 725 rokov. Red. P. Huba. Veličná, P. Huba pre Obecný úrad vo Veličnej 1997, s. 137 – 139.
- Nárečové ukážky. – In: Veličná. Vlastivedná monografia. 725 rokov. Red. P. Huba. Veličná, P. Huba pre Obecný úrad vo Veličnej 1997, s. 129 – 137.
- Nárečové ukážky. – In: Sedliacka Dubová. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Sedliacka Dubová, P. Huba pre Obecný úrad v Sedliackej Dubovej 1997, s. 87 – 91.
- Životné jubileum Ivora Ripku. – Slavica Slovaca, 32, 1997, s. 169 – 170 (k 60. narodeninám).
- Slovo ubíja aj oživuje. Jazykovedec, spisovateľ a publicista PhDr. Anton Habovštiak, CSc., (73) sa venoval aj výskumu slovenských nárečí. – Život, 47, 1997, č. 40, s. 20 – 21 (rozhovor M. Kováčovej s A. Habovštiakom).

1998

- Krátky slovník nárečia slovenského gornomitropolského. 1. vyd. Bratislava, Printservis 1998. 282 s.
- Oravské a liptovské nárečia. – In: Studia Academica Slovaca. 27. Prednášky XXXIV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1998, s. 195 – 204.
- Gorna Mitropolia – slovenská enkláva v Bulharsku z jazykového hľadiska. – In: Slovensko-bulharské jazykové a literárne vzťahy. Red. M. Dobríková. Bratislava, T. R. I. Médium 1998, s. 63 – 67.
- Niektoré slová cudzej proveniencie spred veľkomoravského obdobia. – In: XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov. Red. J. Doruľa. Bratislava, Slovenský komitét slavistov – Slavistický kabinet SAV 1998, s. 9 – 19.
- P. O. Hviezdoslav a vlastné mená v jeho tvorbe. – In: Vyšný Kubín. Rodisko P. O. Hviezdoslava. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Vyšný Kubín, P. Huba pre Obecný úrad vo Vyšnom Kubíne 1998, s. 106 – 116.
- Kraľovianske nárečie. – In: Kraľovany. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Kraľovany, P. Huba pre Obecný úrad v Kraľovanoch 1998, s. 130 – 141.
- Zo života v minulosti. Nárečové ukážky. – In: Kraľovany. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Kraľovany, P. Huba pre Obecný úrad v Kraľovanoch 1998, s. 121 – 129.
- Nárečie. – In: Vyšný Kubín. Rodisko P. O. Hviezdoslava. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Vyšný Kubín, P. Huba pre Obecný úrad vo Vyšnom Kubíne 1998, s. 68 – 71.
- Vyšnokubínske chotárne názvy. – In: Vyšný Kubín. Rodisko P. O. Hviezdoslava. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Vyšný Kubín, P. Huba pre Obecný úrad vo Vyšnom Kubíne 1998, s. 71 – 72.
- Nárečové ukážky. – In: Vyšný Kubín. Rodisko P. O. Hviezdoslava. Vlastivedná monografia. Red. P.

Huba. Vyšný Kubín, P. Huba pre Obecný úrad vo Vyšnom Kubíne 1998, s. 73 – 76.
 O názvoch *Orava, Oravica, Oravice*. – Slovenský sever, 8, 1998, č. 2, s. 14.
 Patrocíniá, Hody odpusty. – Katolícke noviny, 113, 1998, č. 31, s. 14.
 Máme záujem o náš jazyk? – Slovenská Republika, 6, 1998, č. 207, s. 10.
 Kňaz národovec. – Kultúra, 1, 1998, č. 6, s. 7 (o A. Bernolákovi).
 Chaos, fenomén súčasnosti? – Kultúra, 1, 1998, č. 17, s. 2.
 [Diskusné príspevky.] – In: XI. medzinárodný zjazd slavistov. Bratislava 30. augusta 8. septembra 1993.
 Záznamy z diskusie k predneseným referátom. Red. J. Doruľa. Bratislava, Slovenský komitét slavistov – Slavistický kabinet SAV 1998, s. 321 – 322, 417 – 418, 425 – 426, 495, 499, 565.
 Atlas predsa vyšiel. [Atlas slovenských nárečí v Maďarsku. Red. P. Király. Budapešť 1993.] – In: Slovenský juh, 5, 1998, č. 1, s. 10 (rec.).
 Slovník cudzích slov. [Slovník cudzích slov. Prel. E. Balážová, J. Bosák, I. Ripka, J. Skladaná. Bratislava 1997.] – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 45, 1998/99, s. 61 – 62 (rec.).
 Sila faktov či sila fantázie. [Augustín, M.: Posledný súd štiavnického baníka. Bratislava 1996.] – In: Literika, 3, 1998, č. 2, s. 137 (ref. s prihliadnutím na zvláštnosti jazyka Banskej Štiavnice).
 Životné jubileum Jána Doruľa. – Slavica Slovaca, 33, 1998, s. 153 – 155 (k 65. narodeninám J. Doruľa).
 Za Richardom Schnekcom. – Literárny týždenník, 11, 1998, č. 39, s. 2.

1999

Lingvistickogeografický aspekt a etymológia. – In: Prace filologiczne. 44. Red. K. Feleszko et al. Warszawa, Instytut Języka polskiego, Wuzdział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 1999, s. 201 – 205.
 Z histórie slovenského jazykového zemepisu. – In: Nárečia a národný jazyk. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 26. septembra 1997). Red. A. Ferenčíková. Bratislava, Veda 1999, s. 81 – 88.
 Zo slovenskej a slovanskej lexiky. – Slavica Slovaca, 34, 1999, s. 97 – 105, angl. abstrakt s. 97, rus. res. s. 105.

Hviezdoslav – veľ duch literatúry i národa. – Extra, 8, 1999, č. 10, s. 7.
 Pavol O. Hviezdoslav – národný i kresťanský. – Fakty, 6, 1999, č. 5, s. 14.
 Prejavy čistého úprimného srdca. – Národná osveta, 9, 1999, č. 22, s. 11 – 13 (ukážky ľudovej tvorby).
 Jazyk a etika. – Listy, 12, 1999, č. 1, s. 18 – 19.
 Knihy inšpirované Oravou. – Slovenská Republika, 24. 6. 1999, s. 6.
 Regionalistika – aktuálny fenomén. [Kovalčík, V.: Pod erbom severu. Bratislava 1999.] – In: Literárny týždenník, 7, 1999, č. 4, s. 7 (rec.).
 Posledný a ostatný. – Kultúra slova, 33, 1999, s. 307.
 Vynikajúci slavista Šimon Ondruš. Pokoriteľ bariéry klasickej indoeuropeistiky a etymológie. – Slovenská Republika, 14. 10. 1999, s. 10 (k 75. narodeninám Š. Ondruša).

2000

Jazykový zemepis a germanizmy v slovenských nárečiach. – In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Na počesť profesora Jána Horeckého. Red. K. Buzássyová. Bratislava, Veda 2000, s. 458 – 464.
 Nárečia. – In: Dlhá nad Oravou. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dlhá nad

- Oravou, P. Huba pre Obecný úrad v Dlhej nad Oravou 2000, s. 126 – 134.
- Lomnianske nárečie. – In: Lomná. (K 400. výročiu založenia obce.) Red. A. Maťovčík. Námestovo, Štúdio F pre Obecný úrad v Lomnej 2000, s. 142 – 153.
- Nárečia v obciach Geceľ, Porub a Zábrež. – In: Oravská Poruba 1350 – 2000. Zábrež 1420 – 2000. Geceľ 1420 – 2000. Oravská Poruba, Obecný úrad v Oravskej Porube 2000, s. 273 – 277.
- Nárečie Bobrova. – In: Bobrov 1550 – 1998. Bobrov, Obecný úrad v Bobrove 2000, s. 225 – 228.
- Chotárne názvy. – In: Dlhá nad Oravou. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dlhá nad Oravou 2000, s. 134 – 135.
- Nárečové ukážky. – In: Dlhá nad Oravou. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dlhá nad Oravou, P. Huba pre Obecný úrad v Dlhej nad Oravou 2000, s. 136 – 141.
- Chotárne názvy. – In: Lomná. (K 400 výročiu založenia obce.) Red. A. Maťovčík. Námestovo, Štúdio F pre Obecný úrad v Lomnej 2000, s. 154 – 156.
- Nárečové ukážky. – In: Lomná. (K 400 výročiu založenia obce.) Red. A. Maťovčík. Námestovo, Štúdio F pre Obecný úrad v Lomnej 2000, s. 157 – 163.
- Názvy bobrovského chotára. – In: Bobrov 1550 – 1998. Bobrov, Obecný úrad v Bobrove 2000, s. 228.
- Plátennícka reč. – In: Bobrov 1550 – 1998. Bobrov, Obecný úrad v Bobrove 2000, s. 228 – 2230.
- Čo dedina – to reč iná. – In: Domová pokladnica. Red. E. Weidler. Bratislava, Príroda 2000, s. 107 – 108.
- Oravské plátno, dobrá mena našich predkov. – *Národná osveta*, 10, č. 21 – 22, s. 28 – 29 (aj s upozornením na slang).
- Slová sú ako včely: majú med i žihadlo. – *Slovenka*, 53, 2000, č. 39, s. 5.
- Úvaha nad publikáciou Orava – turistický sprievodca. [Kocian, A.: Orava – turistický sprievodca. Dolný Kubín 1933.] – In: Zborník Oravského múzea. 17. Red. D. Karaka. Dolný Kubín, Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne 2000, s. 88 – 93 (s upozornením aj na nárečové prejavy).
- Korene nášho duchovného bytia. [Korene nášho duchovného bytia – život a dielo Konštantína Filozofa. Materiály z konferencie konanej 28. – 29. októbra 1998 v Nitre. Red. E. Krošláková – L. Kralčák. Nitra 1999.] 46, 1999/2000, s. 188 – 190.
- Životné jubileum Vincenta Blanára. – *Slavica Slovaca*, 35, 2000, s. 97 – 99 (k 80. narodeninám).
- Smútok básnika. [Balák, Š.: Muškátové okná. Bratislava, Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov 2002] – *Literárny týždenník*, 17, 2004, č. 16 – 17, s. 12. (rec.)

2001

- O vzťahu slovenskej frazeológie k nárečiam a ľudu. (spoluautorka Katarína Habovštiaková) – In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 48, 2001/2002, č. 7 – 8, s. 199 – 203.
- Nárečie. – In: Pucov. Red. P. Huba. Dolný Kubín 2001, s. 127 – 135.
- Chotárne názvy. – In: Pucov. Red. P. Huba. Dolný Kubín 2001, s. 135 – 141.
- Čaro vianočných dní. – *Literárny týždenník*, 14, 2001, č. 47 – 48, s. 4 – 5.

Slovo ako fenomén ducha. [Judák, V.: – Argaláš, D.: Dotyk s novým dňom. Nitra, Kňazský seminár sv. Gorazda 2000. 199 s.] – Katolícke noviny, 116, 2001, č. 4, s. 18. (rec.)
Literatúra je mi studnička pamäti. Hovoríme s jazykovedcom a spisovateľom Antonom Habovštiakom. (rozhovor so Štefanom Balákom) – Slovenské pohľady, 4+117, 2001, č. 6, s. 136 – 141.
Je aktuálne spracovať slovník goralských nárečí? – Orava/Biela Orava, 112, 7. 8. 2001, č. 32, s. 4.
V Kanade zomrel kubínsky rodák A. Murín. – Orava/Biela Orava, 112, 30. 10. 2001, č. 44, s. 8.
Vianoce – čas pokoja i návratov do rodného domova. – Orava/Biela Orava, 112, 18. 12. 2001, č. 51 – 52, s. 10.

2002

Veľká noc na Slovensku. – Literárny týždenník, 15, 2002, č. 13, s. 4.
Nad knihou. [Dudáš, J. – Janek, J.: Literárno-kultúrny cestopis Oravy. 2. dopl. vyd. Dolný Kubín, Vydavateľstvo Peter Huba, 2002. 337 s.] – Literárny týždenník, 15, 2002, č. 37, s. 10. (rec.)

2003

Túžba po poznaní. Martin, Vydavateľstvo Matice slovenskej 2003. 133 s.
Rec.: Maťovčík, A.: Sumarizácia životného úsilia. – Literárny (dvoj)týždenník, 27, 2004, č. 22 – 23, s. 13.

Dejiny osídľovania Oravy. – Historická revue, 14, 2003, č. 3, s. 18 – 19.
K nedožitej osemdesiatke Richarda Schneka. – Slovenská reč, 68, 2003, č. 2, s. 124 – 126.
Kus oráčiny. (Vzťah roľníkov k pôde.) – Literárny týždenník, 16, 2003, č. 6, s. 9.
Oj, ty niekdajšie horúce leto! – Literárny týždenník, 16, 2003, č. 29 – 30, s. 4.
Vianoce – dni poézie a radosti. – Verejná správa, 58, 2003, č. 25 – 26, s. 10 – 11.

Redakčná činnosť

Slavica Slovaca, 31, 1996 – 35, 2000 (člen red. rady).

Literatúra

Anton Habovštiak. – In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1986 – 1995). Bratislava, Veda 1998, s. 169 – 171 (doplnok k bibliografii A. Habovštiaka za roky 1948 – 1975, doplnok k bibliografii za roky 1976 – 1985 a súpis prác A. Habovštiaka za roky 1986 – 1995).

Balák, Š.: Vzácny duchovný odkaz. Životné jubileum Antona Habovštiaka. – Práca, 49, 22. 9. 1994, s. 5. (k 70. narodeninám)

Ferenčíková, A.: Studnička živej slovenčiny. – Kultúra slova, 28, 1994, č. 4, s. 227.

Hromník, M.: Náš jubilant. – Posol, 73, 1994, č. 9, s. 14 – 15.

/jh/: Jubileum rodáka. – Orava, 4(104), 28. 9. 1994, č. 7, s. 8.

Kozáčik, M.: Spomíname medzi učiteľmi. Prijemné posedenie s PhDr. Antonom Habovštiakom, CSc. – Kubín, 16, 27. 5. 1994, č. 11, s. 1 a 3.

Majtán, M.: Anton Habovštiak sedemdesiatročný. – Slavica Slovaca, 29, 1994, č. 2, s. 168 – 169.

Maruniak, P.: Anton Habovštiak. – Slovenské národné noviny, 5 (9), 1994, č. 46, s. 4.

- Ondruš, Š. Dialektológovia jubilujú. (Anton Habovštiak a Konštantín Palkovič) – Slovenská Republika, 1, 15. 10. 1994, č. 131, s. 10.
- Ripka, I.: Sedemdesiat plodných rokov Antona Habovštiaka. – Slovenská reč, 59, 1994, s. 285 – 288.
- Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1984 – 1993. Zost. Ladislav Dvonč. – Slovenská reč, 59, 1994, č. 5, s. 288 – 298.
- (šb) /= BALÁK, Štefan/: Vzácny duchovný odkaz. Životné jubileum Antona Habovštiaka. – Práca, 49, 22. 9. 1994, č. 219, s. 5.
- Tužinský, J. – Chuda, M.: Pozdravný list Antonovi Habovštiakovi. – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 50, s. 2.
- Ondruš, Š.: Jubileum Antona Habovštiaka. Priateľské pozdravenie k 75. narodeninám. – Slovenská Republika, 21. 9. 1999, s. 10.
- P. M. [Maruniak, P.]: Čestný občan Krivej. – Slovenské národné noviny, 10(14), 1999, 26. 10., s. 7.
- Ripka, I.: Významné jubileum Antona Habovštiaka. – Slavica Slovaca, 34, 1999, s. 167 – 168 (k 75. narodeninám).
- A.B.M.: Aj také sú Božie cesty. K životnému jubileu PhDr. Antona Habovštiaka, CSc. – Katolícke noviny, 114, 1999, č. 39, s. 19.
- Anton Habovštiak. Významný slovenský spisovateľ, publicista a jazykovedec. Personálna bibliografia. Nitra, Krajská štátna knižnica Karola Kmeťku 1999.
- (az): Jubilujúci Anton Habovštiak. – Orava, 5(110), 12. 10. 1999, č. 20, s. 2.
- Kasalová, K.: Život naplnený tvorivou prácou. – Kubín, 21, 18. 11. 1999, č. 22, s. 5.
- Maruniak, P.: Anton Habovštiak. Kto je kto. – Slovenské národné noviny, 10(14), 1999, č. 38, s. 7.
- Ondruš, Š.: Jubileum Antona Habovštiaka. Priateľské pozdravenie k 75. narodeninám. – Slovenská Republika, 7, 21. 9. 1999, č. 217, s. 10.
- P. M.: Čestný občan Krivej. – Slovenské národné noviny, 10(14), 1999, č. 43, s. 7.
- Život a dielo Antona Habovštiaka. – Smer, 2, 5. 10. 1999, č. 229, s. 3.
- Život Oravcov a ich nárečie v literárnych prácach. (75. výročie narodenia.) – Naša Orava, 6, 22. 9. 1999, č. 36, s. 4.
- (jh): Vo výskume sa venoval aj Orave. (pri udelení Pribinovho kríža II. triedy) – Naša Orava, 7, 11. 1. 2000, č. 2, s. 6.
- Horák, G.: Jazykové zrná z rozprávok Antona Habovštiaka. – Kultúra slova, 35, 2001, s. 227 – 231.
- Habovštiak, Anton, jazykovedec, spisovateľ pre deti a mládež, esejista, prozaik. – Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. Zost. A. Maťovčík. Bratislava – Martin, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov – Slovenská národná knižnica, 2001, s. 127 – 128. (heslo)
- Anton Habovštiak. – In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1996 – 2000). Bratislava, Veda 2003, s. 126-128.
- zs: Habovštiak, Anton. – Bibiana, 10, 2003, č. 2 – 3, s. 70 – 71.
- Balák, Š.: Spovedník. (Za Antonom Habovštiakom, 23. 9. 1924 – 14. 4. 2004.) – Literárny (dvoj)týždenník, 17, 2004, č. 16 – 17, s. 2. (báseň)
- Galeštoková, D.: Pozeral už viac na druhý breh. – Katolícke noviny, 119, 2004, č. 18, s. 25.
- Klas, T.: Tešíš sa, už si doma. (Tonkovi Habovštiakovi). – Literárny (dvoj)týždenník, 17, 2004, č. 14 – 15, s. 5. (báseň)
- Križka, T.: Nič viac. (Za spisovateľom Antonom Habovštiakom 22. 9. 1924 v Krivej – 14. 4. 2004 v Bratislave). Kultúra, 7, 2004, č. 8, s. 14. (báseň)
- (rj): Zomrel Anton Habovštiak. – Orava – Biela Orava, 19. 4. 2004, s. 6.
- Tkáčiková, E.: Za Antonom Habovštiakom. – Bibiana, 11, 2004, č. 2, s. 28.
- Vontorčík, E.: Veľký Oravec a Slovák. – Slovenské národné noviny, 15(19), 22. 6. 2004, č. 13, s. 5 a 12.
- Zomrel spisovateľ Anton Habovštiak. – Národná obroda, 15, 16. 4. 2004, č. 88, s. 13.

Dvestopäťdesiat rokov od narodenia Juraja Ribaya (1754 – 1812)

Moje rodné meno “Ryba” premenil konrektor štiavnickej školy, Marček, keď som jeho triedu navštevoval, na “Rybay”. Miesto, kde som sa ja narodil, leží neďaleko Bánoviec, totiž jedna z tých troch krčiem, ktoré asi vo vzdialenosti dvesto krokov jedna od druhej ležia na takzvanej “Pažiti”.

Uvedené vety napísal Juraj Ribay vo vlastnom po latinsky napísanom životopise z r. 1805, ktorý v preklade Jozefa Maliaka uverejnil Felix Kutlík v 7. ročníku Slovenských pohľadov r. 1887. Podľa tohto autentického rozprávania do školy chodil v Horných Ozorovciach, v Uhrovci, v Banskej Štiavnici, na lýceum v Modre. Teologické štúdiá absolvoval v mestách Šopron, Erlangen a Jena. Kňazské povolanie vykonával v r. 1783 – 1784 v Příbovciach, v r. 1784 – 1785 v Bohuniciach a potom celých desať rokov (1785 – 1795) v obci Cinkota neďaleko Budapešti. Po niekoľkoročnom prerušení pôsobil až do svojej smrti (1799 – 1812) v nemeckej obci Torža (dnes sa nazýva Savino Selo) v Báčskej stolici.

Poltreťa storočia uplynulo od narodenia a viac ako dve storočia od smrti vzácného človeka a vzdelanca, ktorý popri kňazskom povolaní celý svoj život venoval slovenskému a slovanskému písomníctvu. Študoval, písal, prekladal, korigoval a upravoval texty, zhromažďoval staršie a súčasné tlače, budoval knižnicu. Zachovala sa aj jeho rozsiahla korešpondencia s významnými učencami – slavistami toho obdobia. Najväčší význam pre poznanie Ribayových jazykovedných záujmov majú jeho (už publikované) listy Jozefovi Dobrovskému, v ktorých ho informoval o rozličných slovenských jazykových javoch a ktoré Dobrovský využil pri koncipovaní svojho nemecko-českého slovníka.

O Ribayovi a o jeho slavistických záujmoch písal pred štyrmi desaťročiami M. Laciok (Ribay a počiatky slovenskej paleoslovenistiky. In: Slavistické štúdie jazykovedné. Red. V. Blanár. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1969, s. 195 – 198; Slovenský slavista Juraj Ribay. Z dejín slovenskej slavistiky v počiatkoch slovenského národného obrodzenia. Jazykovedný časopis, 14, 1963, s. 120 – 134). Ribaya zaujímal z tejto problematiky najmä vzťah medzi hlaholikou a cyrilikou a ďalší vývin nosoviek. Hoci mal iba minimálne vedomosti o staroslovienčine, bol presvedčený, že hlaholské písmo je staršie ako cyrilské, hoci podľa Dobrovského teórie autor hlaholiky mal za predlohu cyrilské písmo.

Z Ribayových slovaskistických jazykovedných prác najviac zaujal azda najvýznamnejší a dosiaľ ešte stále málo známy rukopis slovníka slovenských slov, ktoré čeština nepozná alebo ich používa v iných významoch a ktorému dal sám Ribay latinský názov *Idioticon slovacicum, voces bohemis aut plane non, aut alio*

sensu usitatas circiter 14 700 complectens. Prvú podrobnú a dôkladnú 20-stranovú informáciu o objavenom rukopise tohto slovníka uverejnil pred takmer štyridsiatimi rokmi V. Blanár (Ribayov *Idioticon Slovacicum*. In: *Jazykovedné štúdie*. Zv. 9. Dejiny a dialektológia. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966, s. 91 – 112). V závere svojej monografickej štúdie napísal, že *Idiotikon* patrí medzi najzaujímavejšie slovenské jazykovedné diela z prvej polovice 19. storočia a zaslúži si podrobný jazykový rozbor. O frazeológiu v slovníku písala potom neskôr J. Skladaná (Frazeológia v Ribayovom *Idiotikone*. *Kultúra slova*, 28, 1994, s. 151 – 155). *Idiotikon* vznikol iste ešte koncom 18. stor. Sám Ribay v už spomenutom vlastnom životopise r. 1805 spomína *Idiotikon* s plným názvom a okrem toho ako samostatné dielo jeho druhý diel s nemeckým názvom *Des slowakischen Idiothikons II. Theil, eigene Redensarten der slowakischen Mundart enthaltend* (Slovenského idiotikonu druhá časť, charakteristické slovné spojenia v slovenských nárečiach obsiahnuté). Rukopis *Idiotikonu*, ktorý mal k dispozícii V. Blanár a ktorý je na fotokópiách aj v archíve Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, napísal (prepísal) Ribay od začiatku decembra 1807 do konca februára 1808. Zatiaľ nevedno, či v novšej verzii sú spracované obidve časti staršej verzie (Blanár to nepredpokladá) alebo iba prvá z nich. V každom ohľade ide o mimoriadne významný opisný a so zreteľom na češtinu diferenciálny slovenský nárečový slovník zo západoslovensko-stredoslovenskej oblasti bližšej k strednej ako k západnej slovenčine. Súčasne ide o prekladový slovník slovensko-nemecký a sčasti aj slovensko-nemecko-latinský.

V slovenskej historickej jazykovede sú neznáme ďalšie Ribayove rukopisné slovníkové a iné diela, ako najmä už spomenutá druhá časť *Idiotikonu* alebo ďalší slovník, ktorý Ribay nazval *Syllabus vocum slavicae originis, quarum usus in hungarica lingua est*. Ribaya zaujímali dejiny Uhorska, cirkvi a literatúry. V tomto odbore sa snažil zozbierať vzácnejšie a významnejšie knihy a rukopisy. Podľa viacerých údajov M. Vyvíjalovej (K slovensko-maďarským kultúrnym vzťahom koncom 18. a začiatkom 19. storočia. Juraj Ribay a Ferenc Széchényi. In: *Historické štúdie*. Zv. 14. Red. P. Horváth. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1969, s. 47 – 74.) spolupracoval nielen s grófom Ferencom Széchényim, zakladateľom známej budapeštianskej knižnice, ale aj s historikom, filológom a zberateľom Mikulášom Janovichom. Z kláštorov, od kníhkupcov a antikvárov zhromažďoval knihy z rôznych slovanských jazykov. Je všeobecne známe, že mal veľmi bohatú knižnicu a spomenutý zberateľ po prečítaní katalógu kníh Ribayovej knižnice, z ktorej neskôr sám kúpil 1819 kníh a 221 rukopisov, r. 1804 povedal: “Čo je pre Maďarov knižnica grófa Széchényiho, to je pre česko-slovenskú literatúru táto knižnica”. Ja viem, že sa zachovala iba časť Ribayovej knižnice, hoci sám ju chcel predať celú.

O svojom vzťahu k slovenčine v spomenutom vlastnom životopise Ribay napísal: *Povzbudzoval som všetkých mojich priateľov, aby sa venovali pestovaniu*

zanedbanej materinskej reči a docielil som to, že so mnou kvôli cvičeniu a dobrému príkladu slovensky si dopisovali, jichž pôvodné listy z väčšej čiastky prechovávam. Škoda, že ani o týchto listoch historická jazykovedná slovakistika nevie viac.

Pri dvestopäťdesiatom výročí narodenia Juraja Ribaya sa uskutočnila 9. júna v Bratislave vedecká konferencia o jeho živote a diele. Odznali na nej referáty M. Dudka o jazykovednom diele Juraja Ribaya a jeho názoroch na diverzifikáciu slovenčiny, V. Blanára o Ribayovom Idiotikone Slovacicum z pragmalingvistického hľadiska, M. Majtána o nárečovom základe Idiotikonu, S. Ondrejoviča o vzťahu Ribaya a Jozefa Dobrovského a Š. Švagrovského o Ribayovom vzťahu k východnej slovenčine. V druhej časti rokovania hovoril I. Káfer o Ribayovej knižnici a jej vzťahu k národným bibliografiám, M. Kovačka o Ribayovom mieste v dejinách Slovenskej národnej knižnice a slovenskej národnej bibliografie, A. Klimeková o územných slovacikálnych tlačiach 18. storočia v knižnici J. Ribaya a E. Augustínová o Ribayovom diele *Typographia Hungariae* a o jeho odkaze pre výskum knižnej kultúry.

Konferencia otvorila ďalšie stránky poznania a prispela k splácaniu dlhu, ktorý voči tejto významnej a v mnohom ohľade jedinečnej osobnosti ešte máme.

Milan Majtán

Pred 200 rokmi zomrel Wolfgang von Kempelen

Pripomenutiahodný pre naše kultúrne dejiny je aj dátum 23. marec 1804. V ten deň zomrel Bratislavčanom doteraz dobre známy Wolfgang von Kempelen. Aj dnes ešte možno uzrieť slávneho Kempelenovho Turka-šachistu v obľúbenej reštaurácii Roland na Hlavnom námestí. Jeho rodné mesto naň celkom nezabudlo, len nie je isté, či sa nevytratilo z mysli mestských konšelov. Nikto zo zahraničných návštevníkov Bratislavy, ale možno ani nikto z okoloidúcich nevie, že v ošarpanom sivastom dvojposchodovom dome na Dunajskej ulici č. 22, na ktorom si dnes aj vinou necitlivých úprav na jeho priečelí sotvakto popasie zrak, kypel niekedy čínorodý život a že práve tu sa v rukách geniálneho majstra rodili technické divy takmer akoby na počkanie. W. von Kempelen napísal v r. 1794 aj *knihu Mechanismus lidskej reči spolu s opisom hovoriaceho stroja*, ktorá vyšla v nemeckej a francúzskej mutácii. Preklad tohto skvelého diela vyšiel v slovenčine v r. 1990 vo vtedajšom vydavateľstve Tatran v spoluprekladateľstve S. Ondrejoviča a P. Ďurča a jeho takmer štvrtisícový náklad sa takmer okamžite vypredal. Súčasťou prekladu

je rozsiahly úvod a poznámky, v ktorých autori zhromaždili v tom čase dostupné poznatky o autorovi a podali aj vlastný výklad preloženého diela, zasadiac ho do dobového i súčasného vedeckého kontextu. Tento výklad sa ocitol aj na internete v slovenskej i anglickej verzii. Potešiteľné je, že viacerí vyučujúci na zahraničných univerzitách si ho "stiahli" pre svoje potreby (náročky nebol kódovaný) a ponúkli ho ako študijnú literatúru svojim študentom fonetiky a lingvistiky. Kempelenovský výskum sa, pravdaže, odvtedy nezastavil. V zahraničí, najmä v Nemecku, Rakúsku, Maďarsku, ale aj v Spojených štátoch amerických, vyšli ďalšie štúdie, ktoré prehľbujú doterajšie vedomosti o tomto neobyčajnom mužovi a jeho diele.

W. von Kempelen ako Bratislavčan i ako obdivovaný polyglot ovládal, pravdaže, aj slovenčinu ("slawische Sprache"), ktorú analyzoval i v spomínanom diele Mechanismus ľudskej reči. V Bratislave sa pri príležitosti 200. výročia jeho smrti chystala medzinárodná akcia, v súvislosti s ktorou sa malo konať niekoľko výstav (po Kempelenovi by bolo naozaj čo vystavovať, rátať sa aj s presunom jeho výtvorov, ktoré sa zachovali, zo zahraničia), pripravovala sa konferencia o W. von Kempelenovi a jeho dobe (18. storočie). Žiaľ, akciu sa nepodarilo uskutočniť aj z celkom prozaických dôvodov (nehody pri príprave koncepcie), takže sa napokon celkom zrušila napriek tomu, že do prípravy boli zainteresované početné inštitúcie. V tejto chvíli by sme boli radi, keby sa pošťastilo inštalovať aspoň pamätnú tabuľu, pripomínajúcu pamiatku bratislavského rodáka Wolfganga von Kempelena a jeho svetoznámych vynálezov i pionierskych krokov pri konštituovaní viacerých vedných oblastí, na dome s popisným číslom 22, ktorý stojí na Dunajskej ulici pri vchode do Liga-pasáže. Známe je, že výtvarný návrh na takúto pamätnú tabuľu vypracoval už v r. 1934 bratislavský kronikár F. Faust pri príležitosti 200. výročia Kempelenovho narodenia. Ak k inštalácii tabule nedôjde teraz, ďalšia okrúhla príležitosť sa objaví až v r. 2034. Verme však, že nebudeme musieť čakať až dotedy.

Slavomír Ondrejovič

ROZLIČNOSTI

Integrita. Ministerstvo práce a rodiny pripravilo pred časom (v r. 2001) materiál s názvom *Etický kódex štátneho zamestnanca*, ktorý je z jazykového hľadiska zaujímavý tým, ako sa v ňom pracuje s výrazom “integrita”. Zdá sa, že jeho uplatnenie v kódexe je problematické. Na problém nás upozornila známa sociologička Zuzana Kusá, ktorá v súčasnosti intenzívne študuje kódexy spoločenskovednej povahy.

Vznik uvedeného kódexu bol bezpochyby inšpirovaný podobnými etickými kódexmi v krajinách Európskej únie, v Kanade či v Spojených štátoch amerických, ktoré boli vypracované skôr. V anglických zneniach má, pochopiteľne, miesto anglický výraz “integrity”. Problém, ako upozorňuje aj Z. Kusá, je však v tom, že významový vejár tohto slova v angličtine sa nekryje s vejáróm slova integrita, ktorý sa vžil v slovenskom jazyku. V tejto súvislosti by sa dalo dokonca hovoriť o falošných priateľoch prekladateľa. Kým totiž v angličtine slovo *integrity* znamená predovšetkým, ako to ukazujú anglické výkladové i prekladové slovníky, bezúhonnosť, čestnosť, poctivosť či aj rýdzosť (napr. povahy) a len na druhom mieste je to celistosť, neporušenosť, slovenskými synonymami slova integrita, prevzatého z latinčiny, sú predovšetkým celistosť, neporušenosť, príp. aj neporušiteľnosť a nedotknuteľnosť (zvyčajne štátneho územia). Tak to vyplýva zo spracovania v našich výkladových slovníkoch i v slovníkoch cudzích slov. Z uvedeného vyplýva, že by sme dali prednosť formulácii, že štátny zamestnanec má pri svojej práci spĺňať zásady 1. objektívnosti, 2. bezúhonnosti (teda nie integrity, ako sa to v danom kódexe zrejme v zhode s anglickou predlohou uvádza), 3. čestnosti, 4. otvorenosti a 5. zodpovednosti. Integrita v bode 2 sa totiž definuje takto: “Štátny zamestnanec nesmie prijať žiadne finančné alebo iné záväzky, ktoré by ho zaväzovali uprednostniť osoby alebo organizácie pri výkone svojej práce”. Je zrejmé, že táto “cnosť” súvisí skôr s bezúhonnosťou, príp. poctivosťou príslušného zamestnanca, nie s integritou jeho osobnosti, čiže slovo integrity bolo treba v danom prípade preložiť pomocou výrazu bezúhonnosť.

Domnievame sa, že uvedený doklad je exemplárnym príkladom na to, ako sa niekedy pri preklade z angličtiny do slovenčiny nevhodne anglicizuje, ako ostáva aj v slovenčine pečať pôvodného jazyka. Tvrdíme to napriek tomu, že aj v slovenčine oddávna hovoríme o integrite osobnosti a napokon – veď aj touto vlastnosťou by sa mal vyznačovať dobrý štátny úradník. Novšie sa pomerne často stretávame s uplatňovaním pojmu integrita nielen v spojení integrita spoločnosti (je to podľa definície “rešpektovanie alebo uplatňovanie súboru požiadaviek, noriem, očakávaní a hodnôt spájajúcich jednotlivcov v rámci danej skupiny”) či napr.

vo vedeckej integrite (v podstate by to malo byť “dodržiavanie implicitných alebo explicitne formulovaných ideálov vedy”), ale aj s integritou (súdržnosťou) a bezpečnosťou oceľových konštrukcií, najnovšie veľmi frekventovane v súvislosti s počítačovou bezpečnosťou. Dobrá integrita počítača znamená, že dáta a informácie sa v ňom nemôžu zmeniť neoprávneným spôsobom nepovolanou osobou.

V prípade nášho kódexu nejde, ako nám naznačuje definičné rozvedenie, o význam “konzistentnosť” v konaní a vo vyjadrovaných postojoch úradníka, ale o bezúhonnosť a tento výraz bolo treba aj použiť. Mohli by sme dokonca pripustiť, že štátny úradník si môže zachovať integritu a nemusí byť pritom bezúhonný a poctivý, alebo aj naopak: ani poctivý štátny úradník sa nemusí automaticky vyznačovať integritou svojej osobnosti. Keby napríklad prijal úplatok, narušená by bola určite jeho bezúhonnosť (poctivosť), ale teoreticky by nemusela byť porušená integrita jeho osobnosti.

Slavomír Ondrejovič

---

69 I 2004 I 4 I

časopis pre výskum slovenského jazyka

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka

orgán
Jazykovedného ústavu
Eudovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Slavomír Ondrejovič

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Katarína Kálmánová

REDAKČNÁ RADA

Ján Bosák, Klára Buzássyová, Juraj Dolník, Miroslav Dudok, Ján Findra, Eugen Jóna, Katarína Kálmánová, Rudolf Krajčovič, Milan Majtán, Jozef Mlacek, Slavomír Ondrejovič, Matej Považaj, Ivor Ripka, František Ruščák, Ján Sabol, Daniela Slančová

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- D. Baláková, K výskumu súčasnej živej slovenskej frazeológie 193
P. Žigo, Jazyk *Slovenských veršov* od Petra Benického. (M. Majtánovi k životnému jubileu) 203

DISKUSIE A ROZHLADY

- L. Ďurovič, Ešte k slovesám *kecať* a *kajať sa*
.....
210

SPRÁVY A RECENZIE

- O rituáli v jazyku a texte. Medzinárodná vedecká konferencia v Lodži 17. – 19. mája 2004. H. Kubišová
.....
218
TUGUŠEVA, R. Ch.: Očerki sopostavitel'noj leksikologii češskogo i slovackogo jazykov. V. Blanár
.....
220
Nová monografia Jána Horeckého. M. Ološtiak
.....
222
BOHUŠOVÁ, Z.: Nárečie Lupoče. O dialekte severozápadného Novohradu. J. Krško
.....
229
VAŇKO, J.: Slovaško-slovenska homonimija. Slovar slovaš-

ko-slovenskih medjezikovnih homonimov. T. B á n i k 230	253 Pred 200 rokmi zomrel Wolfgang von Kempelen. S. O n - d r e j o v i č 255
KRONIKA Storočnica Antona Prídavka. M. M i n á r i k 234	ROZLIČNOSTI <i>Integrita.</i> S. O n d r e j o v i č 255
Spomienka na Antona Prídavka a tých druhých (Prídavkovcov). S. O n d r e j o v i č 238	
Jubilantka Mária Myjavcová. M. D u d o k 240	
Odišiel Anton Habovštiak. I. R i p k a 242	
Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1994 – 2004 245	
Dvestopäťdesiat rokov od narodenia Juraja Ribaya (1754 – 1812). M. M a j t á n	

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 69, 2004. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: Slavomír Ondrejovič. Výkonná redaktorka: Katarína Kálmánová. Technický redaktor: Vladimír Radik.

Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. E-mail: sap@sappress.sk, www.sappress.sk.

Registračné číslo 7089.

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Telephone: +421-2-63839472, fax: +421-2-63839485, e-mail: gtg@internet.sk.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2004

SLOVENSKÁ REČ

časopis pre výskum slovenského jazyka

ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU
EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o. , Bratislava

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2.
2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. s. 312 a pod.).
3. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka používať iba na konci odsekov. Odseky začínať so zarážkou.
4. Pri rozlišovaní typov písma pridržať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný/dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.
5. Rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann – V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.
6. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).
7. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).
8. Do redakcie poslať jeden vytlačený exemplár príspevku spolu s disketou. Príspevok možno poslať aj elektronickou poštou ako prílohu na adresu info@juls.savba.sk. Po posúdení a redakčnom spracovaní ho redakcia vráti autorovi. Tento exemplár autor pošle späť redakcii spolu so skorigovanou disketou a opraveným vytlačeným príspevkom.
9. Literatúru uvádzať takto:
  - a) knižná publikácia:
FURDÍK, J.: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča, Modrý Peter 1993.
199 s.
Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava, Veda 2000. 998 s.
  - b) štúdiá v zborníku:
DOLNÍK, J.: Spisovná slovenčina a čeština. In: *Studia Academica Slovaca*. 28. Red. J. Mlaček. Bratislava, Stimul 1999, s. 39 – 52.
  - c) článok v časopise:
HORECKÝ, J.: Sémantické a derivačné pole slovies *ist'* a *chodit'*. *Slovenská reč*, 64, 1999, s. 202 – 208.

